

Néprajzi Hírek

A Magyar Néprajzi Társaság tájékoztatója

A Magyar Néprajzi Társaság életéből	(3)
Tudománytörténet	(9)
Kutatások	(14)
Fórum	(27)
Néprajzi muzeológia	(29)
Alma mater	(54)
Szemle	(58)
Köszöntések	(60)
In memoriam	(71)
Hagyományápolás, hagyományteremtés	(78)
Mindenféle	(88)

NEGYVENNEGYEDIK ÉVFOLYAM

2015/3.

Szerkesztők:

Hála József (felelős szerkesztő)

Máté György

A kiadást támogatta a

Nemzeti Kulturális Alap

ISSN 0133 - 8021

Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság

Felelős kiadó: Bodó Sándor

Engedélyszám: III/Sz1/426/1980

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság

Megrendelhető:

1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Nyomdai munkálatok:

Robinco Digitális Nyomda

Felelős vezető: Kecskeméthy Péter

Tartalom

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉLETÉBŐL	3
Paál Zsuzsanna: A néprajzi gyűjtők Tradíció Eredményhirdető Konferenciája (Néprajzi Múzeum, Budapest, 2015. május 9.)	3
TUDOMÁNYTÖRTÉNET	9
Vásárhelyi Tamás: A Herman Ottó Emlékevről	9
KUTATÁSOK	14
Mészáros Csaba: Új életre kelt a „Délnyugat-Dunántúl történeti, néprajzi kistájai” adatbázis	14
Gulyás Zoltán: A modern kartográfia alkalmazása a néprajzkutatásban	16
Felföldi László–Kukár Barnabás Manó–Varga Sándor: Új tánc kutatóműhelyek Magyarországon	21
FÓRUM	27
Voigt Vilmos: Új magyar mitológia: a szakralizált őstörténet médiareprezentációi és rítusai. II. SZEMEISZTOSZ Konferencia a magyar alternatív történettudat diskurzusairól (Sepsiszentgyörgy, 2015. március 6–7.)	27
Varga Sándor: Pár-beszéd. Módszertani napok a néptánc elméletéről és gyakorlatáról (Szeged, 2015. április 16–17.)	28
NÉPRAJZI MUZEOLÓGIA	29
Kemecsi Lajos: A Néprajzi Múzeum költözésének aktuális helyzete	29
ABLAK. A Néprajzi Múzeum „A magyar nép hagyományos kultúrája” című kiállítása megújításának részeként készült műtárgyösvény (Budapest, 2015. október 19.)	38
Szász Jenő: Az ABLAK kinyitása. (A kiállítás megnyitása)	38
Mohay Tamás: Mű, tárgy, ösvény, ablak	41
Vass Erika: Az algyői lett „Az Év Tájháza”	47
Balázs-Legeza Borbála: Kallós-életműkiállítás a Skanzen Galériában	48
Kovács Zsuzsa: Elmúlhatatlan emlékek. Demens betegek számára kidolgozott múzeumi látogatás a szentendrei Skanzenben	52
ALMA MATER	54
Barna Gábor–Simon András: Hírek a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Antropológiai Tanszékéről, 2015	54
Molnár Csenge: A XXXII. Országos Tudományos Diákköri Konferencia ...	57
SZEMLE	58
Hoppál Mihály: Török nyelvű könyvem a sámánokról	58

KÖSZÖNTÉSEK	60
Pálóczy Krisztina: Köszöntjük a 90 éves Sárosi Bálintot	60
Voigt Vilmos: Görög Veronika jubileumára	63
Eperjessy Ernő: Kiss Mária köszöntése	65
Cseri Miklós: Káldy Mária hetvenéves	66
Eperjessy Ernő: A 70 éves Frankovics György köszöntése	69
IN MEMORIAM	71
Bali János: Kocsis Gyula (1949–2015)	71
Eperjessy Ernő: Búcsú Krupa Andrásról (1934–2015)	76
HAGYOMÁNYÁPOLÁS, HAGYOMÁNYTEREMTÉS	78
Paládi-Kovács Attila: Hungarikum és értékmentés a néprajzi felfogásban ...	78
Illés Vanda: Zsűrizésről, kézművességről, designról, hagyományaink népszerűsítéséről. Avagy a Hagyományok Háza Népi Iparművészeti Osztályának mindennapjai	86
MINDENFÉLE	88
Kós Béla: Nemzetközi Népismereti Filmszemle a kalotaszegi Sztánán	88
A „legnagyobb kitüntetés” Hoppál Mihálynak	94
Voigt Vilmos: Glässer Norbert Scheiber Sándor-díja	95
Kemecsi Lajos: Jankó János-díjasok találkozója Pomázon	96

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉLETÉBŐL

A néprajzi gyűjtők Tradíció Eredményhirdető Konferenciája (Néprajzi Múzeum, Budapest, 2015. május 9.)

2014-ben hirdette meg harmadízben a Magyar Néprajzi Társaság a *Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázat*ot, 2015-ös benyújtási határidővel. Az ezt lezáró *Tradíció Eredményhirdető Konferencia* közvetlen előzménye volt a Tradíció-pályázatok befogadása, értékelésük, zsűrizésük és minősítésük. E szakmai napot tehát az önkéntesen vállalt értékelési folyamat és a zsűri sok napon át tartó szakmai egyeztetése előzte meg.

A Tradíció Eredményhirdető Konferencián a pályázatra benyújtott 62 pályamű készítői és a kárpát-medencei néprajzi gyűjtőmozgalom további tagjai vettek részt. Előadói és kiállítói minőségben 16 fő eredményes pályázót hívott meg a szervezőbizottság a zsűri javaslatára. Az Önkéntes Gyűjtő Szakosztály 2012-ben azzal a céllal kezdeményezte a Tradíció-pályázat meghirdetését, hogy újabb néprajzi értékek felfedezésére ösztönözzön és a néprajzi gyűjtőmozgalom utánpótlásáról gondoskodjék, új gyűjtésekkel és írott-képi forrásokkal gazdagítsa a Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívumát és mindezzel támogassa a néprajzkutatók elemző munkáját. A Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázatot 2014. augusztus 20-án hirdette meg szakosztályunk harmadszorra. A 2015. január 31-ig benyújtott érvényes pályaművek szakmai értékelése 2015. májusra fejeződött be.

A beérkezett pályázatok bírálatát a néprajzos szakma kiváló, nagy tapasztalatú szakértői vállalják, mint pl. Küllös Imola, Tátrai Zsuzsanna, Novák László Ferenc. Mellettük az etnográfus és folklorista középnemzedék és a fiatal kutatók is nagy alázattal, szakmai hozzáértéssel segítik bírálataikkal és sok egyéb módon (előadások) az önkéntes gyűjtők munkáját. Igen öröndetes, hogy idén a tavalyinál is több ifjúsági korú (középkorú) és fiatal gyűjtő is jelentkezett pályázatunkon. Ugyancsak örömteli jelenség a határainkon túli pályázók egyre erősebb jelenléte. Fontos és támogatandó jelenség: több pályázónk is felismerte, hogy a népi kultúra csak egységben szemlélhető. Akkor is, ha egy konkrét néprajzi jelenség bemutatására vállalkozik, tudatában van, hogy az azt létrehozó közösséget, és annak konkrét képviselőjét – az embert, az autonóm személyiséget – is be kell mutatnia, hiszen csak így születhet teljes és valós kép a jelenségről. Idei pályázatunkon erre volt kiváló példa többek között Császár Orsolya fiatal pályázónk munkája.

Az etnográfus és folklórkutató kollégák, valamint főleg a szervezést és adminisztrációt (pályázatok beérkeztetése, értékelésre való előkészítésük, fénymásolás, nyomtatás, szövegszerkesztés, beszerzés, informatikai támogatás) végző és 2015-ben megválasztott szakosztályi tisztségviselők (Paál Zsu-

zsanna másodsorra elnök, két új titkár Barsi Gizella és Vasvári Zoltán személyében), Kalina Veronika, Devecsei Ildikó és Benyhe Zsuzsa, valamint más segítők munkájának eredményeként jött létre a Tradíció Eredményhirdető Konferencia. A 2015. május 9-i eredményhirdető konferenciát Bodó Sándor, Társaságunk elnöke nyitotta meg. A szakmai zsűri tagjai képviselőként Paál Zsuzsanna adta át a jutalmakat a pályázóknak, Vasvári Zoltán és Granasztói Péter számoltak be a pályaművekről és az Etnológiai Archivumban való utóéletükről.

A rendezvényen a különböző témakörökben benyújtott munkákra vonatkozó részletes elemzések voltak hallhatók. A konferencián szó volt a Tradíció-pályázat újszerű szellemiségének eddigi eredményeiről, melynek okán a szervezők elkötelezettséget vállaltak a folytatásra. A Kárpát-medence minden részéből jelentkező pályázók a hagyományokat és a jelenkori élő kultúrát ugyanis nagy erővel jelenítették meg. Összesen 13 kiváló minősítésű pályázat született, ebből egy az ifjúsági kategóriában, egy pedig szakmai pályázónk munkája. 29 pályamű kapott nagyon jó, illetve jó minősítést. Tehát a 62 pályamű kétharmada, 42 dolgozat kapott legalább jó minősítést. A megpályázható kategóriák a következők voltak idén: 1. (2015-ben kiemelt kategória) *Kézművesség, tárgyalkotás, mesterségek*; 2. *Emlékezünk*; 3. *Szabadon választott téma*. A társkiíró intézményi és muzeológus néprajzkutatókból álló szakmai értékelők 26-an voltak e pályázati fordulóban. A pályamunkák értékelését februártól májusig hét héten át rendszeres ülésezés keretében összegezte az idén héttagú zsűri: Landgraf Ildikó, Vasvári Zoltán, Granasztói Péter, Tátrai Zsuzsanna, Barsi Gizella, Kalina Veronika, valamint a zsűri és az MNT Önkéntes Néprajzi Gyűjtő szakosztályának elnöke, Paál Zsuzsanna. A zsűri a megbeszélések során alakította ki az egyéni és csoportos önkéntes néprajzi gyűjtők, néprajzkutatók, pedagógusok és tanulók pályaművei minősítésének sorrendjét. A zsűri tett javaslatot az eredményhirdető rendezvényen való pályázói előadók és kiállítók személyére, könyvjutalomra is, valamint a Tradíció szakmai jutalomból (az NKA által támogatott) biztosított táborig részvételre.

A minősítettek teljes listája weboldalunkon olvasható a név és pályamunka címének említésével: <http://tradicio.weebly.com/diacutejaacutetadoacute-2015v-9.html>.

Az *Emlékezünk* kategória hagyományosan a legkedveltebb pályázóink körében, 21 ilyen pályamű érkezett. Ez a folklór és oral history határán mozgó témakör nagyszerű lehetőséget nyújt az amatőr gyűjtők számára: visszaemlékezések történeti és személyes eseményekre, önéletírások, naplók, levelezések, falukrónikák, saját élmények vagy mások visszaemlékezéseinek lejegyzései (interjúk, önéletírások). *Szabadon választott* témában 24 pályamű született a népi kultúra, folklór legkülönbözőbb területeiről, a népszokásoktól kezdve a néphiten, néptáncon, népzene át a néphagyományok ápolásáig és újratartásáig, pedagógiai hasznosíthatóságukig. A *Kézművesség* kategóriában

pályázóink kiváló érzékkel ismerték fel a feldolgozásra érdemes témát, adatközlőt. A legjobb pályaművek mögött hosszú, gondos kutatás áll.

A zsűri mindenekelőtt a gyűjtést és dokumentálást, és csak másodsorban (és kimondottan szakmabeli pályázók esetén) értékelte a feldolgozás minőségét. Az *Emlékezzünk* kategóriában érkeztek pályaművek az I. és II. világháború emlékezetéről, hadifogoly visszaemlékezésekről, család-, falu- és iskolatörténeti emlékek, egy személy életútját bemutató dolgozat, ill. egy megtalált forrásanyagot, naplót, levélgyűjteményt adó munka rövid bevezetővel, mélyebb elemzés, tanulmány mellőzésével. A legértékesebb munkák nemcsak fontos forrásanyagot közölnek, de megkísérlik értelmezni is azt. Az önkéntes gyűjtő elsődleges feladata ugyan a színvonalas és objektív adatok feltárása, nem pedig tudományos következtetések levonása, öröm olyan intelligens pályaművet olvasni, mint az érettségiző Demeter Anita kiváló dolgozata, melyben az oral history elméleti szakirodalmának és a hadifogság folklorisztikájáról született munkáknak az ismeretében értelmezi felgyűjtött anyagát. Pályamunkája akár egyetemi szemináriumi dolgozatként is megállná a helyét.

Érkeztek olyan pályaművek, amelyek megtalált forrásanyagot adnak közre mélyebb elemzés nélkül. Ezeket a pályaműveket is nagyra értékeljük, hisz pályázóink, ráismerve e források értékére, lehetővé teszik, hogy a szakemberek megismerjék, tanulmányozzák és feldolgozzák azokat. *Szabadon választott* kategóriában is számos értékes pályamunka született a népi kultúra, folklór számos területéről. Külön szín ebben a kategóriában képzőművészek, iparművészek jelentkezése népi tematika, motívumok felhasználásával. Terjedelmi szempontból szélsőségesen találkozunk 3–5 oldalas, témafelvetésnek tekinthető dolgozatok mellett 50–100 oldalas, komoly gyűjtésre alapozott, hivatkozásokkal és szakirodalommal ellátott munkákkal. Ez nehezíti a bírálatot, mert akadnak rövidebb pályaművekben is nagyon értékes részletek, míg egyes hosszabb dolgozatok nagyobb része inkább általános megfogalmazásokat, közhelyszerű igazságokat tartalmazott a köztük megbúvó fontos forrásanyagok mellett. Vasvári Zoltán értékelő szavaiban azt kérte, hogy a most rövidebb dolgozatokkal jelentkezők folytassák a gyűjtést, forrásfeltárást, egészítsék ki interjúkkal, gyűjtésekkel anyagaikat, esetleg vállalkozzanak párhuzamosan vagy mások által gyűjtött anyagok összevetésére is. A hosszabb dolgozatok szerzőit pedig óvjuk a túlzott általánosításoktól, a saját hipotézisek, prekonceptiók igazolásának keresésétől; inkább fordítva: gyűjtésükből kiindulva próbálkozzanak az értelmezéssel. Idős visszaemlékezőink vallomásai olyan kor- és mentalitástörténeti dokumentumok, amelyek kiváló forrásanyagot szolgáltatnak a folklorista, a társadalomnéprajz-kutató, de a történész és a mentalitáskutató számára is. Kézműves tudású, egy-egy mesterséget elsajátító, másoknak újratanító, népszerűsítő pályázóink szintén felbecsülhetetlen küldetést teljesítenek. Remek volt egy még működő kézműves iparos, Szalay Imre saját kályhás mestersége gyakorlatának bemutatása.

Az előző évekhez képest a 2015-ös eredményhirdetőt a szervezők két újítás bevezetésével tették ünnepélyesebbé és emlékezetesebbé. Minden résztvevőnek átadtak egy kiállításvezető füzetet a konferencia kíséretében zajló kiállítás anyagának bemutatására. A szakosztály tisztségviselői a pályázók hovatartozási önkormányzatainak vezető tisztségviselőit külön levélben hívták meg az alkalomra, melyben tájékoztatták őket arról, hogy sikeres néprajzi gyűjtő működik a községben vagy városban. Az volt a szakosztály célja ezzel az akcióval, hogy a néprajzi gyűjtés és kulturális értékeink megőrzésének fontosságának híre eljusson a Néprajzi Múzeumból minden gyűjtőnk kisebb-nagyobb közösségébe is. A kezdeményezés sikerét bizonyítja – noha kevés idő maradt a zsűrizés befejeztével és csak áprilisban mentek ki a levelek az önkormányzatoknak –, hogy a díjazott pályázók mintegy 10%-a mellet állt ott és nyújtott át saját ajándékot az önkormányzatból érkező polgármester vagy őt képviselő személy. Jelenlétük jelentősen növelte a rendezvény sikerét, pompáját és azon túl, hogy hozzáadott értéket is képvisel, a néprajzi gyűjtőmunka szakmai körökön kívüli fontosságára mutatott rá.

A Tradíció Eredményhirdető Konferencia és egyben a tradíció pályázati folyamat legfőbb szakmai támogatói a Néprajzi Múzeum és a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Központjának Néprajztudományi Intézete. Az ő köreiből és vidéki múzeumok munkatársai közül került ki a legtöbb bírálatot írt szakember is. A megvalósításban további támogatónk: a Nemzeti Kulturális Alap.

A szakmai támogatók által biztosított nívós kiállítású könyvjutalmak átadásakor megtudták a pályázók, hogy a zsűri minősítése révén a 67 pályamunkából 65 bekerült az Etnológiai Archívumba, a magyar néprajz legnagyobb adattárába és ott kerül megőrzésre 2015 őszétől és válik kutathatóvá bárki számára kutatási engedély birtokában. További kiemelt jutalomban részesítették a szervezők a legeredményesebb pályázókat, akik meghívást kaptak az Örkényben megrendezésre kerülő és a néprajzi gyűjtés szakszerűségére irányuló III. Tradíció Táborba.

A legnagyobb várakozás a legeredményesebb pályázók előadásait és kiállítását előzte meg. Közülük többen most debütáltak a nagyközönség előtti előadással. Tizenhat pályázó számára tették a szervezők lehetővé, hogy munkájukat, gyűjtött és/vagy újraalkotott tárgyaikat szavakban és prezentációval bemutassák és/vagy kiállítás keretében szemléletessé tegyék. A kiállításban bemutatkozók és a szakemberek személyes megismerkedésére lehetőséget teremtett az ünnepi alkalom. A pályázók és rokonaik, barátaik, valamint mindazok a vendégeink, akik a gyűjtőmozgalom e jeles programja iránt érdeklődést mutatnak, fontosnak tartották, hogy ellátogassanak a Néprajzi Múzeumba ezen a jeles napon, a néprajzi gyűjtés ünnepnapján.

A részvétel regisztrációhoz volt kötve. Az érdeklődők részvételi szándékukat a Magyar Néprajzi Társaság honlapján elhelyezett Tradíció Pályázati weboldalon a <http://www.neprajzitarsasag.hu> a linke kattintva egy regisztrá-

ciós űrlap kitöltésével elektronikus úton kellett jelezzék. 120 főben maximálták a szervezők a résztvevők számát, a jelentkezések maximálisan beteltek és a rendezvényen végül 150 fő jelent meg. Az összes ünneplőt elhelyeztük – pótszékek segítségével. A rendezvény eredményes volt és nagyszámú érdeklődés övezte. A résztvevők egészen betöltötték a Néprajzi Múzeum dísztermét. A résztvevőket a Magyar Néprajzi Társaság Önkéntes Gyűjtő Szakosztálya szervezésében és az NKA hozzájárulásával a szünetekben állófogadáson vendégül látta. A III. Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázatra beérkezett legjobb pályaművek megismertetését és a néprajzi gyűjtés népszerűsítését, felértékelését tűzte ki célul, e célját elérte.

A 2015. május 9-i rendezvény ünnepélyes keretek közt mutatta be, állította ki a zsűri által legjobbnak ítélt munkákat és szakmai konferencia keretében értékelt a pályaműveket. Mindazonáltal a szervezők idén két újítást is bevezettek és ez igen eredményesnek bizonyult. Folytatása és továbbfejlesztése várható jövőre is.

A beérkezett tradíció pályázati anyag mennyisége a szakemberek várakozásainak megfelelt. Az Önkéntes Gyűjtő Szakosztály elnöksége a pályázati időszakon belül önkéntesen folyamatos konzultációs lehetőséget biztosított telefonon és elektronikus felületeken. A benyújtott anyag minősége is kielégítő volt, mint ezt a pályaművek az Etnológia Archívumba való bekerülésének nagy aránya is bizonyítja. A szakmai előkészítő és szervezési/segítő munka nélkül mindez elképzelhetetlen lett volna. Köszönjük minden segítőknek az áldozatos, és eredményes munkát!

Az eredményhirdető rendezvény az előre kitűzött célját elérte: a szakmai konferenciával és a zsűri munkájával, a kiállítás megrendezésével, a pályázói bemutatkozásokkal komplex és sűrű információs nappá vált a jutalmak ünnepélyes átadása. A Tradíció Táborról tájékoztatást az eredményhirdető alkalmával kaptak a pályázók.

A Tradíció Tábor résztvevői

Összességében elmondható, hogy a Magyar Néprajzi Társaság Tradíció névvel fémjelzett szakmai rendezvényeinek komplex programja elérte a célját és a programokat a tavalyi évhez hasonló mértékű érdeklődés kísérte. Nem kis eredmény az sem, hogy a néprajzi gyűjtések száma az eltelt három évben összesen 300 volt. Ennyivel gyarapodott az Etnológia Archívum, a Kárpát-medence legnagyobb néprajzi adattára az Önkéntes Gyűjtő Szakosztály tevékenysége által, az NKA támogatásával. A programok és az azokon elhangzó eredmények népszerűsítéséről gondoskodnak a pályázók maguk is környezetükben, önkormányzataikban.

Tanulmányok és hírek jelennek meg a *Néprajzi Hírekben* és a *Honismeretben* e programokról szakemberek tollából, rádiókban és az online sajtóban készülnek cikkek, interjúk, beszélgetések a Tradíció kezdeményezés élén álló szakosztály vezetőivel. A magyar néprajztudomány legfontosabb szakmai egyesülete, a Magyar Néprajzi Társaság tagjai és különösen az Önkéntes Gyűjtő szakosztály önkéntesen feladatot teljesítő szakemberei, az őket szakmai hozzájárulásukkal támogató kollégák, a Társaság alapvető céljával egyetértő magánemberek nélkül a rendezvény nem valósulhatott volna meg. Köszönet érte nekik! Az NKA-tól kapott résztámogatás és a saját belső és odaadóan vállalt szakmai erőforrások mozgósítása nélkül a zsűrizés és az eredményhirdető konferencia nem valósulhatott volna meg.

A jövő évi, a *IV. Tradíció 2015* pályázati felhívást 2015. június 12-én közzétette a Magyar Néprajzi Társaság a weboldalán (www.neprajzitasasag.hu). A kiemelt témakör 2016-ban a folklórgyűjtés és mai folklórjelenségek gyűjtésére irányul. A Tradíció-Projekt önálló weboldalon is megjelenik, közösséget alkot egy önkéntes kolléganőnk jóvoltából és folyamatosan frissül a pályázók és további néprajzi gyűjtők bemutatkozó profiljaival, információkkal a <http://tradicio.weebly.com> weboldalon.

PAÁL ZSUZSANNA

* * *

TUDOMÁNYTÖRTÉNET

A Herman Ottó Emlékéről

Herman Ottó (1835–1914) autodidakta tudós, politikus, újságíró, ismeretterjesztő volt, az utolsó magyar polihisztorként tartjuk számon. Az állattan, néprajz, nyelvészet, ősrégészet területén végzett tudománytörténeti jelentőségű munkálatokat. Életéről bővebben a megújított wikipedia szócikkben vagy az interneten is elérhető életrajzokban (Lambrecht Kálmán, Székely Sándor, Varga Domokos tollából más-más megközelítésben) olvashatunk.

A 2014-es évet kormányzati szintű támogatással *Herman Ottó Emlékévként* ünnepelhattük (www.hermanottoemleke.hu), a programsorozat gazdája a Földművelésügyi Minisztérium héttérintézménye, a Nemzeti Környezetügyi Intézet volt. Az emlékév gondolatát Vida Antal, akkor a NeKI Természetvédelmi Osztályának vezetője vetette fel, aki évekig volt a Magyar Természettudományi Múzeum halgyűjteményének kutatója, ám népzenei műsorok társszerkesztője is volt a rádióban. Munkatársaival és a korábban népzeneész Klebercz Gábor grafikussal gazdag programot terveztek meg, és ezt vonzó kiadványban kínálták támogatásra 2013 első félévében, valamint az internetre is kitétek. Szakmai kurátornak jelen sorok szerzőjét kérték fel, aki rovarkutató, mézeskalácsos népi iparművész, Herman Ottó életének ismerője, munkásságának kutatója. Ez a néprajz irányában láthatóan nem érintetlen kuratórium kiegészült Falaky Zsolt rendezvényszervezővel, akiből a tervek és a szellemiség erős támasza vált az idők során.

Az emlékév sajátos dinamikát mutatott, és ez a beszámoló ezt is szeretné érzékeltetni az események némileg szubjektív felidézésével. Február legelején volt a nyitó rendezvény, amelyen a Muzsikás Együttes adott alkalmi, a Herman Ottó által felfedezett és begyűjtött pásztorhangszerekre is hangszerelt koncertet. Ezután koszorúzásokon, iskolai ünnepeken túl nem sok minden történt április végéig. Ekkor a Múzeumkertben bemutatkozott a Herman Ottó Vándortanösvény (azaz interaktív polihisztor játszóház). A Vándortanösvény (www.vandortanosveny.hu) 3 sorozatát 2014-ben 65 helyen mutatta be a készítő Magyar Környezeti Nevelési Egyesület a NeKI-vel közösen, és a kölcsönzők: múzeumok, iskolák, ifjúsági házak, nemzeti parkok. Megjelent óvodában, erdei iskolában, falusi kocsmá udvarán és a Sziget Fesztiválon is.

Április végén a Magyar Természettudományi Múzeumban megnyílt a *Tudós természetábrázolók – Herman Ottótól a digitális képalkotásig* című vándorkiállítás, a természetet grafikusán is példamutatóan ábrázoló nagyszerű tudósnak állítva emléket mintegy 200 alkotás ily módon való bemutatásával (http://museum.hu/kiallitas/15267/Tudos_termeszetabrazolok). A természetábrázoló kiállítás (melynek anyagából a múzeum később kiadványt is készített) szintén országos turnéra indult, 4 további múzeumban lett kiállítva:

Gyöngyös, MTM Mátra Múzeum, Pécs, Janus Pannonius Múzeum, Kaposvár, Rípl Rónai Múzeum, Keszthely, Balaton Múzeum.

Május 10-e *A Madarak és Fák Napja* (Herman Ottó 1906-os kezdeményezése óta). Erre a napra 3 ország 11 múzeumában nyílt madártani kamara-kiállítás, a legtöbb helyen *A madarak hasznáról és káráról* című könyvének bemutatásával együtt.

Az első félév vége felé, a *Múzeumok éjszakájához* igazítva történt a legnagyobb figyelemfelkeltő rendezvénysorozat. A Gellért-hegy szikláin fényfestés volt látható (<https://www.youtube.com/watch?v=T2MiikRpcJA>), amire nagy érdeklődést kiváltó tréfás reklámfilm hívta fel az emberek figyelmét (http://indavideo.hu/video/Herman_Otto_Fenyfestes_a_Gellert-hegy_sziklain). Eközben lehetett regisztrálni a Herman Ottó Nemzetközi Szakállnövesztő Viadalra. Egyetlen fő kezdett komoly szakállnövesztésbe, az esemény viszont rengeteg jókedv forrása lett. A kettősség, egyfelől a nagyon tisztelt tudós emlékének ápolása, másfelől a múlthoz tartozó tevékenységek és stílus mai kommunikációs igények szerint való megközelítése mindvégig jellemezte az emlékévet. A honlapon jobbra komoly tartalmak jelentek meg, az ezek által lájkolt Facebook oldalon viszont alkalmilag tréfák is, amik nagyon élővé, szerethetővé tették a fehér hajú, fehér szakállú, mindig gondosan öltözött tudós idolját. Hasznos geg volt az az életnagyságú fényképe, amely felkasírozva, körülvágva sokfelé megjelent, és mindenütt nagyon népszerű volt. Amikor augusztusban a kolozsvári *Magyar Napokra* utazott a Vándortanösvénnyel, készült egy fotó róla, amint átlépi Kolozs megye határát. Ez mobilon át felkerült a Facebook oldalra, és persze estére már számos lájkolója lett, de volt, aki még 2015 tavaszán is említette, mert erről jegyezte meg, hogy a nagy tudós szakmai elindulásának városában is történt valamilyen megemlékezés.

Az első félévet egy breznóbányai (Brezno, Szlovákia) esemény zárta. Herman Ottó megtalált, szép állapotban lévő szülőházára készült egy emléktábla, és ennek avatása történt meg június 26-án, születésnapján. A NeKI szervezésében érkezett szakemberek és a Fonó Zenekar ott találkozott a miskolci Herman Ottó Gimnázium ide tervezett biciklitúráján lévő diákokkal. A zenekar vezetője, Agócs Gergely anyanyelvi szinten beszél a szlovákot, így sikerült élő beszédkapcsolatba is lépni a városi önkormányzattal, akik iziben küldtek egy képviselőt. A zenekar Szlovákiát megtisztelve szlovák, a tudós cipster származását megtisztelve német, és magyar kötődését megtisztelve magyar népzénevel is kedveskedett a kétnyelvű beszédeket hallgató városiaknak és vendég magyaroknak. (A tábla avatása megtörtént, nagy egyetértésben, a falra azonban végül csak 2015-ben került fel, az engedélyeztetési eljárás elhúzódása miatt.)

Szervezeti, szervezési és adminisztratív akadályok miatt az emlékévé 2014 nyarán egyébként elaludni látszott. Szoboravatás, koszorúzás, lokális események azért történtek, többnyire társadalmi kezdeményezésre. A Vándortanösvény 3 példányra többfelé bemutatásra került, például a *Ladikos Fesztiválon*

Mecséren, az orfúi *FOO Fesztiválon*, a *Sziget Fesztiválon*, a *Művészetek völgye* keretében Taljándörögden, a Magyar Környezeti Nevelési Egyesület *Zöld Zugoly* nevű, állandósult egyhetes programja keretében. (Ott pl. a szervezők olyan értéknek találták, amit idén már a rendezvény központjába, Kapolcsra hívtak meg.) Bebizonyosodott a feltételezés, hogy mindenki szeret játszani, és szereti szórakoztató elfoglaltságok közepette rég elfeledett tudását felfrissíteni, vagy szeret tudásában gyarapodni. A mecséri bemutatás néprajzi szempontból azért is érdekes volt, mert (a kuratórium említett tagjai, helyi környezetvédelmi munkatársakkal együtt) felállítottunk egy vejszét a Mosoni-Dunában, és a fesztivál délutáni szünetében százak figyelték, amint a kürtőben kutattunk hal után. Gyerekek számára, az ő kezük munkájával elkészült a vejsze kicsinyített változata gyümölcsösládában, vízparti agyagból, botocskákból, és mindenki boldogabb volt, mintha egy új, kész műanyag játékot kapott volna kipróbálásra. Ez a mozzanat például Herman Ottó néprajzi felfedezését és közművelő szellemét modern környezeti nevelési irányelvek szerint elevenítette fel.

A táblaavató ünnepség Herman Ottó szülőházánál Breznóbányán
(Fotó: Vásárhelyi Tamás)

Szeptember 12-én nyílt meg *A pásztorok világa – Tisztelet Herman Ottónak* című időszaki kiállítás a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban. A magyar pásztorélet múltján és jelenén vezette végig a látogatókat, a mai ember számára is érdekes módon mutatta be a tárlat a nemzedékről nemzedékre hagyományozódó mesterséget, a pásztorok sajátos világát és kulturális sokszínűségét (http://www.mezogazdasagimuzeum.hu/article.php?article_id=756).

A *Herman Ottó és kora* című időszaki kiállítás októberben nyílt meg Szegeden. Az imponálóan gazdag oktatástörténeti és biológiai gyűjteményt őrző Interaktív Természetismereti Tudástár (<http://tudaskapu.hu>) kiállítása volt a 100 éve elhunyt Herman Ottóról és eszmetársáról, a 125 éve született Vásárhelyi Istvánról. A megnyitó a Dóm téren lévő Herman Ottó-emléktábla koszorúzásával és Szabados Tamás *Gyertyák Hámorban* című megható filmjének bemutatásával vált bensőséges ünneppé. Maga a kiállítás, Ilosvay György és munkatársainak munkája, a polihisztor szelleméhez illően rendszerszemléletben, néprajzi vonatkozásokra bőségesen kitérve (és a múzeumpedagógiai foglalkozásokon az „utángyártott” halászeszközöket is használva) mutatta be a nagy tudós életét és szegedi kötődéseinek legkülönbözőbb tárgyi emlékeit.

Készül a vejsze Mecséren
(Fotó: Vásárhelyi Tamás)

Az ősz sokak számára a Nemzeti Múzeumba tervezett nagy, az ünnepektől tudós életét és munkásságát bemutató, reprezentatív kiállítás előkészítése jegyében telt, azonban a finanszírozási lehetőség bizonytalansága miatt ez megdőlt. Elsősorban Gál Vilmos (Magyar Nemzeti Múzeum) és Máté György (Néprajzi Múzeum) gondos munkájával, több magyar és határon túli múzeum anyagára alapozva készült el a forgatókönyv. (Reméljük, egyszer majd megvalósulhat. A nagy elődök tiszteletét úgysem csak periodikusan kell ápolnunk.)

A szakági miniszter döntése értelmében a Földművelésügyi Minisztériumhoz tartozó Magyar Mezőgazdasági Múzeum készítette el végül egy témájában szűkebb, de reprezentatív kiállítást. A *Herman Ottó öröksége a Mezőgazdasági Múzeumban* (http://www.mezogazdasagimuseum.hu/article.php?article_id=785)

decemberben nyílt meg, szöveges paneljei vándorkiállításaként élnek tovább. Decemberben megemlékezett alapító atyjáról a Magyar Néprajzi Társaság is Miskolcon.

Miután Herman Ottó halálának 100. évfordulója adta az okot az emlékévre, december 27-e lett volna az év lezárása. Ekkor új emléktáblát avattak utolsó lakóhelyén, és megkoszorúzták szobrát a Múzeumkertben, délután pedig Miskolcon, a Hámori temetőben a szokásos fáklyás felvonulással emlékeztek rá.

Az emlékév nem zárult le a tervezett időpontban, hanem a pénzügyi elszámolás határideje átcúszott 2015. június 30-ra, megengedve, hogy ebben az évben is történjenek lényeges események. Ezek közül legfontosabb a legtöbb új tudományos eredményt hozó konferencia volt *Herman Ottó, a polihisztor munkássága, hatása* címmel. Az eseményt Győrfi Sándor szobrászművész Herman Ottó-fejszobrának avatása vezette be a Földművelési Minisztérium árkádjai alatt, majd a Parlamentben adták át az ez alkalommal kiadott *Herman Ottó Díjakat* 9 érdemes honfitársunknak. A mintegy 200 fős tudományos tanácskozáásra az emlékkiállítás szomszédságában került sor a Magyar Mezőgazdasági Múzeum épületében. A több tudományterületet érintő konferencián Kemecsi Lajos az életművet foglalta össze a legújabb kutatások fényében, Máté György a még nem teljesen feldolgozott gyűjtéseit, Hála József pedig halálának körülményeit és a korabeli megemlékezéseket mutatta be. A program annyiban rendhagyó volt, hogy a szervezők többféle oldalról, többféle módon próbálták új fénybe helyezni a személyt, az életművet és annak máig tartó hatását. A záró ülés „véleményütköztető színpadán” négy témában beszéltek az előadók valaminek a hasznáról és káráról (vö.: *A madarak hasznáról és káráról*), a múzeumok, a hagyományok, az anyanyelv és a függetlenség kerültek terítékre. Ezek a youtube internetes felületén megtekinthetőek, az előadásokból rövid időn belül összeállított konferenciakötet pedig letölthető http://www.hermanottoemleke.hu/Herman_Otto_Konferencia_Kiadvany_2015.pdf címről. A kötet bemutatója 2015. június 23-án volt.

Június 26-án, Herman Ottó születésének 180. évfordulóján, a Földművelési Minisztérium új háttérintézményének, a szakmapolitikai döntéseket tudományosan megalapozó Herman Ottó Intézetnek ünnepélyes, délelőtti névadásával befejezettnek tekinthetjük az emlékévet. Hatása azonban tartósabb. A Vándortanösvényből például most már 8 sorozat van, változatlanul ingyenesen kölcsönözhető. De új termékek bemutatása is hátra van még. A nyár végétől látható majd a Duna Televízióban az a 20 rövid film (2–3 perces, ún. *filler*), amelyek kedves-ironikus hangvétellükkel hozzák közel az ő személyét a mai nézőkhöz. Emellett *Nyitott szemmel* sorozattal 10 db 7 perces film lesz látható, tudományos témáinak újszerű, játékos feldolgozása. A Fertő-Hanság Nemzeti Park munkatársai pedig felállítottak egy állandóan látogatható vejszét...

KUTATÁSOK

Új életre kelt a „Délnyugat-Dunántúl történeti, néprajzi kistájai” adatbázis

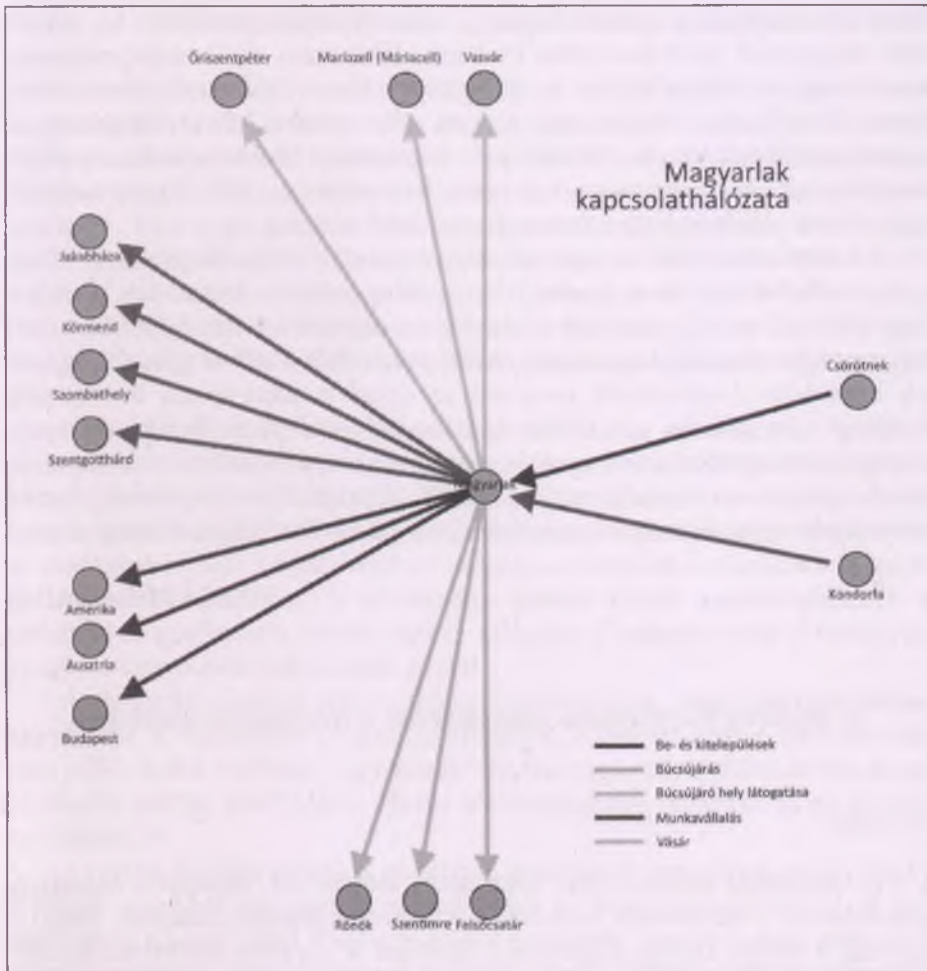
Az elmúlt negyed évszázad egyik legfontosabb és leginkább átfogó néprajzi kutatása 1985 és 1995 között zajlott Délnyugat-Magyarországon. A kutatás kiterjedtségét nemcsak az a tény jelzi, hogy 400 településen folytattak adatgyűjtést a néprajzkutatók, hanem az is, hogy jószerevel az akkor fiatal kutatók egy egész nemzedéke (határon innen és túl) részt vett a terepmunkában, és az adatbázis létrehozásában. A kutatást Barabás Jenő vezette és a Magyar Tudományos Akadémia, illetve az OTKA támogatta. A vizsgálat alapját a Barabás Jenő összeállította 92 (de kifejtve 104) kérdést tartalmazó kérdőív adta. Ezt a kérdőívet kérdezték le a kutatás során a részt vevő néprajzkutatók Magyarországon, Horvátországban, Szlovéniában, illetve Ausztriában. A kérdőíves adatfelvétel célja az volt, hogy a jellemzően aprófalvas településszerkezetű vidéken, amely távolabbról nézve esetleg egységesnek, egyöntetűnek látszik, mikrotájakat, kulturális dialektusokat állapítsanak meg a kutatás befejeztével. Barabás Jenő úgy látta, hogy e falvakkal sűrűn petyegtetett változatos etnikai összetételű régióban a *Magyar Néprajzi Atlasz* adatfelvételi sűrűsége alacsonynak bizonyult.

A kutatás során felgyűjtött mintegy 30 000 oldal terjedelmű adatbázist eleinte a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára tárolta, gondozta. Az adatbázis Föhrénczi Horváth Gyula vezetésével az OTKA 540-es számú kutatási programjának keretében digitalizálásra került, sőt, felmerült egy SPSS adatbázis létrehozása is. Az OTKA kutatási terv lezárását követően az adatbázis további feldolgozása megrekedt, és csaknem két évtizednyi szünet után folytatódott az MTA BTK Néprajzi Intézete által vezetett OTKA NK 84283 számú *Hármashatárok vizsgálata Magyarország délnyugati, délkeleti és északkeleti térségében* nevű kutatási programjának keretében. A vizsgált hármashatárok egyike (a magyar-osztrák-szlovén) ugyanis éppen arra a térségre esett, ahol korábban a Barabás Jenő vezette kutatás is tevékenykedett. Így nemcsak logikusnak, de szükségszerűnek is tűnt a korábbi kutatási eredmények feldolgozása, értelmezése.

A munka két részből állt. Elsőként Nagy Károly Zsolt és Mészáros Csaba irányítása mellett az ELTE néprajz szakos hallgatói a wikimédia szoftver segítségével a Néprajzi Intézet honlapján elérhetővé és kereshetővé tették a korábban floppy-kon tárolt és word file-okba rendezett adatbázist. Ennek során nemcsak az adatokat kellett csoportosítva feltölteni a webes felületre, de szükség volt az adatok további szűrésére, pontosítására, illetve a megadott válaszok egységesítésére is. Az adatbázis faluadatlapokat tartalmazó része

térképesen, kulcsszavak, illetve falunevek alapján is keresztül-kasul kereshető formátumban az MTA BTK szerverén az alábbi címen áll az érdeklődők rendelkezésére: <http://www.nti.btk.mta.hu/kapcsolathalo/index.php/Kezdőlap>

A munka második részében a Nagyatádi Múzeum igazgatója, Hauptmann Gyöngyi, illetve Pulszter Zsuzsanna (Janus Pannonius Múzeum) volt segítségünkre. Ebben a fázisban a kérdőív mobilitásra vonatkozó kérdéseit válogattuk ki. A ki- és betelepülésre, a házassági, munka- és kereskedelmi kapcsolatokra vonatkozó kérdések ugyanis térképre, illetve kapcsolathálózati gráfra vetíthető módon értelmes és hasznos ábrákat adnak. Összesen 13 olyan kérdés volt, amelyeket ebbe a második fázisba be lehetett vonni. A feladat itt olyan excell táblázatok létrehozása volt, amelyek egy-egy települést összekapcsolnak egy adatsorban. Ekképpen egy olyan adatbázis jött létre, amelyet a Gephi

hálózatelemző és -megjelenítő szoftver térképekké, illetve kapcsolathálózati gráfokká tudott formálni.

A munka ez esetben sem szűkült le az excell táblázatok mechanikus létrehozására, hanem sok helyen az adatbázis további tisztítása, a korábban felöltött faluadatlapok visszamenőleges javítása is szükségessé vált. Így a korábbi elgépelések (és digitalizálás közbeni adatvesztés) okozta hiányosságok, pontatlanságok kiküszöbölése is elengedhetetlennek bizonyult (Damolosfa helyett Domokosfa, Vátiszentkút helyett vati szentkút stb.). Különösen a munkakapcsolatok excell táblázatának létrehozása kívánt jelentős további kutatómunkát. Az egyes majorok, puszták beazonosítása, GPS koordinátákkal való ellátása olykor valódi nyomozati munkát kívánt meg.

A kész adatbázisból ma már tetszőleges számú és tematikájú térkép, illetve kapcsolathálózati ábra hozható létre, igény szerint. Mutatvány gyanánt Nagy Károly Zsolt 23 ábrát tett elérhetővé az adatbázis webes felületén, amelyek egy-egy település kapcsolathálózati elemzésétől kezdve, teljes tájegységek házasodási kapcsolatainak keresztül az egész kutatott térség búcsújárás szokásait mutatják be. Az OTKA-kutatás befejeztével a további térképek megrajzolása egyelőre várat magára, azonban konkrét kutatási és ismeretterjesztési igényekre válaszolva az MTA BTK Néprajzi Intézete (a kész adatbázisra alapozva) jövőben is folytatni kívánja a gráfok és térképek létrehozását.

MÉSZÁROS CSABA

A modern kartográfia alkalmazása a néprajzkutatásban

Bevezetés

A régi térképeken számos olyan információ szerepelhet, amelyet a néprajzos szakemberek is értékesnek tekintenek. Gyakran előfordul azonban, hogy – egyrészt a térkép fizikai állapotából, másrészt a korabeli sajátos ábrázolási megoldásokból adódóan – az információk pontos értelmezése nehézséget okoz. Ebben az esetben számításba jöhet a régi térkép feldolgozása. Cikkemben Reguly Antal (1819–1858) uráli térképének jelenleg is zajló feldolgozását például véve arra kívánok rámutatni, hogy a modern kartográfiai szemléletmód és az informatika eszközeinek együttes alkalmazása miként járulhat hozzá a néprajzi kutatások eredményességéhez, adataik pontosításához.

Reguly Antal térképe

Reguly Antal utazó, nyelvész, etnográfus legfőképpen az oroszországi finn-ugor népek körében végzett hatalmas gyűjtőmunkájáról vált híressé. Kevésbé

közismert, hogy Reguly a néprajzi és népköltészeti anyagok gyűjtésén kívül térképező tevékenységet is folytatott: a saját terepi vázlataira támaszkodva 1846-ban elsőként készítette el az Urál hegység északi vidékeinek részletes térképét. Ez a közel 170 éves térkép még napjainkban is rendkívül értékes forrásként szolgál az uráli területek megismerését célzó nyelvészeti és néprajzi kutatásokhoz.

A Reguly által bejárt vidékek akkoriban az európai ember számára jórészt ismeretlenek voltak. A térképezést megelőzően a helyi topográfiai és etnikai viszonyokról részletes információkat nem lehetett tudni. Az esztétikai szempontból is igényesen elkészített Reguly-térkép jelentős nagyságú területet mutat be, igen nagy tartalmi részletességgel. A hegyvonulatok közül teljes egészében feltűnik rajta a mai értelemben vett Északi-Urál, a Sarkközeli-Urál, a Sarki-Urál, valamint a Jugor-félszigeten elhelyezkedő dombvidék, a Paj-Hoj. A térkép északi határa egészen a nyenyecföldi partvidékig húzódik, keleti oldalán pedig az Ob folyóhoz közel eső nyugat-szibériai területek is megjelennek.

A tartalmi elemeket tekintve a térkép szemléletes domborzatábrázolással és meglehetősen sűrű vízrajzzal rendelkezik. Reguly a településeket igazgatási kategóriák szerint csoportosította, külön kiemelve azokat a falvakat, amelyekben templom is található. Munkájának alaposságát igazolja, hogy sok helyütt az időszakos jellegű településeket (a vadászkunyhókat és a rénpásztorok sátra-it) is felvette a térképre. A közlekedési elemek között megkülönböztette a szekérrel és gyalogosan járható utakat, valamint a saját útvonalát is berajzolta az ahhoz kapcsolódó dátumokkal együtt.

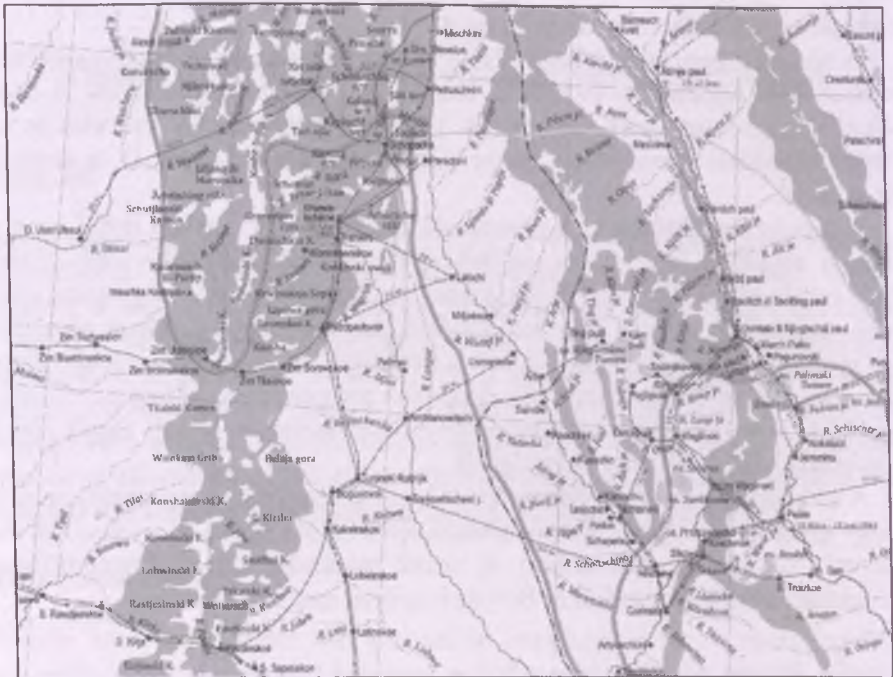
A térkép etnográfiai jellege abban nyilvánul meg, hogy határvonalakkal szemlélteti öt népcsoport (vogulok, osztjások, zürjének, szamojédek és tatárok) előfordulási területét. Ugyancsak vonalak mutatják a földművelés és az állattartás területi kiterjedését, illetve a közigazgatási egységek és az erdőségek határait.

A térkép legfőbb értéke a páratlanul gazdag névanyagában rejlik, amely földrajzi nevekből, magyarázó megírásokból és távolságadatokból áll. A térképi névrajz közel 2000 filológiai adatot tartalmaz, amelyek nagy része első kézből származik, a helyi lakosok közlései alapján. Reguly térképes névgyűjtése igazi értékmentő munka, mivel a földrajzi neveket sok esetben olyan nyelveken dokumentálta, amelyek akkoriban még nem rendelkeztek írásbeliséggel. A nevek csupán szájhagyomány útján terjedtek, ennél fogva jóval gyorsabban kikerülhettek a köztudatból.

A térképen szereplő földrajzi nevek – mivel természetes nevekről van szó – nagy eredményességgel hasznosíthatók a különféle néprajzi, nyelvészeti és történeti-földrajzi vizsgálatokhoz. A nevek tanulmányozása nagymértékben elősegítheti a korabeli etnikai és birtokviszonyok megismerését is.

Reguly kéziratós térképének egy részlete, és ugyanez a részlet modern feldolgozásban

Értelmezési nehézségek

Reguly térképének többféle, különböző színvonalú változata is létezik. A kutatásokhoz a legnagyobb eredményességgel a terepi vázlatok alapján összeállított eredeti kéziratos térkép használható, amelyet napjainkban is készítésének helyszínén, Szentpéterváron őriznek.

A kéziratos Reguly-térkép részletes néprajzi és nyelvészeti értékelése Magyarországon mindeztáig nem történt meg. Ennek egyik fő oka, hogy a térkép csak korlátozottan érhető el. A másik fő ok, hogy a térkép olyan ábrázolási megoldásokat is tartalmaz, amelyek megfelelő értelmezése nemcsak a filológus szakembereknek okoz nehézséget, hanem a térképészek számára is kihívást jelent. Jóllehet Reguly nem volt térképész, a térképét a korabeli kartográfiai ismeretanyag színvonalán alkotta meg. Csakhogy az azóta eltelt mintegy százhetven év alatt a hazai térképészeti gyakorlatban a szokások és a szabályok igen sokat változtak, és napjaink térképhasználói – köztük a témát kutató néprajzosok, nyelvészek – már az ezek alapján szerkesztett kiadványokkal találkozhatnak a leggyakrabban. Ebből adódóan a Reguly-térképen alkalmazott ábrázolási megoldások mai szemmel nézve szokatlannak és kevésbé érthetőnek tűnhetnek.

Problémát jelent az is, hogy Reguly jellegzetes kézírását nem egyszerű elolvasni, a nevek kibetűzéséhez komoly rutin megszerzése szükséges. A sajátos kézírást a kutatók – különböző háttérismereteik okán – esetenként más-más módon értelmezhetik, ezáltal a térkép nyomán akár többféle, az olvasatokban eltérő névgyűjtemény is összeállítható. A helyzetet tovább bonyolítja, hogy a térkép német nyelvű, és a földrajzi nevek is német írásmód szerint szerepelnek rajta.

A térképhez kapcsolódó névfeltáró munkát az is nehezíti, hogy a kigyűjtött névelemek önmagukban csupán egyszerű adathalmaznak tekinthetők, és térkép hiányában a nevek térbeli helyzetének vizsgálata nehézségekbe ütközik. További problémákat vet fel a nagy mennyiségű névanyag kezelése és a földrajzi térben való visszakeresése.

Modern kartográfiai feldolgozás

Annak érdekében, hogy az említett problémákra megoldást találjak, és a témához fűződő néprajzi és nyelvészeti vizsgálatokat egyszerűbbé tegyem, szükségesnek tartottam a kéziratos Reguly-térkép modern kartográfiai feldolgozását. Ez a munka két fő részből tevődik össze: vizuális és névrajzi feldolgozásból.

A vizuális feldolgozás lényege, hogy – az eredeti kéziratos térképről készített fényképállományokból kiindulva – a térkép valamennyi grafikus elemét a mai felhasználókhoz közel álló ábrázolási megoldásokkal újrarajzolom, a földrajzi neveket pedig a saját olvasatomban adom közre. Mindez nem tekinthető másolatnak, hanem sokkal inkább egy olyan kartográfiai vizualizációként

fogható fel, amely a térkép értelmezését segíti, magyar nyelvű jelmagyarázattal rendelkezik, és – ami a legfontosabb – az eredeti dokumentummal ellentétben bármikor rendelkezésre áll.

A számítógéppel készült feldolgozás előnyei leginkább a térképi névrajz megjelenítésekor mutatkoznak meg: a kéziratos megírásokkal szemben a meglévő betűkészletek összehasonlíthatatlanul nagyobb választékkal szolgálnak a szöveges elemek bemutatásához. A betűk méretének és jellegének megválasztásával a különböző földrajzi objektumok és nevük jól elkülöníthetők, ezáltal a vonatkozási helyük is könnyebben felismerhető. A vizuális feldolgozás kezelhetőségét növeli, hogy a térkép fokhálózatára támaszkodva egyedi keresőhálózatot alakítottam ki, melynek eredményeként a névrajzi elemek – egy betűből és egy számértékből összetevődő – keresőkoordináták segítségével egyszerűen megtalálhatók.

A névrajzi feldolgozás során a térkép valamennyi névelemét igyekszem kigyűjteni, és ezeket névtípusok szerint csoportosítva, betűrendben, a keresőhálózati azonosítókkal együtt sorolom fel. A kéziratos térképről eddig – a távolságértékeket (184 tétel) nem számolva – mintegy 1768 filológiai adatot sikerült feltárnom.

A néprajzi és nyelvészeti vizsgálatok szempontjából lényeges, hogy a földrajzi nevek minél pontosabb olvasatban álljanak rendelkezésre. Éppen ezért a Reguly-térképen szereplő terepi objektumokat és elnevezéseiket későbbi kiadású térképeken is megpróbálom azonosítani. Az azonosítási munkálatokhoz főként 20. századi orosz topográfiai térképeket használok fel. Az ily módon készített névösszevetéseket táblázatos formában jelenítem meg.

Az azonosítási munkálatok meglepően jó eredményekkel szolgálnak. Például a kéziratos térképen a legnagyobb számban (615) előforduló folyónevek közül eddig mintegy 595-öt sikerült azonosítanom, ami 97%-os eredményt jelent! Az előzetes eredmények azt mutatják, hogy a névfeltáró munkában alkalmazott kartográfiai szemléletű módszer igen hatékony.

Összegzés

Meglátásom szerint az általam szerkesztett vizuális feldolgozás és a hozzá tartozó terjedelmes névgyűjtemény nemcsak a néprajzos és nyelvész kutatók számára jelent majd hasznos segítséget, hanem ahhoz is hozzájárul, hogy Reguly térképészeti eredményei szélesebb körben ismertté váljanak. E cikkem megírásával céltom volt felhívni a figyelmet arra is, hogy a modern kartográfia és sajátos szemlélete a nem rokon tudományterületeken is jól alkalmazható.

GULYÁS ZOLTÁN

Új tánckutatóműhelyek Magyarországon

A Magyar Etnokoreológiai Társaság

A Magyar Etnokoreológiai Társaság (a továbbiakban: MET) 2011 júniusában alakult meg.¹ A társaság létrehozóinak célja az volt, hogy a táncfolkloristák és a néptáncsal a gyakorlatban foglalkozó szakemberek számára egy olyan fórumot hozzon létre, amelynek keretei között lehetővé válik közöttük a rendszeres kapcsolattartás, illetve közös munkákra nyílik lehetőség. Az elnevezésben található *koreológia* újabban a tánckutatásra használt nemzetközi kifejezés, *etnokoreológia* értelemben pedig magában foglalja a néptánckutatást és a gyakorlati táncot egyaránt.

A MET szoros szakmai kapcsolatot tart fent a Magyar Tudományos Akadémia BTK Zenetudományi Intézetének tánckutatóival, a Hagyományok Háza és a Magyar Táncművészeti Főiskola szakembereivel, valamint a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékén működő táncfolklorisztikai-táncantropológiai specializációnak oktatóival.

A táncosok és a tánckutatók kapcsolatáról

Az európai kultúrtörténetben egyedülálló jelenség, hogy egy tudományos irányzatnak olyan erős társadalmi háttere legyen, mint a magyar néptánckutatásnak. Az 1960–80-as években a magyar táncfolklorisztika és a néptáncmozgalom között igazán eleven kapcsolat volt, amely mindkét irányban jól működött. A tánckutatók szakmai továbbképzéseken ismertették a táncosokkal a legújabb tudományos eredményeket, filmes és zenei anyagot biztosítottak az oktatáshoz és a koreográfiákhoz, a táncosok pedig – sokszor a kutatókkal együtt – kutatóutakra jártak. Az így összegyűlt anyag nagy része eljutott a tudományos feldolgozás közelébe. Az együttműködés mozgatórugója Martin György volt, akit elhivatottsága, emberi és tudósi minősége tett a korszak szinte megfellebbezhetetlen szaktekintélyévé. Halála után ez a kapcsolatrendszer meggyengült, sok esetben szinte csak formálissá vált.

A magyar néptáncmozgalom egyre komolyabb társadalmi térhódítása és intézményesülése (néptánctanítás a művészeti iskolákban, különböző szolgáltató intézmények megalakulása stb.), valamint a néptáncra vonatkozó adatok, elsősorban videofilmeik robbanásszerű elterjedése a 2000-es évekre új problémákat, illetve lehetőségeket hoztak magukkal, amikre a táncos szakmának reagálnia kellett.

Az 1990-es rendszerváltást követően megnyílt határok, valamint az egyre szélesebb körben elérhető technikai eszközök lehetővé tették, hogy a néptánc

¹ A társaság „alapköveit” 2007-ben fektették le az alapító tagok (lásd a *Folkmagazin* 2007. 14. évf. 2. szám 19. oldalán), azonban a bírósági bejegyzés 2011-es keltezésű.

íránt érdeklődők önállósuljanak: valóságos folkturizmus indult meg elsősorban az erdélyi falvakba, ahol különböző alkalmakkor még funkcióban élő paraszti táncokat láthattak az érdeklődők. Kicsit hasonló helyzet alakult ki, mint amiről Maác László 1954-ben tudósított: magányos kutatók, amatőr érdeklődők, kuriózumot kereső koreográfusok, egész táncegyüttesek „partizánkodnak”, aminek eredményeképpen egy-egy tájegység vagy falu az éppen aktuálisan felkapott táncanyaga miatt „valóságos táncos búcsújáró helyé” vált, a figyelmen kívül hagyott területek azonban teljes egészében fehér foltnak számítanak, mind a mai napig.² Az így összegyűjtött, szinte felmérhetetlen adattömeg egy-egy magánszemély birtokában van, legtöbb esetben rendszerezetlen állapotban. A szóban forgó felvételek a tudomány, illetve a mozgalom egésze számára elérhetetlenek, vagy maga a tulajdonos számára is nehezen értelmezhető.

Az összegyűjtött adatok értelmezése nemcsak a tudomány, hanem a néptáncmozgalom számára is központi probléma. Zsűritagként a kutatók számtalan esetben találkoznak ezzel a helyzettel. A táncos előadók színpadi produkcióiból általában kiderül, hogy nehézségeik támadtak a felhasznált néprajzi „nyersanyag” (film, fotó, szöveges adatok) értelmezésével, és így megfelelő interpretálásával. Az ebből fakadó véleménykülönbségek, viták elmérgesíthetik az amúgy is sok esetben feszült versenyhelyzetet, gyakran kifejezetten károsan hatnak az együttesek munkájára, azon keresztül pedig a közösség működésére.

Általános tapasztalat, hogy a táncosokhoz nem jutottak el a néptánc-kutatás elmúlt húsz évének eredményei. Félő, hogy a közeljövőben a mozgalom írásbeliség híján komoly szakmai problémákkal kell szembenézzen, ami hosszú távon társadalmi szerepére is visszaüthet.

Az erős társadalmi háttér és a meglévő emberi, szakmai kapcsolatok azonban óriási lehetőségeket is hordoznak magukban. Az egyik lehetőség például egy gyűjtőpályázat meghirdetése, amelynek során lehetővé válna az archívumokban, magánszemélyeknél található táncanyag pontos adatolása, illetve kiegészítő gyűjtések megszervezése, lebonyolítása. Mindehhez elengedhetetlenül szükséges a terepismeret, amivel sok táncos rendelkezik. Az ő segítségükkel ez a munka elvégezhető, csupán megfelelő szakmai segítséget (kutatásmódszertani ismereteket) kell számukra nyújtani.

A közös terepkutatások, műhelymunkák, ismeretterjesztő szimpóziumok, konferenciák a tánckutatók számára is gyümölcsözőek lehetnek. A gyakorlati tánc, illetve táncoktatás során olyan, a táncos test- illetve térhasználatára vonatkozó kérdések merülhetnek fel, amelyek elméleti síkon továbbrendíthetik a

² Maác László: Rendezésre vár a néptánc-kutatás helyzete. *Táncművészet* 1954. 319–323, 372–375. A hivatkozott gondolatok a 319-es, 320-as oldalakon találhatóak. (A tanulmány későbbi megjelenése: Felföldi László–Karácsony Zoltán szerk.: *Magyar táncfolklórisztikai gyűjtemény*. Bp., 28–38.)

néptáncutatást. A kiváló testtudattal, táncoktatói és színpadi tapasztalattal rendelkező táncosok így válhatnak a táncfolklorisztika segítőivé.

Eddigi tevékenységeink és céljaink

2013 decemberében a MET egy tisztújító közgyűlés keretében újjáalakult. 2014. május 29-én, a Szegedi Tudományegyetemen megrendezett előadás, majd kerekasztal-beszélgetés kereteiben hallhattunk a Baranya megyei táncutatások eredményeiről. 2014. november 21. és 23. között egy nemzetközi szimpóziumot tartottunk Budapesten, melynek során elismert magyar táncoktatók és koreográfusok mutatták be pedagógiai és színpadi munkásságukat, illetve a szellemi világörökség részeként a magyar táncművészetet külföldi táncutatást tanuló hallgatóknak. December 10-én pedig *Az intézményes táncutatás kezdetei* címmel szerveztünk egy kerekasztal-beszélgetést. Mindkét programunk helyszíne az MTA BTK Zenetudományi Intézetében volt. A 2015 áprilisában *Pár-beszéd – Néptánc – az elmélet és a gyakorlat kapcsolata* címmel módszertani napokat tartottunk Szegeden.³ Március 13-án megalakult a Néptáncpedagógiai Munkabizottságunk, ugyanezen a napon *Öreg táncos-e az öregtáncos?* címmel kerekasztal-beszélgetést is tartottunk Budapesten.

Továbbra is célunk, hogy szakmai összefüggéseket, konferenciákat és szimpóziumokat szervezzünk. Ezeken túlmenően továbbképzéseket tervezünk táncpedagógusok, koreográfusok, táncosok és más érdeklődők számára a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékén. Az oktatás célja, hogy megismertesse a táncos nagyközönséget a magyar táncfolklorisztika aktuális kutatásaival, egyben kutatómódszertani és forráselemzési, forráskritikai ismereteket nyújtson a jelentkezőknek. Mindezek során közös kutatómunkák megtervezésére is lehetőség nyílik majd. Távlati célunk egy *társadalmi gyűjtőhálózat* létrehozása lenne, melynek segítségével adatokat nyerhetnénk a néptáncutatás szempontjából fehér foltok számító kárpát-medencei területekről.

A közös munka sikerességének érdekében szeretnénk kapcsolatrendszerünket minél jobban kiterjeszteni, ezért várjuk táncosok, zenészek, érdeklődők jelentkezését.

Kapcsolattartó: Kukár Barnabás Manó (titkár).

Elérhetőség: etnokoreo@gmail.com

Működésünkkel kapcsolatos minden további információ a honlapunkon (www.etnokoreo.hu) és facebook (<https://www.facebook.com/etnokoreologia>) oldalunkon is megtalálhatóak.

³ Az előadások felvételei megtekinthetők a honlapunkon.

A szegedi táncutatóképzés

Közel tíz éve indult a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékén a táncantropológiai-táncfolklorisztikai szakirány,⁴ ennek ellenére nem köztudott, hogy létezik Magyarországon a felsőoktatásban táncutatóképzés, táncos körökben pedig nem ismert, hogy ennek keretében milyen tevékenységet folytatnak az oktatók és a hallgatók.

A táncantropológia szakirány az egyetemi néprajz alap (BA) és/vagy mester szakos (MA) képzés specializációjaként egyaránt választható. A néprajzos alapozó tanulmányokon felül az oktatás főbb területei a következők: táncfolklorisztika, táncantropológia, kutatástörténet, forrásismeret, kutatómódszertan, tánc típusok és táncdialektusok, táncjelírás, gyakorlati táncismeret. Ezt kiegészítve mester szakon a képzés foglalkozik a táncsal mint kulturális jelenséggel és örökséggel, a tánc kultúra változásai mögött álló társadalmi, gazdasági jelenségek bemutatásával és értelmezésével. Az oktatás a tánc történeti források és a recens folklór együttes vizsgálatának módszerére is kitér, és kiegészíti a BA-szinten elsajátított gyakorlati ismereteket a Kárpát-medence magyar és nemzetiségi táncairól, valamint más európai és Európán kívüli népek táncairól, ezenkívül a kinetográfiai ismereteket is bővíti.

A képzés nagy hangsúlyt fektet az elméleti ismeretek mellett a gyakorlati tapasztalatokra. Az utóbbi években folyamatos terepkutatást végeztek a hallgatók Varga Sándor vezetésével az erdélyi Mezőségen és a Rábaközben, Felföldi László koordinálásával pedig a Bánátban, illetve több intézményben is archívumi gyakorlatokon vesznek részt.

A kötelező feladatokon túl sok egyéb tevékenységben is részt vállalnak a hallgatók. A szakos egyetemisták mellett „külsős” érdeklődőket is tömörítő Táncantropológus Olvasókör 2011-ben jött létre, azóta több rendezvény megszervezésében közreműködött, mint a 2011 decemberében megtartott intenzív kurzus,⁵ vagy a tanszéken 2009 és 2012 között megrendezett előadássorozat lebonyolításában is. Az egyik legjelentősebb szakmai rendezvényt 2013 tavaszán szervezték meg a hallgatók az *I. Táncfolklorisztikai Kerekasztal* néven.⁶ Az önképző kör jelenleg is folyamatosan működik, rendszeresen tartá-

⁴ Bővebben: <http://www.etnologiaszeged.hu>

⁵ Kukár Barnabás Manó: A szegedi intenzív kurzusról. *Folkmagazin* 2012/1. sz. 39.

⁶ A program nem kapott nagy nyilvánosságot és ismertetés sem látott róla napvilágot, ezért röviden részletezem. Az eseményen a néptáncutatókban az 1990-es években (a korábbiaktól eltérő) új kutatási irányt, szemléletmódot megjelenítő kutatók tartottak előadásokat (Könczei Csilla, Kürti László, Ratkó Lujza), melyet a néptáncutatók lehetséges jövőbeni útjairól, illetve társadalmi hasznosításáról tartott műhelybeszélgetés követett. A beszélgetésen a fentiekén kívül aktívan részt vett Felföldi László és Fügedi János, a moderátor szerepét pedig Varga Sándor töltötte be. A beszélgetés szerkesztett változatát a jövőben több hasonló rendezvény anyagával együtt szeretnénk elérhetővé tenni.

nak összejöveteleket, melyeken széles tematikát átfogó magyar és idegen nyelvű táncirodalmat dolgoznak fel, beszámolnak egymásnak kutatási tevékenységükről, közös terepkutatásokat szerveznek. Mindezt segítik és követik a tanszék oktatói is. A korábbi vagy jelenlegi táncantropológus hallgatók közül többen is szerepet vállaltak a MET-ben.

A képzés felfutásának eredményeként a korábbi és jelenlegi táncantropológus hallgatók konferenciákon szerepelnek⁷ és önálló terepmunkát végeznek.⁸ Emellett többen részt vettek az MTA BTK Zenetudományi Intézetének hamarosan nyilvánosan is elérhető, *Néptánc Tudástár* elnevezésű adatbázisrendszerének elkészítésében is.⁹

A magyar szakirány a közép-európai térségben egyedülálló, véleményünk szerint alapos és sokoldalú tudást ad, így biztosíthatja a magyar tánc kutatás utánpótlását és jövőjét, továbbá a képzésben szerzett ismeretek a tudomány, a kulturális élet és a művészet területén is jól hasznosítható kompetenciákkal szolgálnak.

Choreomundus – Nemzetközi egyetemi, MA-szintű képzés

A *Choreomundus – A tánc mint tudás, gyakorlat és kulturális örökség* elnevezésű négy féléves, nappali tagozatos képzés az Európai Unió Erasmus Mundus programja által támogatott nemzetközi mesterképzés. Célja a tánc és más mozgásrendszerek (pl.: rituális gyakorlatok, harcművészetek, játékok és fizikai színház) vizsgálata, a szellemi kulturális örökség az etnokoreológia, táncantropológia, tánc tudományok és kulturális örökség tudományok tágabb keretein belül. A képzés négy egyetem, a Norvég Műszaki és Tudományegyetem Trondheim (NTNU), a Blaise Pascal Egyetem Clermont-Ferrand (UBP), a Szegedi Tudományegyetem (SZTE) és a Roehampton Egyetem London (URL) összefogása révén jött létre.¹⁰

Magyarországon a bölcsészettudományok területén nem tudunk hasonló,

⁷ Ld. *Alkotás – befogadás – kritika a táncművészetben, a táncpedagógiában és a tánc-kutatásban. IV. Tánc tudományi Konferencia a Magyar Táncművészeti Főiskolán* 2013. november 8-9. Szerk. Bolvári-Takács Gábor et al. Budapest: Magyar Táncművészeti Főiskola, 2014. Aktuális konferenciaközlemények a *Tánc és társadalom* című 2015. novemberi konferencián hallhatók: <http://www.mtf.hu/download/1445940244.pdf>

⁸ Szőnyi Vivien Moldvában, Kovács Dóra a Kis-Küküllő vidékén, Kukár Barnabás Manó pedig a Partiumban és Magyarországon végzett az elmúlt két évben önálló terepkutatást. A 2015 februárjában lezajlott kidei terepkutatáson több hallgató is részt vett.

⁹ Az adatbázis az intézet néptáncokkal kapcsolatos katalógusanyagának – filmtár, fotótár, kéziratár, táncírástár, motívumtár – teljes online kereshetőségét biztosítja, amit számos digitalizált dokumentum, lexikon és bibliográfia egészít ki. Ld: *Néptánc Tudástár*. Szerk. Fügedi János. Budapest: MTA BTK Zenetudományi Intézet, 2014.12.19. <http://db.zti.hu/neptanc_tudastar/>

¹⁰ Bővebben: <http://www.choreomundus.org>

az Erasmus által támogatott nemzetközi képzésről, ami egyben a témája miatt – tánckutatók képzése – a világon is egyedülálló.

A program célja még, hogy gyakorlati ismeret nyújtson a táncok megfigyeléséhez, elemzéséhez, dokumentálásához és értékeléséhez. Ezenkívül módszereket és eszközöket ajánl a hallgatóknak a világ szellemi kulturális örökségének védelméhez, felkészíti a hallgatókat a kulturális és örökségvédelmi területen, valamint a turisztikai iparban való elhelyezkedésre, beleértve a kultúra terjesztésével foglalkozó művelődési, múzeumi és oktatási intézményeket mind helyi, mind regionális, s mind nemzeti szinteken.

A jelentkezőknek rendelkezniük kell egy alap (BA) diplomával tánc, antropológia, esetleg más rokon szakirányon, vagy evvel egyenértékű professzionális gyakorlattal. A képzés nyelve az angol, de a hallgatóknak lehetősége van a francia, a norvég és a magyar nyelvek megismerésére is a képzés alatt. Az első félév kezdetén minden hallgató részt vesz Norvégiában egy bevezetésen és egy intenzív kurzuson. Ezután a tanév hátralévő részében két csoportba osztva folytatják tanulmányaikat a norvégiai és a francia egyetemeken. A harmadik félévet Magyarországon, a negyedik, azaz az utolsó félévet pedig Angliában töltik. A képzést sikeresen teljesítő hallgatók a négy egyetem által közösen kiállított nemzetközi mester (MA) diplomát kapnak. A magyarországi képzéssel párhuzamosan folyik a Choreomundus-program, így a magyar hallgatóknak lehetősége van az ide érkező külföldi vendégtanárok kurzusait is látogatni, illetve kapcsolatokat kialakítani a külföldi etnokoreológus hallgatókkal.

FELFÖLDI LÁSZLÓ
KUKÁR BARNABÁS MANÓ
VARGA SÁNDOR

* * *

FÓRUM

**Új magyar mitológia: a szakralizált őstörténet
médiareprezentációi és rítusai
II. SZEMEISZTOSZ Konferencia
a magyar alternatív történettudat diskurzusairól
(Sepsiszentgyörgy, 2015. március 6–7.)**

2012. május 22-én került sor az első ilyen konferenciára, pontosabban „Online műhelybeszélgetésre” – *Etno-pogányok, retorikai fogások a hálón innen és túl* címmel, ugyancsak Sepsiszentgyörgyön. Ennek kiadványa a fenti címen, a Sapientia Egyetem oktatója, a valláskutató Hubbes László szerkesztésében egy CD-lemezen jelent meg.

A második konferencia is a ma divatos új vallási jelenségekre koncentrált, különös tekintettel a modern közlési formákra. A fő szervező most is a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem – Csíkszeredai Műszaki és társadalomtudományi Kar és a (sepsiszentgyörgyi) SZEMEISZTOSZ Webszemiotikai és Online Kommunikációs Kutatóközpont volt. A szervezés munkáját itt is Hubbes László (a SZEMEISZTOSZ kutatócsoport vezetője) végezte. Moderátortársa Povedák István volt (Szegedi Tudományegyetem Vallási Kultúra Kutatócsoportja). Ő és ott jelenteti majd meg a konferencia előadásait is. A váratlan és megmagyarázatlan lemondások ellenére is mintegy húsz előadónak csak egyharmada volt helybeli, leginkább a Sapientia különböző intézeteinek munkatársai, a többiek Budapestről, Szegedről jöttek. A modern médiahasználat most is megnyilvánult: skype-előadást is hallhattunk. A konferencián készült felvételek máris láthatók a SZEMEISZTOS honlapján. Noha minden ilyen című („Új magyar mitológia”) konferencia könnyen parttalanná válik, és a különböző tudományterületek (a régészettől a Trianon-szindrómáig) egymás mellé kerülnek – a megbeszélésen a hozzászólások és a befejező „kerekasztal” azért némileg rendezte a gondolatokat. Az ilyen méretű konferenciák (párhuzamos szekciók nélkül) különben is hasznosabbak, mint a csak kipipálandó szereplések. Több előadó ide (is) kapcsolható, korábban folytatott kutatásai alapján szerepelt. Minthogy e második rendezvényt már befejeződhetett a neomitológia-kutatás kialakuló szakasza, a remélhetőleg még az idén Szegeden rendezett folytatás már szigorúbban tematikus lehet, és a képek vetítésén túl gondolati igényt is kifejezhet: például fogalmak használatát, illetve ezeknek szigorú keretben való alkalmazását.

Tanulságos volt azt is megfigyelni, hogy az általunk oly egységesnek tekintett erdélyi magyar vallásosság-kutatás milyen sokféle, és hogy a Sapientia körül mások is szerepet kaptak, mint a kolozsvári egyetem és a Kriza János Néprajzi Társaság köre.

A kiváló technikai felszereltségű MAGMA jó színhely volt. Kár, hogy az Erdélyben is, Magyarországon is közismert „leutazok- és rögtön visszautazok” viselkedés itt is érezhető volt. Egyébként az utóbbi évtizedekben oly sokat fejlődő város önmagában is érdemes utazási cél lehet. Előadásomban bemutattam, hogy az A. J. Greimas kifejlesztette „szemiotikai négyszög” módszerét hogyan lehet alkalmazni a neomitológiai kutatásokban.

A konferencia előtt előadást tartott Voigt Vilmos a Sapientia marosvásárhelyi és csíkszerdai karain *Milyen legyen a vallásszemiotika?* címmel, valamint a *Jelek és vallások – bevezetés a vallásszemiotikába* című (Szeged, Szegedi Egyetemi Kiadó–Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2015) könyvének ottani bemutatója is volt.

VOIGT VILMOS

Pár-beszéd

Módszertani napok a néptánc elméletéről és gyakorlatáról (Szeged, 2015. április 16–17.)

A Magyar Etnokoreológiai Társaság, Szent-Györgyi Albert Agóra és az Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék szervezésében 2015. április 16-án és 17-én táncos módszertani napok zajlottak Szegeden. A helyszínt a Szent-Györgyi Albert Agóra Művelődési Központ biztosította.

A rendezvény célja az volt, hogy a magyar néptánckutatás újabb tudományos eredményeit megismertesse a táncházmozgalom és a néptáncpedagógia képviselőivel, valamint széles körben mutassa be az SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék Táncfolklorisztikai és Táncantropológiai specializációján folyó kutatómunkát. Az előadások között hallgatói prezentációk is helyt kaptak, de a magyar és nemzetközi tánctudomány és tánckritika vezető személyiségei közül is többen szerepeltek a konferencián. A hagyományos táncművelés vizsgálata mellett szó esett a polgári társastáncok és a színpadi táncok kutatásának lehetőségeiről, valamint a tánc és társadalom, illetve a tánc és a politika összefüggéseiről is.

Az előadás programja és az azokról készült felvételek a Magyar Etnokoreológiai Társaság honlapján (www.etnokoreo.hu) érhetők el, a „Módszertani napok Szegeden” fül alatt, közvetlenül pedig a következő linken: <http://etnokoreo.hu/index.php/esemenyek/22-modszertani-napok-szegeden-2015-aprilis-15-17>

VARGA SÁNDOR

NÉPRAJZI MUZEOLÓGIA

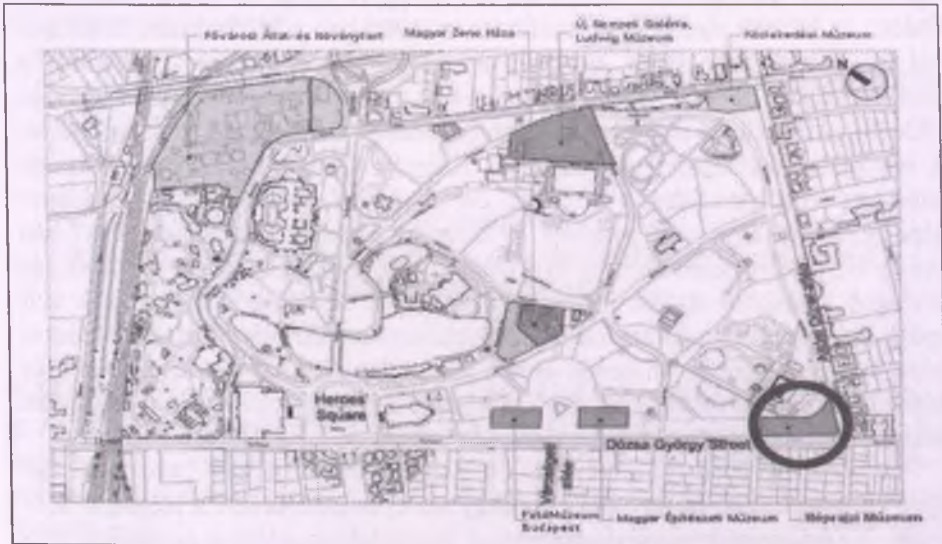
A Néprajzi Múzeum költözésének aktuális helyzete

A Néprajzi Múzeum elhelyezésének zaklatott története során alapításától, 1872-től 1892-ig a Magyar Nemzeti Múzeum épületében működött. 1892-ben a Várkert Bazárba költöztették, de a nem megfelelő körülmények miatt 1893-ban már egy Csillag utcai bérház lakásaiban egyre növekvő alapterületen működött. Itt készült első állandó kiállítása is. 1906-ban a Millenniumi Kiállításból megmaradt városligeti Iparcsarnok üresen álló épületébe költöztették a korábbi szűkös helyről. Innen az épületet és a gyűjteményt ért viharkár miatt 1924-ben költözött a múzeum a Tisztviselőtelepi Gimnázium üres épületébe. A népligeti iskolaépületben (Könyves Kálmán körút 40.) 1929-től harminc teremben tárta a múzeum a látogatók elé rendkívül gazdag anyagát a magyar népi kultúráról és a világ népeiről. A múzeum formális önállóságát 1947-ben nyerte el, amikor szervezetileg is kivált a Nemzeti Múzeum kötelékéből, és országos hatáskörű önálló intézmény lett. 1975-ben költözött a Kúria volt épületébe a Parlamenttel szembe. A fentiekben röviden összefoglalt történet is jelzi, hogy a Néprajzi Múzeum, amely a magyar népi kultúra legnagyobb és legkomplexebb gyűjteményét őrzi, fennállása óta még *soha* nem működött múzeum számára tervezett épületben.

A kormány 2012. július 4-i ülésén elfogadta a városligeti „múzeumi negyed” koncepcióját, és úgy döntött, hogy ott nyer elhelyezést a Néprajzi Múzeum. Az érvényes kormányhatározatnak megfelelően jelenleg is zajlik a Múzeumi Negyed részeként megvalósuló Néprajzi Múzeum előkészítése. Az intézmény részéről a projekt kézikönyvnek megfelelően készülnek a szükséges háttéranyagok. Elkészült az alapkoncepció, megtörtént a részletes állapotfelmérés, illetve a műszaki tervezéshez szükséges adatok pontosítása. Elkészült az előzetes kalkuláció és ütemezés a költözés költségeire vonatkoztatva. Megvalósult az elhelyezési, majd a nemzetközi építészeti tervpályázat is. Elkészültek a gyűjteményi raktárak, a tárgyak konzerválását, restaurálását, a kiállítások előkészítését végző műhelyek, műtermek elhelyezését szolgáló épületek kiviteli tervei a Szabolcs Utcai Kórház egykori területére.

A Néprajzi Múzeum elhelyezése időről időre napirendre kerülő kérdés. Ez rendszerint nem a múzeum nemzetközi rangú pótolhatatlan anyagát veszi alapul. Sajnálatos módon nem a kincseinek nélkülözhetetlen művelődés- és nemzetpolitikai küldetését, pótolhatatlan értékeit mérlegeli, hanem egyszerű ingatlancserének véli a Néprajzi Múzeum új helyre költöztetését. Több alkalommal megállapítást nyert, hogy a Néprajzi Múzeum elhelyezésére egy új, korszerű, múzeumi célra tervezett épület lenne a lehető legjobb, és a leginkább költséghatékony megoldás. Tudományos, művelődéspolitikai szempont-

ból szintén ez lenne a népi, nemzeti kulturális örökség megőrzését és bemutatását méltó módon szolgáló elhelyezés. A városligeti új épület felelne meg az 1999-ben Hámori József kulturális miniszter felkérésére, Kósa László akadémikus vezetésével felállt szakértői bizottság által megfogalmazott kívánalmaknak. A Réthelyi Miklós miniszter felkérésére 2011-ben Andrásfalvy Bertalan vezetésével létrehozott bizottság erre vonatkozó javaslatát Balog Zoltán miniszter úr is elfogadta, s ennek megfelelően került a Néprajzi Múzeum az új Múzeumi Negyed-koncepció első helyen megvalósítandó intézményeként a vonatkozó kormányhatározatba.

A múzeum elhelyezésének optimális megoldását rögzítő kormánydöntés ellenére időnként újból felmerülnek évtizedes távlatban már javasolt, de érdemi szempontok alapján elvetett megoldási javaslatok. Ezek között már 1999-ben is szerepelt a volt Kilián laktanya mint üres belvárosi ingatlan. Már az első bizottság is tárgyalta és elvetette mint alkalmatlan megoldást a volt Kilián laktanyát mint a Néprajzi Múzeum lehetséges helyszínét. A volt laktanyaépület tulajdoni viszonyai rendkívül bonyolultak – pl. szükséglakások –, nem véletlen, hogy korábbi és jelenlegi tulajdonosai érdemi hasznosítását nem tudták megvalósítani. Az épület műszaki állapota már 1999-ben (!) is rendkívül rossz volt, s ez az eltelt másfél évtizedben lényegesen romlott. A korábbi döntésekkel kapcsolatban született dokumentumok szerint műszaki – statikai – és alaprajzi problémák is akadályozzák a múzeumi hasznosítást. Nemzetközi tapasztalatok is alátámasztják, hogy lényegesen olcsóbb egy új múzeumépület felépítése, mint egy rossz állapotú régi, és a korszerű intézmény funkcióinak ellátására alkalmatlan objektum átalakítása. A Kilián laktanya állapota már az ezredfordulón sem tette elképzelhetővé, hogy ott a Néprajzi Múzeum

rendkívül értékes gyűjteményeit az állományvédelmi szempontoknak megfelelően elhelyezzék. A költségtényező mellett a megvalósítási idő is alapvető jelentőségű. A szükséges tervezés, átalakítás, kivitelezés hosszabb időt igényel a rossz állapotú épület esetében, mint a korszerű technikákat alkalmazó és modern anyagokat felhasználó új épület megvalósítása.

A fentieknek megfelelően a városligeti Múzeumi Negyedhez tartozó épület olcsóbb, gyorsabb és messzemenően jobb megoldás a Néprajzi Múzeum számára, mint a volt Kilián laktanya épülete. Ez lenne a távlatos megoldás a múzeum látogatottságának, művelődés- és oktatáspolitikai, országimázs-építő turisztikai hasznosításának, a nemzeti identitást erősítő működésének szempontjából is. A Magyar Néprajzi Társaság által 2015. május 6-án szervezett rendezvényen elhangzottak is ezt az álláspontot támasztották alá. A Magyar Néprajzi Társaság mint a hazai néprajztudomány művelőit összefogó társadalmi szervezet kezdeményezéseként szerveződött kerekasztal-beszélgetésen a Társaság elnöke, Bodó Sándor, az MTA Néprajztudományi Bizottság elnöke, Borsos Balázs, illetve a szaktudományt a Magyar Tudományos Akadémián képviselő két akadémikus, Kósa László és Paládi-Kovács Attila vett részt Kemecsi Lajossal, a Néprajzi Múzeum főigazgatójával.

A Néprajzi Múzeum épületterve

A budapesti Néprajzi Múzeum egyszerre nemzeti és egyetemes, történeti és jelenkori irányultságú intézmény. Az 1872-es alapításra visszanyúló Néprajzi Múzeum egységes keretben őrzi a magyar-magyarországi, az európai és az Európán kívüli – etnológiai – néprajzi anyagot. A Néprajzi Múzeum több mint 250 ezer műtárgyat gondoz, ennek egynegyedét teszi ki a nemzetközi anyag; működteti a szaktudomány legnagyobb archívumát, amely több millió oldal archivális anyagot, több, mint 400 ezer képi dokumentumot tartalmaz, továbbá hangarchívumot, filmtárat. A Néprajzi Múzeum könyvtára európai rangú szakkönyvtár. A múzeum nemzeti jellegű hagyományos néprajzi anya-

ga nemzetközileg kiemelkedő, kerámia-, valamint textil- és viseletgyűjteménye a kontinens legnagyobb ilyen jellegű kollektói. S miközben mindezen adatok által is érzékelhető az intézmény tevékenységének társadalmi és tudományos jelentősége, az is ismeretes, hogy soha nem működött olyan épületben, melyet eredendően a szükséges funkciók figyelembevételével, sajátos igényeihez igazodva építettek volna.

A jelenleg a budapesti Kossuth téren a Parlamenttel szemben működő intézmény elhelyezésére vonatkozóan a Városliget fejlesztésével kapcsolatban kidolgozott aktuális koncepció és ennek megvalósítását támogató és szabályozó kormányhatározatok döntő jelentőségűek.¹ A kiemelt jelentőségű kulturális és turisztikai projekt egyik meghatározó elemeként szerepel a Néprajzi Múzeum számára szükséges új elhelyezés feltételeinek megteremtése a Városligetben. A költözés előkészítése már több, mint három éve zajlik, a szakmai koncepció kidolgozásával párhuzamosan. Megvalósult sikeresen az elhelyezési tervpályázat, mely rögzítette a múzeum tervezett helyszínét² és a cikk írásakor már eredményesen lezárult a múzeum épületére kiírt nemzetközi építészeti pályázat elbírálása is.³ Az új, a Városligetbe kerülő Néprajzi Múzeum épületére vonatkozó tervével a francia Vallet de Martinis DIID Architectes lett a nyertes. A zsűri összefoglaló értékelése szerint a nyertes épület környezettel való kapcsolata jó, érzékenyen veszi figyelembe a Városliget és a városi környezet főbb megközelítési irányait, átgondoltan képezi le a városépítészeti igényeket. Az épület funkcionalitását tekintve mind a látogatók, mind a múzeum felől támasztott komplex igényeket magas színvonalon, a legjobban elégíti ki. Tömegformálása és megjelenése semleges, geometrikus, a múzeum széles körű gyűjteményének megfelelő teret biztosít. Az épület gazdaságosan megépíthető. Átgondolandó a homlokzati formálás, illetve finomítandó az épület és a Dózsa György út–Ajtósi Dürer sor határának táj és kertépítészeti megfogalmazása.

A városligeti épület előkészítésével párhuzamosan szintén előrehaladt állapotban van az intézmény raktári és restaurálási funkcióinak korszerű megoldást biztosító Szabolcs utcába tervezett komplexum tervezése is.⁴ Az alábbiakban a formálódó új Néprajzi Múzeum koncepciójának egyes elemeit, az építészeti megvalósítással összhangban megfogalmazottakat foglalom tömören össze.

¹ <http://www.szepmuveszeti.hu/dokumentumtar> 2014. október 14.

² http://www.szepmuveszeti.hu/data/cikk/877/cikk_877/ZaroJkv1OsszefoglaloVeglegesFTP.pdf 2014. október 14. A Néprajzi Múzeum új épülete a Városliget egyik fogadó-, illetve lezáró saroképítményeként funkcionál majd, az épület a Városliget délnyugati sarkán, a Dózsa György út és az Ajtósi Dürer sor találkozásánál fog állni, az Ötvenhatosok terének végén, amely ma még parkolóként használatos.

³ Jelínek 2015; Kovács 2015.

⁴ Sasvári–Vasáros 2014.

A Szabolcs utcai épület terve

Az új Néprajzi Múzeum koncepciójának kidolgozásához az egyik első és alapvető jelentőségű feladat volt az intézményi küldetésnyilatkozat megfogalmazása. A gyér hazai példák ismeretében, kitekintéssel a nemzetközi tapasztalatokra, az alábbi kiegészített küldetésnyilatkozatot fogalmazta meg, majd fogadta el a Néprajzi Múzeum tudományos munkatársainak közössége.

„A Néprajzi Múzeum Európa egyik legkorábbi néprajzi múzeumaként 1872 óta gyűjti, archiválja, óvja, kutatja és közvetíti a magyarországi, az európai és az Európán kívüli közösségek hagyományos és modern kulturális emlékeit. Tárgyak, képek, szövegek, hangok és gondolatok gyűjteménye, amely a világ megismerésének gazdag és sokrétű forrása. A Néprajzi Múzeum társadalmi múzeumként a múltbeli és a jelenkori tárgykultúra, valamint a társadalmi jelenségek kutatásának és bemutatásának reflexív helyszíne. A néprajztudomány, az európai etnológia, a kulturális antropológia első számú magyarországi intézménye, múzeumtudományi műhelye. Gyűjteményének és tudáskészletének köszönhetően a Múzeum más tudományok és a művészet számára is kiindulópontot jelent a kulturális emlékezet, a kulturális sokszínűség és a változó identitások megértéséhez, elfogadásához és tiszteletéhez. A tudás, az élmény és a tapasztalat összhangjával lehetőséget teremt a közösségi és egyéni értelmezések, viszonyulások megfogalmazására.”⁵

Az új Néprajzi Múzeum a gazdag és sokrétű gyűjteményi adottságot kívánja hasznosítani a mai nemzetközi múzeumi tendenciákkal összhangban álló szemléletmód érvényesítésével és a legkorszerűbb muzeográfiai techni-

⁵ <http://www.neprajz.hu/tartalom.php?menu2=17> 2014. október 14.

kák alkalmazásával. Az új intézmény kiemelkedően épít a közönséggel való együttműködés, a nyitottság és a társadalmi felelősség, a fenntarthatóság elveire. Ezeket a jellemzőket képviselik a műszaki tervezés során megfogalmazott területi igények – messzemenően építve a jelenlegi állapotból származó tapasztalatokra. Az új múzeum semmi esetre sem jelenti a meglévő intézmény változatlan áttelepítését, hanem minden szempontból az intézmény újragondolását igényli. Az új Néprajzi Múzeumnak meg kell haladnia a jelenlegi kötöttségeket, korlátozottságokat, a pillanatnyi működési adottságokból adódó rossz kompromisszumokat.

A fentiekben tömören jelzett elvek és trendek mentén indult és zajlik jelenleg is a Néprajzi Múzeum új épületéhez kapcsolódó koncepcionális tervezés. A korábbi tervek, előzetes felmérések alapján a Néprajzi Múzeumnak az összes területi igénye közel 29 ezer négyzetméter. A jelenlegi elfogadott nemzetközi múzeumépítészeti standardok általában 40 százalékot számítanak a műtárgyak elhelyezésére, raktározására, 40-et kiállítások és közönségszolgálati terek elhelyezésére, a maradék 20 százalék a munkaszobák, a kiszolgáló és épületüzemeltetési funkciók ellátására szolgál. Ez az alapmegoszlás az új kettős elhelyezést előíró, külön raktárkomplexumban (Szabolcs utca) és külön múzeumépületben (Városliget) gondolkozó építészeti koncepciónak megfelelően némiképp módosult, hiszen bizonyos infrastrukturális feltételeket nyilvánvalóan nem megduplázva, de mindkét épületben biztosítani szükséges.

A múzeum hiteles hátterét jelentő gyűjtemények elhelyezése kiemelt jelentőségű. A raktárak átcsoportosítása a költözéssel párhuzamosan zajlik majd: a jelenlegi, a tárgyak gyűjtési helyét, földrajzi vonatkozását alapul vevő raktárfelosztás helyett indokolt a méret és anyag szerinti részleges átrendezés. A világszínvonalú új tárolási rendszerek tervezése az ideális helykihasználást, a biztonsági előírásokat és a tárgyak állagvédelmi szempontjait maximálisan szem előtt tartva történik. Meghatározó az intézmény jövőképe szempontjából a prognosztizált folyamatos gyűjteménygyarapodás figyelembevétele az új raktár tervezésénél.⁶ Nyilvánvaló, hogy a létrejövő korszerű, 21. századi igényekhez igazodó intézmény célszerűen a különböző anyagok szerinti raktári rendszerrel működhet. A számítógépes nyilvántartás lehetőségei nem teszik elengedhetetlenné a különböző anyagú, de muzeológiai/lokális/tematikai összefüggés miatti közvetlen fizikai összetartozást, raktározást. Így tehát az állagvédelmi szempontból ideális körülmények között raktározott digitalizált műtárgyak muzeológiai feltárása biztonságosan kivitelezhető.

A Néprajzi Múzeum különlegesen komplex jellegű gyűjteményei hasonlóan összetett és specializált állományvédelmi tevékenységet igényelnek. A tervezett új helyszínen a különböző anyagok eltérő tulajdonságai indokolják a különálló, specializált restaurátorműhelyek kialakítását: fémrestaurátorműhelyt, farestaurátorműhelyt külön a poros munkák végzéséhez alkalmas

⁶ Sasvári–Vasáros 2014. 34–45.

térrel, illetve pormentes munkákhoz kialakított munkaszobával. A rendkívül gazdag gyűjteménnyel kapcsolatban működő kerámiarestaurátor-műhelyt tervezünk. A kidolgozott tervekben szerepel a speciális felszereltségű bőrrestaurátorműhely, melyben biztosított a bőrfestés helye is. Az archívum hatalmas anyagát is kezelő papírrestaurátor-műhelyt több munkaállomással terveztük, ahol a nagyméretű ipari mosogató, az ioncserélő berendezés, az elszívó berendezés, a vágóasztal, illetve a prések, vágógép, szárítóállványok, segédanyag tároló polc egyaránt működik. Az európai összehasonlításban is kimagasló értékű és méretű textilgyűjteménnyel kapcsolatban a komplex feladatrendhez igazodva munkaszobák és festőhelyiség, mosóhelyiség egyaránt szükséges. A formálódó modern gyűjteményi tevékenység eredményeként a múzeumba kerülő kortárs tárgyak (pl. műanyag) kezelésére alkalmas műhely is szükségessé válik.⁷

A Szabolcs utcai raktár és restaurátorkomplexumban elengedhetetlen a korszerű múzeumi működés háttéréként átmeneti raktárak működtetése a restaurátor-műhelyekhez és a raktárakhoz kapcsolódóan. Elmaradhatatlan a fertőtlenítő helyiség, a preventív beavatkozásokat biztosító korszerű berendezés, vegyszerszekrény, tároló polcok, gázosító sátor felállításához elegendő tér. Telítő kád a nagyméretű fatárgyak konzerválásához, amely a néprajzi gyűjtemények szerzeményezési körülményei miatt különösen indokolt. Szükséges az időszaki tárlatok, a vándorkiállítások, a kölcsönzések színvonalas kiszolgálása miatt külön csomagoló anyagraktár, valamint csomagoló tér biztosítása is.

Az új raktárkomplexumban a funkciók elkülönítése miatt a jelenlegi kiszolgáló terek érdemi növelésére nyílik lehetőség. Így szükséges a restaurálásra váró tárgyak tárolására alkalmas hely, az anyagvizsgálat végzésére, dokumentálásra alkalmas hely, a segédanyagok tárolására alkalmas tér és a vegyszerraktár, illetve a mosóhelyiség. Továbbá szükséges az ún. manipulációs terek biztosítása a tárgyválogatás (pl. kiállításához, kölcsönzéshez) során előkészített tárgyak összegyűjtésére, elhelyezésére és egyéb gyűjteményezési feladatok biztosítására.

A két legfontosabb és rendkívül összetett szakmai feladat, amelyre alkalmassá kell tenni az új központot: a Néprajzi Múzeum gyűjteményeinek korszerű, biztonságos raktározása – az ehhez kapcsolódó gyűjteményezési, nyilvántartási feladatokkal –, illetve az egyedülállóan összetett műtárgyjellemzőkkel összhangban működő hatékony állományvédelmi tevékenység, közkeletű és általánosító megnevezésével: a restaurálás. A néprajzi gyűjtemények speciális raktározási és restaurálási jellemzőkkel bírnak. Az új komplexum üzemeltetése, fönntarthatósága, az ökológiai, energetikai szempontok és az őrzésbiztonság maximális biztosítása egy 21. századi beruházás esetében alapvető jelentőségűek. A műtárgykörnyezeti feltételek is összhangba hozha-

⁷ Kemecsi 2013. 32.

tók a szükséges pára és hőmérsékleti szinteket biztosító építészeti megoldásokkal, s ez építészeti kihívásként is értékelhető.⁸

A Városligetbe tervezett új Néprajzi Múzeum építészeti megjelenése és tere szintén két tartalmi és módszertani pillérre épül: az egyik a múzeum gyűjteménye, a másik az intézmény tudományos és társadalmi küldetése. A Néprajzi Múzeum mint társadalmi múzeum elsősorban a társadalom mozgásaival, a mindennapi élettel foglalkozik, és ezeket a – műltra és jelenre egyaránt vonatkozó – tapasztalatokat és tudásokat illeszti be a múzeum prezentációs gépezetébe, a társadalmi elkötelezettség hangsúlyozásával. Az épület így nem tükrözheti azokat a korai múzeum-metaforákat, amelyek a kultúrát mint zárt, hierarchizált és szegregált világot képzeltek el, mutatták be. Az új Néprajzi Múzeum olyan agora, amelyben a nyilvános és a privát, az átadáson és átvételre alapuló globális, illetve a helyi értéken, a speciálison, az individuálison alapuló egyedi egyaránt helyet talál magának. Egy ilyen, korszerű koncepcióra épített új intézmény a nyitottság és az átláthatóság építészeti eszközeivel ejti rabul és vonja terébe a látogatót. Az ideális épület olyan beszédmódot és formanyelvet választ, amelyben kiemelt szerepet kap a változó és mozgó világ, mégis képes biztos pontokat, a megértést segítő gondolkodásmódot nyújtani – egy erre kialakított, építészetiileg megformált térben.

A jelenleg ismert győztes terv szerint a 21 000 négyzetméteres városligeti épület lehetőséget kínál a Néprajzi Múzeum számára korábban nem megoldott bemutatási megoldások, látogatóbarát funkciók kialakítására. Az új múzeumban a közösségi térrel összekapcsolt látvány- és tanulmányi raktáraknak fontos szerep jut, hiszen a Néprajzi Múzeum tulajdonában nemzetközi viszonylatban is különleges értékű és érvényű gyűjtemények vannak. A létrehozását állományvédelmi szempontok, valamint a hozzáférési szint látványos javulása is indokolja. Az állandó kiállítás részeként működő Látványraktár azt érzékelteti, hogy a gyűjtemény milyen széles körű értelmezési keretekben interpretálható, s hogyan kapcsolható azokhoz a kulturális mezőkhöz (életmód, használat, díszítés, stílus, hétköznap és ünnep stb.), amelyekkel a Néprajzi Múzeum foglalkozik.

A jövőbeni múzeum épületének kialakításában lényeges, hogy ne egyetlen állandó kiállításra építve, hanem változtatható, mobil terekben gondolkozzanak a tervezők, melyet a múzeumi feladat kell hogy meghatározzon. A különösen értékes gyűjteményi anyag nagyobb mértékű láttatása fontos szempont az új épület koncepciójában, mely a kiállítási terek növelését teszi kívánatossá. A Néprajzi Múzeum a Múzeumi Negyedben kiállításain túl az élő kultúra bemutatásával jelentékenyen bővíteni tudja majd a negyed kulturális kínálatát. A múzeum nemzetközi irányultsága révén központja lehet az olyan Magyarországra látogató külföldi előadók fellépéseinek, akik a világ mai kulturális sokféleségét közvetítik a magyar közönséghez. Ezért a múzeumban ki

⁸ Kemecsi 2013. 32.

kell alakítani egy magas technikai színvonalon megépülő előadó- vagy koncerttermet, ami az intézmény egyik fő vonzereje lehet.

A múzeum tudományos központi szerepét az új könyvtár, továbbá infrastruktúráisan a kutatást, konferenciákat kiszolgáló helyiségek biztosítják. A Néprajzi Múzeum korszerű működésének szerves részét képezi a teljes körű, nyitott, közvetett hozzáférés is. Ez hangsúlyosan jellemző a múzeumi boltban elérhető kiadványok, műtárgymásolatok, termékek körére. A látogatói tevékenységek között kiemelt jelentőséggel szerepelnek a múzeumpedagógiai foglalkozások, oktatás, ismeretszerzés alkalmai. A látogatói tevékenység szempontjából a kényelmi és fogyasztási szolgáltatások alapvetők. Speciális látogatói kört képviselnek a Néprajzi Múzeumban a kutatók. A Néprajzi Múzeum a néprajztudomány központi intézménye, gyűjteményeit (műtárgy és dokumentum) és könyvtárát a kutatók rendszeresen használják. Az Etnológiai Archívum a népi kultúra legnagyobb hazai archívuma, gyűjteményeit, különböző katalógusait kutatási engedéllyel bárki kutathatja. A kutatóhelyiségekben a gyűjtemények állományaihoz a hozzáférés közvetlen, gyors, a könyvtári használathoz hasonlítható.

A Néprajzi Múzeum eltökélt szándéka, hogy a legfiatalabb látogatók számára maradandó, kifejezetten az ő érdeklődési körüknek szóló programot biztosítson, a megfelelően inspiratív környezetben. Ennek kereteit egy létesítendő „Gyermekmúzeum” biztosíthatja. Tartalmilag a kultúra és a gyerekkultúra néprajzi megközelítése áll a középpontban, de azt a múlt és a jelen viszonylatában, magyarországi és nemzetközi témák felvonultatásával, a gyerekiállításokban mindig egyfajta viszonyrendszert szemléltetve és az összehasonlítást, a párhuzamok és eltérések felmutatását, kibontását inspirálva tervezzük megvalósítani.

A Néprajzi Múzeum 19. századi princípiumok alapján létrehozott, hagyományaira büszkén tekintő, de a 21. század kihívásainak megfelelő, napjaink társadalmát tanulmányozó és megismertető intézmény. Megvalósuló új épülete szándékaink szerint nem archaizál: egyértelműen saját korának felel meg, és tükrözi az intézmény előremutató, progresszív gondolkodásmódját. Ugyanakkor az épület külső megjelenése és belső kialakítása egyaránt utal a múzeum gyűjtőkörére és vezérelveire, az ezekből fakadó következtetéseket napjaink nyelvén és eszközeivel, átgondolt, de közérthető módon megfogalmazva, a kortárs építészet nyelvezetét használva. Az új térben megnyíló új Néprajzi Múzeum számára a történeti örökség továbbvitele az egyik fontos szerep, ami kiegészül az új kutatási és kiállítási témák és nézőpontok megfogalmazásával. Az új Néprajzi Múzeum az eddigi eredményekre építve, azokat továbbgondolva új múzeumtípussal bővíti a magyar múzeumi intézményrendszert, amelyben a néprajzi muzeológia kezdeményező és érzékeny kontakt zónává és interkulturális központtá válik.

Felhasznált irodalom

Jelinek Balázs

- 2015 Liget Budapest: Az első nemzetközi múzeumépítészeti tervpályázat. *Múzeumcafé – A múzeumok magazinja* 2015/2. 9. évf. 45. sz. 52–54.

Kemecsi Lajos

- 2013 Milyen szakmai feladatok ellátására kell alkalmassá tenni a tervezett országos restaurálási és raktározási központot? *Múzeumcafé – A múzeumok magazinja* 2013/5. 7. évf. 37. sz. 32.

Kovács Dániel

- 2015 Lebegő tető, két kocka, modernista sarokház. *Múzeumcafé – A múzeumok magazinja* 2015/2. 9. évf. 45. sz. 58–72.

Sasvári Áron–Vasáros Zsolt (szerk.)

- 2014 *Liget Budapest. OMRRK Országos Múzeumi Restaurálási és Raktározási Központ*. Budapest

ABLAK

**A Néprajzi Múzeum „A magyar nép hagyományos kultúrája”
című kiállításának megújításának részeként készült műtárgyösvény
(Budapest, 2015. október 19.)**

**Az ABLAK kinyitása
(A kiállítás megnyitása)**

Tisztelt Főigazgató Úr!
Tisztelt Intézetigazgató úr!
Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Nagy szeretettel és tisztelettel köszöntöm Önöket az állandó kiállítás megújításának nyitó rendezvényén, ugyanakkor köszönöm a lehetőséget, hogy ezen a jeles napon szólhatok Önökhöz.

Azért is szívem szerinti a mai esemény, mert a múlt tanulságai, józansága, az idők sodrását és próbáját is kiálló leleményes megoldásai lehetőséget kínálnak arra, hogy a 21. század információ-özhónét bölcs derűvel és rálátással használjuk fel nemzetünk sorsának jobbra fordítása érdekében.

A néprajzi gyűjtemények ugyanis első kézből segítik elő a nemzeti kultúra sokszínűségének és a történelmi folyamatoknak a megértését. Hiszen a néprajz nem más, mint a nemzet meg nem írott belső története, és – mint a

tanulságos magyar közmondás is hirdeti – ki a múltját nem ismeri, a jövőjét nem érdemli!

Nekünk, magyaroknak természetesen a legkedvesebb, de úgy gondolom, más népek szemével nézve is elmondható, hogy a magyarság egy figyelemre méltó színfolt Európa palettáján. Vannak gyönyörű tájaink, bölcs mondásaink, megható balladáink, furfangos megoldásaink, igényes kézművességünk, ősi rítusaink, mulatságos történeteink, varázslatos meséink. Ezeket ismerni kell ahhoz, hogy nemzeti identitástudatunkra támaszkodva gyökereink, tehát múltunk biztonságos, tapasztalatokban letisztult és megnyugtató háttérrel nyújthasson a jelen és a jövő többnyire lélekölően uniformizáló, de mégis kusza világában.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A 21. század különleges kihívást tartogat a Kárpát-medencében élő magyarság számára. Ezt a mindnyájunknak címzett hűség- és felelősségvállalási feladatot nemzeti integrációnak hívják. A nemzet újraegyesítése egy olyan világ eljövételét jelenti, melyben a nemzeti összetartozás tudata a hétköznapiok részévé válhat minden magyar vagy a magyar kultúrkörhöz tartozó ember számára. Ha sokan és sokféleképpen kezdjük szöni a máig létező közös magyar emlékezet kelméjét, akkor beboríthatjuk vele az egész Kárpát-medencét.

A Nemzetstratégiai Kutatóintézetnél ezért már a kezdetektől feltett szándékunk volt a kovász szerepének betöltése. Ez azt jelenti, hogy partnereink – esetünkben közgyűjteményi szakemberek – segítségével kiterjeszteni a meglévő tudást és a jó gyakorlatokat; a világban szétszórattott magyarság érdekében összehangolni a különféle szakmai és tudományos műhelyek eredményeit.

Megalapításunk óta ezért kapcsolatokat építettünk és építünk olyan magyarországi és külhoni magyar intézményekkel, ahol már hosszú ideje folynak – őseink szállásterületét, az egész Kárpát-medencét átfogó – gazdasági, demográfiai, oktatási, szociális kutatások.

Ezt az együttgondolkodásra és közös munkálkodásra hívó kezdeményezésünket a Néprajzi Múzeum meghallotta és a kezdetektől a sajátjának tekintette. Ez az az intézmény az országos múzeumok sorában, amelyik alapításától kezdve mindmáig kitüntetett feladatának tekintette a külhoni magyar értékek gyűjtését, dokumentálását, feldolgozását és bemutatását. Mi több, a Néprajzi Múzeum – tágabb értelemben a néprajz – elérte, hogy megkerülhetetlen és nyilvánvaló legyen: a Kárpát-medence magyar közösségei összetartoznak, a 20. században húzott államhatárok kulturálisan nem választották szét a nemzetet!

Ennek jegyében kerülhetett sor 2014. március 5-én, a Néprajzi Múzeum napján az intézményeink között egy stratégiai együttműködési megállapodás megkötésére.

Nagy örömmel tölt el, hogy ezt a megállapodást sikerült és sikerül érdemi, értékes tartalommal megtölteni: a Néprajzi Múzeum és a Nemzetstratégiai Kutatóintézet közti együttműködés gyümölcseként hamarosan napvilágot lát a

néprajztudomány egyik régi, nagy adóssága: a Fél Edit és Hofer Tamás egyedülálló életművéből született Átány-kötetek harmadik, magyar nyelvű kiadása. Ugyanakkor érdemes megemlíteni, hogy a közelmúltban közösen valósíthattuk meg a néprajzos muzeológusok szakmai találkozóját is.

*Frazon Zsófia tárlatvezetését hallgatja Szász Jenő (balra) és Bali János
(Fotó: Kerék Eszter)*

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A közös gondolkodás és cselekvés égisze alatt a múzeum szakemberei az állandó kiállítás megújítását egy, a kiállításhoz szervesen kapcsolódó, de önállóan is értelmezhető műtárgyösvény kiépítésével valósították meg.

Az „Ablak-projekt” azonban nem csupán új tárgyak behelyezése a már meglévő tárlatba, hanem egyben eszközként is szolgál. Nem csupán újdonságokat láttat, de új nézőpontot, új olvasatot is ad a meglévő tárgyegyüttesekhez, mélyíti, árnyalja és kiteljesíti az általuk hordozott tudást.

Azt gondolom, hogy ugyanezzel a logikával élhetünk akkor is, amikor hangsúlyozzuk, hogy a Néprajzi Múzeum állandó kiállítása több, mint a magyar nép anyagi kultúrájának és a kapcsolódó folklórelemeknek gazdag és sokszínű bemutatása.

A tárlat magába sűríti mindazt a tudást és tapasztalatot, melyet generációkon át örökített a kárpát-medencei magyar közösség, s melynek megőrzése és tudatos képviselése mindannyiunk közös feladata.

Hagyományaink, közös örökségünk nemzetegyesítő törekvéseink legszilárdabb pillérét jelentik, ezért fontosságukat, jelentőségüket nem lehet eléggé hangsúlyozni.

Tisztelt Főigazgató úr!

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Sok nyelvben azonos szó fejezi ki az *ablakot* és a *világosságot*. A fény az isteni üdvösség közvetítője, a keresztény szimbolikában a templom ablakait az egyházatyák jelképeként is értelmezték, mivel „*az egyházba árasztják a tanítás világosságát*”. A nyitott ablak az Istennel való imaközösséget, az Isten igéjére való nyitottságot is jelképezi.

Az ablak ugyanakkor az egyén és a külvilág kapcsolatának szimbóluma is: egyrészt levegő és világosság jut be rajta, de a külvilág sokszínűségét, a kinti világ megfejthetőségét, az abban való eligazodás képességét is közvetíti.

Úgy ítélem meg, hogy a szervezők nem véletlenül illették a most induló műtárgyösvényt az ABLAK elnevezéssel: ez a kiállítás ugyanis úgy tekint a múltba, hogy tulajdonképpen a jövőre nyílik!

Büszkeséggel tölt el, hogy részesei lehettünk/lehetünk e kiállítás megújításának, és hozzájárulhatunk ahhoz, hogy a látogatók minél szélesebb rétegeihez juthasson el magyar nemzeti kultúránk értékes sokszínűsége, a népi kultúra felbecsülhetetlen gazdagsága.

Nyissuk tágasra tehát ezt az ablakot és szippantsuk tele tüdeinket a múlt felhalmozott tudásával, hogy tovább élthessük a Kárpát-haza programját: a szülőföld és nemzetünk szeretetét.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

SZÁSZ JENŐ

Mű, tárgy, ösvény, ablak

Köszönöm Kemecsi Lajos megtisztelő felkérését erre a megnyitóra, és köszöntöm mindazokat, akik időt szakítottak rá, hogy eljőjenek. Annak idején végül is 15-en vettek részt rendezőként az 1991 júniusában megvalósult munkában, *A magyar nép hagyományos kultúrája* című új állandó kiállítás rendezésében. Közülük ketten már nem élnek, kilencen a Néprajzi Múzeum nyugdíjasai, és ma csak Szuhay Péter és Lackner Mónika dolgozik még itt; utóbbi a mostani ösvény kialakításában is részt vett.

Egy múzeum, „a” Múzeum életében 24–25 év nagyon nagy idő, és egyúttal nagyon rövid idő is tud lenni. Ez alatt kiállítások sokasága jött létre, új meg új tudások, meglátások, gyűjtések hosszú sorozatát lehetne fölemlgetni. Négy igazgató váltotta egymást, új munkatársak érkeztek, régiek távoztak nem csak munkajogi értelemben: mégis, minden olyan ismerős, olyan „azo-

nos” itt. Immár negyven éve léphetünk be ebbe az épületbe úgy, hogy a Néprajzi Múzeumba jövünk. Talán lassabban telik itt az idő? Vagy csak az érzi ezt így, aki már húsz éve nem dolgozik itt?

Egy huszonnégy éve álló kiállításba biztosan nem lehet beépíteni sem az azóta eltelt csaknem negyedszázad, sem másfél évtized szakmai eredményeit, muzeológiai meglátásait, új ötleteit. Lebontani és újat építeni: ugyancsak nem reális. Úgy hagyni, ahogy van, ki tudja, még mennyi ideig: komoly figyelmetlenség, már-már a meggondolatlan elhanyagolás jele. Meg lehet próbálkozni a nyakába akasztani valami szép, látható, ám nem hivalkodó láncot. Valami ilyesmit tettek a rendezők, Frazon Zsófia és Lackner Mónika. Utóbbi benne volt az eredetiben, előbbi nem. Most ő vállalkozott arra a hálás-hálátlan feladatra, hogy ötletgazdája legyen annak, amit egy ideje már láthatunk ugyan, de csak most nyitjuk meg.

A cél az volt, hogy a meglévő kiállítás megtartásával a látogató számára érzékelhetővé váljék az az út, amit a múzeum az elmúlt 15–20 évben megtett: *„a friss kutatások, a módszertani megújulás, a gyűjteménykritika, a társadalmi érzékenység és a reflexió: azok a tudások, amelyek ma már meghatározzák a múzeumi munkát”*.

Ehhez az ABLAK metaforát választották: ezen keresztül látunk rá mindarra, ami odakint van, vagy ezen keresztül láthatunk rá rejtett zugokra, ha befelé nézünk rajta. Néha nem dönthető el egyértelműen, hogy az ablak melyik oldalán állunk, bentről nézünk kifelé vagy kintről nézünk befelé. Noha az ablak statikusnak látszik, vonatra ülve azonnal egy mozgókép keretévé válik, s ha ez a vasúti ablak mindarra utal, ami a hagyományos paraszti kultúrát (is) átrendezte – az iskolával és még oly sok más társadalmi tényezővel együtt –, akkor máris helyben vagyunk. Nekifoghatunk megnézni, amit megnyitunk.

Ez a muzeológiai munka egyszerre „ABLAK” és „MŰTÁRGYÖSVÉNY”. Játsszunk el kicsit ezzel az ötletes *páros metaforával*. Ablaktól ablakig ÖSVÉNYEKET járunk be. Ablak, ablakok sora a kiállítás egy-egy szeletére. És amit ez az ösvény, ezek az ablakok hozzáillesztenek a kiállításához mint kommentárt, az ezen túl még más is, egyfajta ajtósor, szám szerint tizenhárom. Kevés olyan helyzet van, amikor ablakokon átmegyünk, ezt inkább ajtókkal, kapukkal szoktuk megtenni.

Az itt elhelyezett ablakok egyúttal ajtók, kapuk ablakai: átmegyünk rajtuk, a magasabbak önkéntelenül is kicsit meghajtott fejjel; de meg is állunk bennük, rövid időre részévé válunk az installációnak, akár a kiállításnak is, mert elolvassuk egy szöveget, megnézünk egy tárgyat, aminek ezekben az igen ötletesen kialakított ablakokban találtak helyet.

Ez a lánc, ami megifjítja az állandó kiállítást, ez az ösvény, amin végigmehetünk, néhány igazán jó ötletet hoz elénk. Ilyen a deszkás cipő: formájával, a benne szinte hallható sajátos gördeszka-zajjal, a benne szinte érezhető cipő-illattal modernségével szinte provokatív a népviseletek mellett, de a szöveg átíveli a távolságot. Ez is, az is megformált közösségeket összetartást kife-

jező viseletdarabja. Kitűnő a zacskó só Orbán Ferenctől Átányból (4.). Ez egy olyan tarisznya része volt, ami egy birtokszerzésre törekvő, városi munkát saját kosztón vállaló falusi munkásemberé volt, aki azért dolgozott a falujától messze, hogy aztán odahaza „korrekt paraszt” lehessen. Annál sokkal több lett, egyik kulcs-adatközlője Fél Edit és Hofer Tamás világszerte ismert és elismert monográfia-trilógiájának. A régi, megnagyított fotók között a szekér melletti étkezésről ez a sós vászonzacskó: igazi kontrapunkt, a zene egy másik szólama, harmonikus együtt-hangzásban. Említhetnénk a többit is, a selejtgördőből való tányért Mezőcsátról (5.), a helybéli önkéntesekkel való együttműködés szép példáját; a similabdát (6.) a maga esendőségében, mulandóságában és mindebbe belesűrített sokszólamúságában. Vagy a népviseletes babaruhát (8.), ami a similabdához hasonló esendőségben foglalja magában a 20. század megannyi tapasztalatát élettörténetekről, traumákról, emlékezetéről és ragaszkodásról. Még az indonéziai furulya is megtalálja itt a helyét, ha arra gondolunk, milyen sokféle kultúrában találunk egészen hasonlóan megformált tárgyakat tízezer kilométerekre egymástól. A Finta Ilonának 1768-ban készített festett láda a kalotaszegi menyasszonyi bútorok és templomi bútorzat közé helyezve egyszerre szól történeti stílusok egymásra rakódásáról (a szó legszorosabb értelmében, hiszen ezt a ládát száz évvel a „születése után” átfestették), a falun megragadható ízlés alakulásairól és arról, hogyan lehet tárgyak díszítményeinek eredetét az ikonográfia mikrofilológiai módszereivel feltárni (hisz a ráfestés alatt feltárt minták édes testvérei annak, amit id. Umling Lőrinc keze munkájaként ismerhetünk). A mohácsi busókat szuvenir bögrére maszkírozó bögre mi más, mint egymásra torlódó gondolatok, kereskedelmi érdekek és muzeológiai törekvések érdekes egyvelege. Egyszóval, aki ezt az ösvényt figyelmesen bejárja, szellemi magasságokba és kulturális mélységekbe fog eljutni.

A tárgyak alá elhelyezett szövegek erős hangsúlyokkal terelik a figyelmet a kiemelt szavak, fogalmak irányába: installáció, módszertani megújulás, kommentár, aztán mindegyik ablakban négy-öt hasonló újabb következik. A látogató megérezheti, hogy itt aprólékosan átgondolt tartalmakkal szembesülhet, ha van elég dereka és türelme lehajolni, szemüvegét elővenni és a nehezen olvasható szövegeket végigböngészni.

Az a törekvés, ami a műtárgyösvény/ablak készítőit vezeti, azok a célok, amelyeket maguk elé tűztek, egyszerre fiatalítja meg és „öregíti” a régi kiállítást. A modern installáció, a vaskeret (ami ebben a formában ritkán szokott ajtó- vagy ablakkeret anyaga lenni) és a vastag plexitokok, a hozzáillesztettség erős hangsúlyozása, a hosszabb, szinte már kisesszé jellegű magyarázó szövegek mondhatni fiatalosak; mégis öregítenek valamit a régi kiállításon, mert az újdonság vonzerejét áthozzák erre az oldalra, és a még álló régi kiállítást egy erős mozdulattal mintegy „betolják” a múltba. Innen nézve az állandó kiállítás egy kimerevített kép a magyar nép hagyományos kultúrájáról, amely nélkülözi a sokszínűség és integráció narratíváját, „szinte egyáltalán nem érinti a történetiséget és a folyamatokat”, hanem homogénnek tünteti fel a jelenségeket.

Lackner Mónika az egyik „ablak”-nál
(Fotó: Kerék Eszter)

Jó hírem van: ezek az újító törekvések a huszonöt-harminc évvel ezelőtt aktív, az állandó kiállítást megrendező néprajzi muzeológus generáció gondolkodásában is meghatározó szerepet játszottak. Azok, akik megelőzték őket, és akik az állandó kiállítás első rendezőkönyvét megalkották, ugyancsak újítók voltak. Leginkább szembetűnő ez a történetiség vonatkozásában: igen, Hofer Tamás éppúgy, mint Hoffmann Tamás, Fél Edit éppúgy, mint Morvay Judit történetiséget és folyamatokat láttak, meglehetősen tisztán, és ezt a tisztánlátásukat akarták múzeumi kiállítássá formálni. Nem rajtuk múlt, hogy nem sikerülhetett nekik, és még az állandó kiállítás megvalósítása előtt eltávoztak vagy kiöregedtek a múzeumi munkából. Követőik példaképként néztek rájuk, és egy-egy hírmondóba itt maradt képviselőjükkel, mint Kresz Mária, még együtt dolgozhattak.

A kiállításban a sokszínűség és az integráció narratívája mindjárt az első teremben megjelenik. Itt korántsem csak színes népviseleti babák láthatók, hanem jól átgondolt elrendezésben az az etnikus tagoltság, ami a 19. század végének Magyarországot jellemezte, mégpedig hozzávetőleg éppen abban az arányban, ahogy az akkor volt: fele magyar, fele nem magyar figura. Pont úgy, ahogy azt a korabeli millenniumi kiállítás is megjelenítette, kendőzés és szépítés nélkül.

A történetiség mindjárt a második teremben ott van, ahol a látogató jól érzékelheti: a „FALU” nem egy kimerevített és öntörvényű zárt világ, hanem

intézményi szerkezetekbe illeszkedik. Falvak sora része az uradalomnak (azon keresztül az ítélkezési, adózási rendszernek), parasztok tömege él mezővárosokban és tanyákon, mindenki eleven kapcsolatokban van a városok kézműveseivel, és mindenekelőtt az egyházakkal, melyeknek sokszínűsége történetileg meghatározott és változékony rendszer. Igen: még a régi ház-új ház kissé merev, dichotómiájában is, vagy az esküvő helyszínéül szolgáló templombelsőben is jól láthatjuk a sokszínűséget és történetiséget. Utóbbiban az 1690-es években magyar falusi festőasztalos keze által készült kazettás mennyezetet egy kolozsvári szász mester frissíti fel, és egy mai festő-restaurátor egészíti ki a többi szükséges díszített darabbal.

Talán nem árt felidézni néhányat a most ablakkal, kapukkal, ösvényekkel, valódi és műtárgyakkal kiegészített magyar állandó kiállítás létrejöttének előzményei közül. Mindenekelőtt azt, hogy milyen későre és lassan jött létre ez a mű: 1991-ben, az új helyszínre, a régi Kúriába költözés után 16 (!) évvel. Holott az előkészületek már a költözés évében kézen voltak: megvan az 1975. februári datálású, 99 oldalas rendezőkönyv, *A magyar népi kultúra* címmel, tárgyakkal, elhelyezési tervekkel, még konkrét tárgylisták nélkül, installáció, tárgyak-szöveg szerkezetben. Az ugyanazon év (1975) augusztusi lista a tendőről a következő neveket sorolja fel. A belső munkatársak között: Csilléry Klára, Hoffmann Tamás, Kodolányi János, Molnár Mária, Szolnoky Lajos, Kresz Mária, Gáborján Alice, Németh Lajosné, Györgyi Erzsébet; a felkért külsők között: Gunda Béla, Solymos Ede, Szilágyi Miklós, Morvay Judit, Petánovics Katalin, H. Csukás Györgyi, Bácskai Vera, Vörös Károly, Domonkos Ottó, Bodó Sándor, Hanák Péter, Flórián Mária.

Alig két év múlva, 1977-ben újabb rendezőkönyv született, ugyanazon címmel, azonos terjedelemben. A megvalósításra valamiért mégis csak tíz év elteltével gondolt komolyan a múzeum. Akkor ment nyugdíjba Kodolányi János főigazgató-helyettes, és került a helyébe Selmeczi Kovács Attila. Éveken át ő volt a kiállítás megrendezésének motorja, olykor még a főnöke sokak számára bizonyosan feltűnő érdektelensége ellenére is. 1987-ben erről a koncepcióról négy szakértői vélemény született: Ujváry Zoltáné, Paládi-Kovács Attiláé, Szakály Ferencé és Kubinyi Andrásé (láthatóan egyikük sem volt muzeológus, noha volt múzeumi tapasztalatuk).

1988. január 28-án zajlott le egy emlékezetes műhelyvita, melyet Füzes Endre vezetett, 30-nál több résztvevővel, köztük, Ikvai Nándorral, Paládi-Kovács Attilával, az akkor már réges-régen másutt dolgozó Hofer Tamással, és sok belső muzeológussal. Ikvai Nándor hozzászólásában azt mondta, leghebb vágyunk, hogy a kiállítás valóra váljék. Nem kíván fogadalmat, de el kell készülnön. Elháríthatatlan akadályt nem lát, záros határidőn belül meg kell lennie. A jövő (1989) évben nem lenne akadály a felállításnak. Másnap kaptuk a hírt Ikvai Nándor váratlan haláláról. A szíve nem bírta el azt a feszültséget, amit az olyannyira megvalósulni kívánt kiállítás és a vezetők magatartása fölötti tehetetlen harag váltott ki benne.

Pár hónappal később, 1988. május 12-én készült el Hoffmann Tamás rendezőkönnyv-vázlata, négy oldalon (!). A cím ekkor: *A magyar népi kultúra két évszázada*, és pár hónap alatt munkatársak közreműködésével a koncepció 19 oldalasra hízott... Az új koncepciót viták sorozata követte, jórészt új emberekkel: Selmeczi Kovács Attila, Szuhay Péter, Benda Gyula, Molnár Mária, Horváth Terézia, Szacs vay Éva, Mohay Tamás, és a régiiek „maradékai”: Györgyi Erzsébet, Fülöp Katalin. Innen kezdve a tucatnyi munkatárs még két és fél évig dolgozott. A nyitást tavasszal a múzeumi világnapra időzítették, nem tudom, végül is mikor volt (nem ad pontos napot a Fejős Zoltán által oly gondosan szerkesztett kézikönyv, *A Néprajzi Múzeum gyűjteményei* sem).

Nem vagyunk elkényeztetve az állandó kiállításról írt művekkél. A maga idejében, az 1991-es nyitásra csupán csak egy nyolc oldalas leporelló jelent meg Selmeczi Kovács Attila neve alatt, a magyar mellett angol nyelven. 1993-ban a múzeum kis füzetet jelentetett meg a Tájak–Korok–Múzeumok Kiskönyvtára sorozatban a *Magyar nép hagyományos kultúrája* címmel, 24 oldalon, Selmeczi Kovács Attila és Domonkos Ottó szerkesztésében (467. szám). Itt olvashatjuk: „*Fél évszázad után ismét van a magyar népi kultúrát bemutató állandó kiállítása a Néprajzi Múzeumnak. [...] A népi kultúra gazdag tárházából csak szemelvényeket tud nyújtani, de igyekszik annak minden fontosabb területét megismertetni. Újszerű megközelítésben kísérli meg a ma emberéhez közelebb hozni – az európai kultúra szerves részeként – azt a közösségi kultúrát, amit a magyar parasztság sok évszázados hagyományozódás útján örökölt az utókorra.*”

1997-ben, öt évvel később készült el egy kis színes katalógus 62 oldalon, amely a kiállítás tíz tematikus egységét mutatta be. Ez az 1997-es felújítás alkalmával jelent meg, amikor Hofer Tamás volt a főigazgató. 2003-ban ennek második kiadása is napvilágot látott, magyar szövege mellett angol szöveggel, már Fejős igazgatása alatt. Semmi több.

2002-ben a *Néprajzi Értesítő* egész számot szentelt általában a múzeumi kiállítások témájának; itt Sári Zsolt elmélkedett arról, milyen legyen az állandó néprajzi kiállítás, Szuhay Péter pedig a Néprajzi Múzeum 1980 utáni kiállításairól adott áttekintést, amelyből valamiért éppen a két állandó kiállítás maradt ki (a sajátjai ellenben mind benne vannak).

Talán nem alaptalan az a benyomásunk, hogy a „magyar állandó”-nak becézett kiállítás sokáig a Néprajzi Múzeum mostohagyereke volt. Nagyon reménykedem abban, hogy a most megnyíló MŰTÁRGYÖSVÉNY/ABLAK be fogja tudni tölteni egy olyan kommentár szerepét is, amely évek alatt talán közelebb vezethet egy új állandó kiállítás átgondolásához és megvalósításához. Talán nem fog újra másfél évtized elteltével egy remélt költözés és egy remélt új kiállítás megnyitása között. Hogy aztán majd újabb huszonöt év elteltével megint találkozunk egy felfrissített, megújított kiállítás megnyitóján...

Az algyői lett „Az Év Tájháza”

2015. október 1-jén adták át az *Az Év Tájháza* díjat, melyet új szemlélete miatt az algyőinek ítélte a Magyarországi Tájházak Szövetsége.

Algyő Nagyközség Önkormányzata 2013 őszén kért fel a 2001-ben átadott tájház új bemutatási és hasznosítási koncepciójának kidolgozására. A tájház két utcai szobás, közel 3 méter belmagasságú lakóépülete kiemelkedett az 1879. évi árvíz után épített háromosztatú, többségében szabadkéményes házak sorából. Az épületet többször átalakították, kovácsműhellyel, tárolóhelyiségekkel bővítették. Mivel az átépítések következtében a ház kevésbé őrizte meg egykori jellegét, illetve a kovácsműhely berendezése sincs már meg, a kiállítás időbeli kereteinek kitágítása irányába indultam el. Aktualitást adott az is, hogy 50 évvel ezelőtt, 1965-ben vette kezdetét Algyőn a kőolaj- és földgázkutató, amelynek révén jelentős változás következett be a település lakóinak életében.

A *Világok határán* című kiállítás interaktív elemek segítségével a 20. században zajlott változásokat mutatja be enteriőrök és termes kiállítások váltakozásával. A látogatók a jelenből indulva visszafelé haladnak az időben. Az 1978. évet idéző enteriőr a városias jellegű életmódot állítja középpontba, míg az 1938. évi a természet adta lehetőségeket kiaknázó szemléletet.

Nagy hangsúlyt fektettünk filmek készítésére, ezek által helyi lakosok mutatják be saját hagyományaikat. A filmek egyrészt az 1970. évi árvízre és a kockaházak, „börtönbútorok” születésére, a Zalából Algyőre került olajbányászokra fókuszálnak, másrészt a több évszázados hagyományokon nyugvó gasztronómiai és kézműves tudásra (pl. kukoricából készült ételek, kosárfonás).

A kiállítás bejárési útvonalát úgy alakítottuk ki, hogy az első teremben a települést leginkább meghatározó tényezővel, a Tiszával, annak építő és romboló erejével ismerkedhetnek meg a látogatók. Egy bárkába ülve a Tisza ajándékairól (pl. a természeti környezet, tiszavirágzás, halászlékészítés) szóló filmet nézhetnek meg.

A következő teremben látható bevezető film Algyő jelenét villantja fel az utcán beszélgető néniktől a Borbála fürdő strandolóiig. Itt van a múzeumpedagógiai foglalkozások helyszíne is, ezért sokfajta játékos elemet helyeztünk el itt.

Az 1970-es éveket egy konyha, egy fürdő-, egy gyerekszoba és egy nappali részlete idézi fel, helyet adva az építkezés, lakberendezés, munka, főzés, tisztálkodás, szabadidő témaköröknek, míg egy terembe sűrítve ugyanezek a témakörök kerülnek bemutatásra az 1930-as évekbeli ház lakószobájában. Az 1970-es évek napjainktól jelentősen eltérő fogyasztási szokásait a hűtőből kihúzható táblák segítségével érzékeltettük. Az 1978-at megidéző termet az abban az évben készült gyerekbútor és televíziókészülék datálja, míg az 1938-at megjelenítő teremben ezt a szerepet a falon elhelyezett konyhai naptár tölti be. Ez utóbbi rész központi növénye a kukorica lett, melynek minden részét hasznosították.

Az utolsó teremben hangbúra segítségével az ö-ző nyelvjárást ismerhetik meg vagy idézhetik föl a látogatók a karácsonyi népszokásokról szóló hanganyag segítségével. Emellett az adatközlőktől beszoktalt archív fotókból készítettünk összeállítást digitális képnézegető segítségével.

Az épület egyik hátsó helyiségéből nyári konyhát alakítottunk ki, a színen pedig két kinagyított fénykép idézi föl az egykori mezőgazdasági munkákat. Itt szárítják a tájház kertjében az Ezerjófű Egyesület által termesztett gyógynövényeket, illetve a nyári tábor alkalmával a gyerekfoglalkozások egy részét is itt tartják.

A tájház új kiállításában nagy hangsúlyt fektetünk arra, hogy az ide érkező óvodások, általános iskolások és középiskolások egyaránt megtalálják a saját szintjükhez illeszkedő, azt fejlesztő elemeket. Az általános iskola 3–4. osztályos tanulói számára készítette el Vass Erika az 1938. évi enteriörhöz kapcsolódó múzeumpedagógiai füzetet, a 7–8. osztályos tanulókat pedig az 1978. évi enteriörhöz fűződő füzet segíti az iskolai történelemórákon megszerzett tudás elmélyítésében. A kiállítási szövegek angol nyelven is olvashatók, ez az angolul tanuló diákok nyelvtanulását is segíti. A lányok számára varrt kötények, a fiúk számára készített tarisznyák a szerepjátékok felé viszik el viselőiket.

A látogatói visszajelzések alapján az idősebbek számára az 1978-at bemutató enteriőr azért lényeges, mert személyes emlékeket idéz fel bennük ez a jelenet, saját történeteikre gondolnak vissza. A fiatalabbak pedig a nagyszüleikről emlékeznek itt meg (pl. „*Pont ilyen bútora volt a nagymamámnak is!*”).

A kurátori munkálatokban Deme Ágnes, a Szegedi Tudományegyetem PhD-hallgatója volt segítségemre. A kiállítás látvány- és grafikai tervezője Buzás Miklós, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum főépítész, kivitelezője pedig az Expolart Kft. Polónyi László vezetésével. A restaurálásban a szegedi Móra Ferenc Múzeum és a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum restaurátorai vettek részt. 2015 nyarán Izbékiné Cseuz Gabriella négy gyermekeknek szóló tábor szervezett (hagyományörző kézművestábor, *Hétmérföldes mesetábor*, *Varrjunk együtt!*, *Iskolába csalogató*, *nyárzáró tábor*), és azóta is rendszeres programokkal várja az érdeklődőket.

VASS ERIKA

Kallós-életműkiállítás a Skanzen Galériában

Kallós Zoltán népzenegyűjtő, folklorista. Született 1926. március 26-án Válaszúton, a romániai Kolozs megyében. Az 1940-es évektől kezdett módszeres néprajzi gyűjtésbe erdélyi területeken, elsősorban a népzene, néptánc terén, de emellett népszokások, hiedelmek, népművészeti tárgyak is gyűjtőkörébe tartoznak.

Ez lehetne egy rövid definíció, bemutatás Kallós Zoltánról, azonban ezek a mondatok valójában sokkal több mindent rejtnek.

Kallós Zoltánnal kapcsolatban mindenképpen beszélnünk kell megfeszített munkájáról, lankadatlan elszántságáról, gyűjtéseinek körülményeiről, a mellé szegődő segítőkéről, a bejárt helyszínekről és az ott megismert emberekről, a feldolgozási, kiadási munkáiról, majd az elmúlt néhány évtizedben zajló társadalmi, oktatási tevékenységéről.

Ezeket áttekintve rájöhethünk, hogy nem egy átlagos emberről van szó, személyének különös jelentősége van a néprajzi tudománytörténetben, munkája hosszú távra kiható folyamatokat is útjára indított.

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum „*Indulj el egy úton...*” címet viselő Kallós-életműkiállítása ezeket a témaköröket veszi sorra a Kallós-jelenség megértéséhez, megvilágítja az ő személyének és munkásságának összetettségét, különböző pontjait.

A kiállítás 2015. március 13.–szeptember 13. között volt megtekinthető a Skanzen Galériában, kurátora Bereczki Ibolya főigazgató-helyettes, társkurátora Szigethy Zsófia muzeológus. A megvalósítás társszervezője a Nemzetstratégiai Kutatóintézet volt, valamint szoros együttműködésben zajlott Kallós Zoltánnal, a válaszúti Kallós Zoltán Alapítvánnyal, a Kriza János Néprajzi Társasággal, az MTA BTK Zenetudományi Intézetével, a Hagyományok Házával és a Néprajzi Múzeummal.

A kiállítás címe már ad egy alapkoncepciót: „*Indulj el egy úton...*” Ez az önmagában, az ismert szöveg folytatása nélkül egy felszólító szöszerkezet – utal a hivatástudat követésére, az ezzel járó nehézségek vállalására, a rábízott feladat teljesítésére. Kallós Zoltán ennek a hívásnak olyan formában is eleget tett, hogy valóban járta az utakat: folyamatosan utazott egyik helyszínről a másikra, gyűjtései közben. A kiállítás pedig a látogatót is egy olyan útra invitálta, ahol jóformán végigjárhatta e személy történeteinek, életeseményeinek, eredményeinek momentumait.

A kiállítást – szerkezetét tekintve – két különálló egységre osztottuk: a terem oldalsó falain Kallós Zoltán életének szemelvényei nyertek bemutatást, leginkább kronologikus sorrendben. Kezdődött az élettörténetének áttekintésével, gyűjtőmunkája megindulásával, majd a munkáját segítő társakkal. Később ez kihatással volt a tágabb környezetére is: a helyi román hatóságok folyamatos zaklatásain túl Magyarországon érte fülekre és elismerésre talált. Az ő segítségével – vagy éppen az ő példáján felbuzdulva – indultak meg a magyarországi népzeneészek, népzene gyűjtők is Erdélybe, és indult meg egyre nagyobb mennyiségben az erdélyi népzene dokumentálása, rögzítése, ismertségének terjedése.

Ezekből a folyamatokból nőtte ki magát a táncházmozgalom (ami ma már egyre nagyobb méreteket ölt, és egyre közismertebb irányzat: a Szellemi Kulturális Örökség jegyzékén a jó gyakorlatok között kapott helyet a táncház-módszer, valamint a mozgalom folyamatosan bővül mind tagjai, mind helyszínei számában, illetve az évente megrendezésre kerülő Országos Táncház-

találkozó már jóformán kinötte Magyarország legnagyobb csarnokát, a Budapest Sportarénát is). Mindezekhez a folyamatokhoz elévülhetetlen köze van Kallós Zoltán személyének és munkásságának is, így ezek a témakörök is mind megjelentek a kiállításban.

Később pedig, a rendszerváltás után, 1992-ben visszakaphatta a választói családi kúriát, ezt felújítva létrehozott egy szórványkollégiumot a környék magyar gyerekeinek minőségi oktatására, nevelésére. Emellett itt kapott helyet a folklórgyűjtései mellett beszerzett, féltve őrzött, sokszor – az elkobzások miatt – megújuló, cserélődő tárgykészlet is, múzeumi formában.

Mindezek az életesemények mind-mind egy gócpont miatt alakultak, aminek minden mást alárendelt: a gyűjtések. Minél jobb, minél színesebb, minél több anyagot, zenét, éneket, tárgyat, elbeszélést gyűjteni, gyűjteni. Ez tehát a kiállítás másik nagy szerkezeti egysége: Kallós Zoltán 4 tájegysége, ahol legmélyebb, legrészletesebb gyűjtéseit végezte: Mezőség, Kalotaszeg, Moldva, Gyimes. A kiállítás megjelenítésében ezek egy oszlopcsarnokot formáztak, négy szakaszban enyhén körívesen oszlopok fogták közre a középső teret: a négy oszlopocsoport mutatta be a négy tájegységet képekben, tárgyakban, leírásokban, valamint egy-egy hangbúrából pedig az adott táj népzenei hangjai szűrődtek ki.

Ez az oszlopcsarnok pedig körbevett egy emelvényt, ahol a kiállítás egyik legfontosabb eleme kapott helyet, munkássága szempontjából is kulcsfontosságú tárgy: a hangrögzítő készülék. Kallós az első magnetofonját Kodály Zoltántól kapta ajándékba, a zeneszerző/népzene gyűjtő ezzel is marasztalva őt a megkezdett úton. A magnetofon körül voltak elhelyezve a gyűjtéseinek termékei, eredményei, melyek a laikusok körében is összefonódtak Kallós Zoltán nevével: a különféle kiadású balladaskönyvek.

A kiállítás anyaga sokszínű eszközkészlettel dolgozott: minden tematikus egységben a tudományos szövegek és a népművészeti, ill. a korszakot tükröző tárgyak mellett egyéb módokon is információt kapott a látogató. Szinte minden tematikus egységhez kapcsolódott videó: beszélgetések az „útitársakkal” a Kallóshoz fűződő közös emlékeikről, Martin Györggyel való közös filmes táncgyűjtések, mai élet a Kallós Zoltán Alapítvány mindennapjaiban, az alapítvány múzeumának bemutatása, életképek a tánc táborokból. Itt például egy érdekes jelenet szerepelt a filmben: a választói tábor idején 3 lány ül a folyosó padlóján, és népdalokat énekelnek saját szórakoztatásukra. Ezeknek a lányoknak a szülei azonban már több évtizede külföldre költöztek, a lányok pedig már alig beszélnek a magyar nyelvet, de a népdalok szintjén ez továbbra is identitásuk, tudásuk része maradt.

A filmek mellett pedig sok-sok kép az általa fotózott helyzetekről, népszokásokról, adatközlőiről. További audiovizuális elem volt a kiállításban a zenehallgatás: itt a négy tájegység megjelenítése során az oszlopok által határolt térben négy hangbúra lógott be a levegőben, melyből az alatta megálló látogató az adott vidék népzenejét hallgathatta, Kallós által gyűjtött felvételekről.

Mindezek ellenére a kiállítás legmeghatározóbb elemei maguk a Kallós által begyűjtött tárgyak voltak: a kerámiák, a szöttesek, a viseleti darabok mind-mind a lehangsúlyosabbak voltak jelenlétükkel a kiállításban, hoztak magukkal egy hangulatot, miliőt: mint jelenlévő tanúi, kézzelfogható eredményei az egész életen át tartó gyűjtési munkának.

A kiállítás a galériában pedig csak az egyik – bár a legnagyobb – eleme volt a Kallós-sorozatnak: emellett a bejárati épület Pontlth Galériájában egy fotókiállítás került a frissen érkező látogatók szeme elé: *Kamerával a kézben* címmel. Ez egyfajta ízelítőként bemutatta Kallós Zoltánt mint fotóművészt. Korniss Péternek egy róla készített fotója állt középen életnagyságban (mozaikszerű bontásban), körülötte pedig a gyűjtéseinek különféle témái jelentek meg a fotókon: lakodalom, táncélet, gyermekkor, viseletek stb. Emellett pedig egy videófelvételen a vele készült interjú volt megtekinthető, amin a gyűjtéséről mesél.

A kiállításához kapcsolódó másik helyszínként pedig a sonkádi csűr át lett alakítva Tánccsúrré: itt egy oktatóvideó segítségével bárki elsajátíthatta a Kallós által gyűjtött 4 fő tájegység (Mezőség, Kalotaszeg, Moldva, Gyimes) alapvető tánclépéseit.

A Kallós-helyszínek pedig zsúfolt étellel teltek meg a *II. Táncházzene-szek Találkozója* rendezvényen, amikor a nagy kiállításban rendhagyó tárlatvezetésekén lehetett részt venni Bereczki Ibolya, Petrás Mária, Korniss Péter, ill. Kelemen László vezetésével. Ezen a rendezvényen pedig a tánccsűr is valódi étellel telt meg a képernyős tanítás helyett: a táncokat egész nap tánc-tanár segítségével lehetett elsajátítani minden érdeklődő látogatónak.

Apró kísérőeleme volt még a kiállításoknak a Skanzen Vonat megállóiban kihelyezett néhány mondatos figyelemfelhívás, amiben egy-egy aprósággal igyekeztek a látogatókat a Kallós-kiállításra és az ehhez kapcsolódó helyszínekre csalogatni.

A kiállítás zárása után érdemes végigpillantani a vendégkönyvi bejegyzéseken. A legtöbben magának Kallós Zoltánnak köszönik meg az egész életen át tartó munkáját, a hatalmas gyűjteményt és a megmentett tárgyi és szellemi elemeket. Kiemelik a kiállítás látványosságát, a tárgyak nyújtotta élményt: hogy belepillanthattak egy élet munkájába, eredményeibe.

És ez az egész termes, időszaki kiállítás hogyan illik a Skanzen koncepciójába, küldetésébe?

Évek óta zajlik az Erdély-épületegyüttes előkészítése: épületbontások, tárgygyűjtések, hatalmas adattári anyag van már a múzeumban. A Kallós-életműkiállítás pedig illeszkedik ebbe a folyamatba, munkába, úgymond egy kis „bevezetője” is ennek az új, nagyszabású programnak.

Mondhatjuk tehát azt is: folytatása következik...

BALÁZS-LEGEZA BORBÁLA

Elmúlhatatlan emlékek Demens betegek számára kidolgozott múzeumi látogatás a szentendrei Skanzenben

A demens betegek rutinszerű mindennapjainak élményekkel történő feltöltése mellett kötelezte el magát a Skanzen. Az Európai Unió Erasmus Plus programjának támogatásával, négy külföldi szabadtéri múzeummal és két egyetemmel közösen egy olyan mintaprogram létrehozásában vesz részt a szentendrei múzeum, amely kifejezetten demenes betegnek szól. A cél pedig az, hogy a speciális múzeumi program bekerüljön az egészségügyi ellátás információs rendszerébe, ahol a Skanzen programja egy olyan aktív helyszínként jelenik meg, amely alkalmas arra, hogy a demens betegek életminőségén javítson.

A programban résztvevő múzeumok, az angliai Beamish Museum, a dániai Den Gamle By, a norvégiai Maihaugen múzeum, a svédországi Jamtli múzeum és a szentendrei Skanzen Európa legjobb szabadtéri múzeumi közé tartoznak. Ezen intézmények vezetői arra szövetkeztek, hogy múzeumaik olyan közös programokat dolgozzanak ki, amelyekkel képesek a megújulásra, hozzájárulnak ahhoz, hogy a minél szélesebb látogatói rétegek részére biztosítsák a kulturális hozzáférést.

Számos kutatás igazolja, hogy az agyi károsdással kapcsolatos betegségek kezelésében, az állapot lehetőség szerint minél lassabb romlásának fenntartásában a zene és a tánc nagyon jó hatással volt a vizsgált betegekre.* A demens betegek részére szervezett, kulturális örökséget felhasználó programok hatásainak vizsgálatára azonban még kevés kutatás irányult, annak ellenére, hogy tudható, a demens betegek emlékeinek legnagyobb része a fiatal felnőtt korukból származik és ezzel az időszakkal kapcsolatos emlékek a legnagyobb részben pedig a múzeumokban található meg. A résztvevő intézmények ezért azzal a céllal láttak neki saját demens programjaik vizsgálatának, a szentendrei Skanzen pedig a program kifejlesztésnek, hogy egy bármely múzeum által használható, kipróbált és tudományos módszerekkel vizsgált program részletes forgatókönyvét készítsék el. Emellett cél, hogy ne csak a szociális otthonokban élő betegekhez jusson el a program, hanem az otthonukban, a családjikkal élő betegekhez is, hiszen az ápolt családtaggal szervezett közös program jótékony hatással van úgy a betegre, mint az őt gondozó családtagokra. Továbbá cél, hogy az otthonokban dolgozó ápolók, és a beteget az otthonukban ápoló hozzátartozók a kulturális örökség elemeinek felhasználásával kidolgozott programforgatókönyveket kapjanak, ezzel is segítve a betegek mindennapi közérzetének javítását.

A program tudományos vizsgálatának feladatát a svédországi Linne-universitetet, az angliai Newcastle-i Egyetem, valamint az Aarhusi Egyetem munkatársai végzik. A múzeumi program során a betegek kísérőik segítségé-

* Az eredmény bővebben olvasható: Kollár János: Zeneterápia az Alzheimer-kóros betegek kezelésében. *Ponticulus Hungaricus* X. évfolyam 4. szám (2006. április).

vel keresik fel a múzeumokat, ahol egy kellemes délelőttöt töltenek el, szinte vendégségben: tea, kávé vagy sütemény mellett, a múzeumnak erre a célra kialakított enteriőreiben, minden alkalommal valamilyen közös tevékenységet végezve. A múzeumi kirándulás lényege, hogy a múzeumi enteriőrök bútoraival, miliójével azt az alapvetően kellemes kort elevenítsük fel, amely a betegek legaktívabb életszakasza volt, hiszen, betegségük során ennek a korszaknak az emlékei a legaktívabbak az emlékezetükben, így jól és komfortosan érezhetik magukat erről beszélgetve. Az enteriőrök, a tárgyak és a témák pedig ahhoz szükségesek, hogy könnyebb és oldottabb legyen a beszélgetés.

Ahhoz, hogy a programok összehasonlíthatóak legyenek, fontos, hogy a résztvevők demenciája enyhe fokú legyen, valamint szükség volt egy, az egyetemek iránymutatási szerint dokumentálható közös programmenet kidolgozására.

A megbeszélések során a résztvevő múzeumok abban állapodtak meg, hogy a cél egy kellemes múzeumi nap eltöltése, további témaköröket nem határoztak meg a kutatásban, hiszen azok erőteljesen kultúraspecifikusak lettek volna. A programok közös jellemzője a program időtartama, 1-1,5 óra és időpontja, amely a délelőtti órákban zajlik, ekkor ugyanis még frissebbek és aktívabbak a betegek, nyitottak a megszokottól eltérő aktivitásra. Azonos továbbá a program struktúrája is, hogy összehasonlíthatóak legyenek az egyes programok, így a megérkezést követően a résztvevőket vendégül látja a múzeum, és az előkészületekben: befűteni az épületben, elkészíteni az teát, kávé, esetleg megsütni a süteményt, közösen vesznek részt. Ezt követően fogunk hozzá a közös tevékenységekhez. A szentendrei Skanzenben a program során karácsonyfadíszeket fogunk készíteni a résztvevőkkel és a cél az lesz, hogy a betegeket gyerekkoruk legszebb karácsonyi emlékeihez vezessük vissza ennek kapcsán. A program hatását pedig a betegek helyszíni és néhány nappal későbbi megfigyelésével vizsgáljuk.

A kutatáshoz az egyetemek kérdőíveket állítottak össze, amelyek célja, hogy a program egyéves időtartama (2015. szeptember–2016. december) gyűjtsük az adatokat a négy múzeumi program során. A közreműködő idős emberek otthonának/családtagnak az aktív részvételére lesz ahhoz szükség, hogy adekvát adatokat gyűjtsünk. A program során a kísérők bevonásával azt mérjük, hogy a múzeumi program milyen hatással volt a betegre, mennyire volt nyitott és aktív, meddig tartott a kirándulás emléke, és milyen hatással volt a programot követő napokra. A kutatás másik részében pedig a programot monitorozzuk, adatolva, hogy mennyire vált be a kitalált téma, a helyszín, mennyire voltak felkészültek a kollégák, hol van szükség segítségre.

Az összegyűjtött – 100–150 résztvevő bevonásával keletkezett – kérdőívek adatait az egyetemek elemzik, majd egy nemzetközi tanulmányban teszik közzé. A múzeumok feladata pedig a programok forgatókönyveinek elkészítése, a széles nyilvánosság elé tárása.

ALMA MATER

Hírek a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Antropológiai Tanszékéről, 2015

A Néprajzi és Kulturális Antropológia Tanszéken töltötte az egyéves alkotói szabadságának (sabbatical) egy részét Colin Quigley etnomuzikológus és tánckutató, az Irish World Academy of Dance and Music (Limerick, Írország) oktatója. A 2015 áprilisától júliusáig itt töltött négy hónap alatt a tanszékhez kapcsolódó Choreomundus-programmal (nemzetközi MA-képzés a tánckutatással, gyakorlattal és táncos örökséggel kapcsolatban) ismerkedett és egy, az erdélyi Mezőségekre vonatkozó közös monografikus tánckutatás megszervezésén munkálkodott. A tanszéken előadásokat tartott, konzultált az oktatókkal, valamint a táncantropológiai-tanfolklorisztikai szakirány hallgatóival.

Az SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékére 2015. április 14-től 3 évre Simon András egyetemi docens tanszékvezetői kinevezést kapott. A tanszék korábbi vezetője, Barna Gábor egyetemi tanár a tanszék teljes állású oktatójaként és az MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport vezetőjeként folytatja munkáját.

Varga Sándor adjunktus volt a fő szervezője és házigazdája a 2015. április 15–17. között *Pár-beszéd. Néptánc – az elmélet és a gyakorlat kapcsolata* című konferenciának és módszertani napoknak Szegeden, melynek keretében *Tánc és társadalom és Forma, struktúra, esztétika és funkció – A magyar néptánckutatás kérdésfeltevéseinek hatása a néptáncmozgalomra* címmel tartott előadásokat. A konferencián szerepelt Colin Quigley, a néprajzi tanszék vendégoktatója, az Irish World Academy of Music and Dance, Limerick, Ireland professzora a *Confronting Legacies of Ethnic-National Discourse in Scholarship and Practice: Traditional Music and Dance in Central Transylvania* című plenáris előadásával. Az összejövétel szervezői: a Magyar Etnokoreológiai Társaság – SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék – Szent-Györgyi Albert Agóra voltak.

2015. április 16-án Mód László adjunktus rendezésében megnyílt az SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék Folyosó Galériáján a *Hármas határok* című időszaki kiállítás, amely egy folyamatban lévő OTKA-kutatás terepmunka fotóiból ad válogatást. A megnyitó előtt kutatási beszámolók hangzottak el.

2015. május 6-án a Szeged-alsóvárosi ferences templomban „*Hegyet hágék, lőtöt lépék*” címmel a februárban elhunyt Erdélyi Zsuzsanna példamutató tudósi és emberi tartása előtt is fejet hajtva költők, zeneszerzők, a néprajz szegedi műhelyének munkatársai emlékeztek kórusművekkel, versekkel, imádságokkal és az életút rövid ismertetésével a Bálint Sándorral is együttműködő kutatóra.

2015. június 22-én az Institut für Volkskunde der Deutschen des östlichen Europa (Freiburg) szervezésében megrendezett *Themen und Felder der volkskundlich-kulturanthropologischen Frömmigkeitsforschung* című tudományos ülésen Simon András *Unterricht und Forschung am Lehrstuhl für Volkskunde/Kulturelle Anthropologie der Universität Szeged – Methoden und Praxis* címmel tartott előadást.

2015. augusztus 6–7-én a Szegedi Akadémiai Bizottság Néprajzi Munkabizottsága, a Móra Ferenc Múzeum és az SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszéke *Az anyagi kultúra és a társadalom változása* címmel köszöntő konferenciát rendezett a néprajzkutató, muzeológus és egyetemi tanár, a 80 esztendő Juhász Antal tiszteletére.

A Domonkos Rend megalapításának 800. évfordulója nyitó rendezvényeként *A Szent Domokos Rend és a kunok* címmel Barna Gábor konferenciát szervezett 2015. szeptember 18-án Kunszentmártonban. A domonkosok voltak a kunok keresztény hitre térítői. Ezen előadást tartott Kovács Szilvia történész (MTA–SZTE Turkológiai Kutatócsoport), Pálóczi Horváth András régész (Károli Gáspár Református Egyetem), Hatházi Gábor régész (EMMI Múzeumi Főosztály), Baski Imre nyelvész, turkológus (ELTE), valamint Zágorhidi-Czigány Balázs történész-néprajzos (Vas Megyei Kormányhivatal), Szovák Kornél medievista (PPKE), Török József történész (PPKE Hittudományi Kar) és Haader Lea nyelvtörténész (MTA BTK Nyelvtudományi Intézet).

2015. szeptember 21-én az Institut für Volkskunde der Deutschen des östlichen Europa (Freiburg) szervezésében rendezett *Gefundene und erfundene lokale Feste und Festivals nach der Wende: zwischen „Ethnobusiness“ und Selbstvergewisserung* című konferencián Simon András *Wein, Gastronomie, Tourismus. Erfundene Traditionen und Festivals in Südwestungarn* címmel tartott előadást.

2015. szeptember 23-án Barna Gábor elnökletével pálos rendtörténeti konferencia volt a Gál Ferenc Főiskolán Gyöngyössy Gergely *Decalogus* című művének közeli magyar nyelvű megjelenése kapcsán, amelyen előadott Prokopp Mária művészettörténész (ELTE), Sarbak Gábor irodalomtörténész (MTA Fragmentumkutató Csoport), Szabó Ádám doktorandusz (GFF), a *Decalogus* fordítója, Janusz Zbudniewek OSPPE (Varsó) és Horváth Gábor történész (GFF).

2015. október 6-án Varga Sándor elnök vezetésével tartotta a Magyar Etnokoreológiai Társaság az ez éves közgyűlését. A közgyűlés elfogadta, hogy 2016 májusában megrendezzük a *Néptánc a médiában* című konferenciát, melynek a Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék társrendezője lesz.

2015. november 10-én *Lojalítások és nemzeti önértelmezések a közép-európai zsidó közösségekben a 19. század végén és a 20. század első felében* címmel az SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológia Tanszéke és az MTA–SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport közös konferenciát szervezett. 2015. november 18–19-én szintén e két intézmény, valamint a MAKAT Modern Mitológiai Kutató Műhely *Összeesküvés-elméletek* címmel rendezett konferenciát.

2015. november 26–27-én *A Nagy Háború hatása a mindennapok kultúrájának változására* címmel az SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszéke, a SZAB Néprajzi Munkabizottsága, az MTA–SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport és a Meritum Kulturális és Művelődési Közhasznú Egyesület nagyszabású konferenciát szervezett. A félszáz előadó részvételével zajló tudományos tanácskozás fővédnöke Habsburg-Lotharingiai Mihály, a Szuverén Máltai Lovagrend rendkívüli és meghatalmazott nagykövete volt, aki a szegedi Városháza dísztermében személyesen nyitotta meg a rendezvényt. Csongrád megye első világháborús emlékezetében a nagyapja, József főherceg egykor kiemelt helyet foglalt el. A szegedi 46-os gyalogezred veteránjai egyrészt a doberdói harcok okán kötődtek a VII. hadtest parancsnokaként József főherceghez, másrészt több megyei emlékműavatáson József főherceg személyesen vett részt.

2015. november 28-án a tanszék és a Solymossy Sándor Egyesület 11. alkalommal rendezte meg a szegedi néprajzosok találkozóját. A rendezvényen a legjobb szakdolgozatot díjazó *Bálint Sándor Érmet* Szőnyi Vivien, néprajz MA tanulmányait idén befejezett, s kutatásait a doktori képzésben folytató hallgató, az MTA ZTI fiatal kutatói ösztöndíjasa vehette át.

Kiadványok, publikációk

Barna Gábor és Tóth Sándor újságíró, költő szerkesztésében, előszavával *Nehéz évek leltára* címmel megjelent Bálint Sándortól az *Új Ember* című katolikus hetilapban közreadott írásainak gyűjteménye.

Saints, Feasts, Pilgrimages, Confraternities / Heilige, Feste, Wallfahrten, Bruderschaften címmel megjelent Barna Gábor angol és német nyelvű tanulmányainak gyűjteményes kötete a Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 47. és A vallási kultúrakutatás könyvei 15. köteteként.

„*Hegyet hágék, lőtőt lépék...*” – *Erdélyi Zsuzsanna halálára* címmel a *Vigilia* 2015/4. számában (308–309.) Barna Gábor írt nekrológot a 2015. február 13-án elhunyt néprajzkutatóról, az archaikus imádságok feltárójáról és elemzőjéről, aki több alkalommal volt vendégtanár a néprajzi tanszéken.

A Routledge Studies in Religion, Travel, and Tourism sorozat 4. köteteként Dionigi Albera és John Eade szerkesztésében kiadott *International Perspectives on Pilgrimage Studies – Itineraries, Gaps and Obstacles* című tanulmánykötetben (95–113. oldal) megjelent Barna Gábor *Pilgrimages in Hungary – Ethnological and Anthropological Approaches* tanulmánya.

Megjelent Barna Gábor *Kunszentmárton – Történeti néprajzi tanulmányok* (Táj és Népi Kultúra 11. – Várostörténeti és néprajzi tanulmányok 3. Szeged–Kunszentmárton, 2015) és a *Tanulmányok a 18–20. századi Kunszentmárton vallási életéről* (A vallási kultúrakutatás könyvei 17. – Várostörténeti és néprajzi tanulmányok 4. MTA–SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport–Helytörténeti Múzeum. Szeged–Kunszentmárton, 2015) című könyvei.

Megjelent Simon András szerkesztésében és a Nemzeti Tehetség Program támogatásával a *DiákKörKép 2. – Tudományos diákköri írások a néprajz szegedi műhelyéből* című tanulmánykötet, amely a 2015 tavaszán megrendezett OTDK néprajzi tagozatában szereplő négy szegedi hallgató (Apjok Vivien, Székely Anna, Cs. Tóth Gabriella és Törő Balázs) dolgozatának tanulmányra formált szövegeit közli.

BARNA GÁBOR
SIMON ANDRÁS

A XXXII. Országos Tudományos Diákköri Konferencia

2015. április 8. és 10. között került sor a XXXII. Országos Tudományos Diákköri Konferenciára. Idén a Humántudományi szekciónak a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kara adott otthont.

A szekción belül az anyagi kultúra, társadalomnéprajz és folklórisztika területén kutató diákok a szokott rend szerint külön csoportban indultak. A beküldött egyes pályamunkákat előzetesen két bíráló értékelt, így pontszámok alapján juthattak tovább a nevezettek a szóbeli fordulóba. A folklór tagozat zsűrielnöke Barna Gábor egyetemi tanár (SZTE) volt, további tagok: Szigeti Jenő prof. em., Limbacher Gábor múzeumigazgató, Czövek Judit tud. főmunkatárs (MTA BTK Néprajztud. Int.). Az anyagi kultúra és a társadalomnéprajz tagozat zsűrielnöke Őrsi Julianna ny. főisk. tanár volt, további zsűritagok: Viga Gyula egyetemi tanár (ME), Filep Antal ny. tud. főmunkatárs (MTA BTK Néprajztud. Int.), Bathó Edit, múzeumigazgató (Jász Múzeum).

Az összesített pontszámok alapján a következő rangsor állt fel.

Folklór tagozat:

I. helyezett: Illyés Bence (OR-ZSE): *A nemzetvallás és a kulturális emlékezet megjelenései egy neológ imakönyvben és homíliaikban az I. világháborúban*; II. helyezett: Eitler Ágnes (ELTE): *Egy vértessaljai gyógyító specialista házaspár tevékenységének kutatási távlatai*; III. helyezett: Balogh Pál Géza (ELTE): *Hiedelemtörténetek a Folklóre Fellows magyar gyűjtéseiben*.

Anyagi kultúra és társadalomnéprajz tagozat:

I. helyezett: Molnár Csenge (ELTE): *Kőbe gyökerezve. Kulturális identitásépítés Cserépváralján a 21. század elején*; II. helyezett: Cs. Tóth Gabriella (SZTE): *A gombosi női ünnepi viselet. A jelentéstartalom változásai a 20. század elejétől napjainkig*; III. helyezett: Tóth Gábor (ELTE): *Trauma és emlékezet Budapest II. világháborús ostromának narratíváiban*.

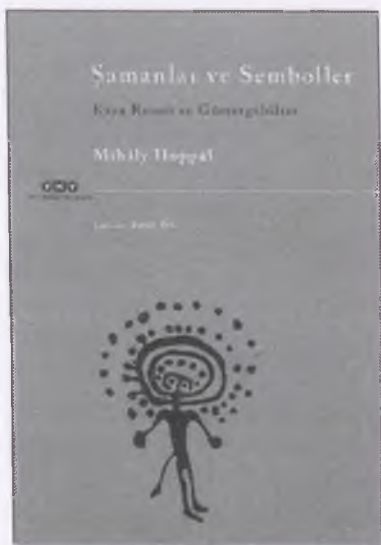
A konferencia összességében a várt színvonalnak megfelelően került megrendezésre és lebonyolításra. A megjelent kiadványok az interneten is elérhetők (<https://btk.ppke.hu/tudomanyos-kozelet/xxxii-otdk-human-tudomanyi-szekcio>).

MOLNÁR CSENGE

SZEMLE

Török nyelvű könyvem a sámánokról*

Hoppál, Mihály: *Şamanlar ve Semboller. Kaya Resmi ve Göstergibilim. [Shamans and Symbols. Prehistory of Semiotics in Rocks Art.]* Yapi Kredi Yayinlari, Istanbul, 2015. 140 old.

1975-ben fél évet töltöttem Moszkvában, ahol a finnugor (uráli) népek mitológiáját tanulmányoztam és összehasonlító anyagot gyűjtöttem, hogy a legrégebb adatokat is megismerhessem. Természetesen az írott források csak meglehetősen későiek, vagyis a hiteles néprajzi gyűjtések csak a 19. század közepétől állnak rendelkezésre. Az viszont hamarosan világossá vált az orosz nyelvű szakirodalom tanulmányozása során, hogy a szibériai és a közép-ázsiai (vagy a még távolabbi jakutiai és az Amur menti) sziklarajzok interpretálása során az orosz kutatók gyakran hivatkoznak a folklórból és az ott lakó népek mitológiájából vett adatokra azért, hogy megmagyarázzák az egyes

sziklavésetek/rajzok jelentését. Az orosz tudósok elképzelése szerint ugyanis a mitológiai jelképek és a folklórszövegek egyes motívumai évszázadok, sőt, évezredek alatt se sokat változtak. Ezenkívül pedig az eurázsiai népek körében elterjedt archaikus (vallási)jelenség, a samanizmus, minden bizonnyal e hatalmas területen igen régi időkben gyökerezik, s ennek első ábrázolásai a sziklarajzokon találhatóak meg.

Különösen A. P. Okladnyikov és A. I. Martinov munkái hoztak sok érdekes példát erre a kultúrtörténeti feltevésre.

1975–76-ban mintegy fél évet töltöttem Moszkvában és e tanulmányutam alkalmával elkezdtem tudatosan gyűjteni azokat a könyveket, amelyek a szibériai sziklarajzokat adták közre. Szerencsém volt, mert azokban az években egymás után jelentek meg A. P. Okladnyikov akadémikusnak és munkatársainak a kötetei az akkori legújabb lelőhelyekről. Ezek gazdag és főleg pontos publikációk voltak, melyekre e kötet angol kiadásában rendre hivatkoztam. Így például 1972-ben jelent meg A. P. Okladnyikov és A. I. Martinov közös

* E cím alatt a kötet szerzői előszavának magyar nyelvű változatát közöljük. *A szerk.*

munkája, amelyet a Tom folyó mellékén felfedezett sziklavésetekről írtak. Ezt a könyvet egy jó évtizeddel később magyarul is megjelentette Budapesten a Corvona Kiadó, melyhez hosszú bevezető tanulmányt írt e sorok szerzője. Ezután pedig minden lehetőséget megragadtam, hogy ismereteimet gyarapítsam (és könyvtáramat is) a szibériai/eurázsiai sziklarajzokról. Meggyőződésemmé vált, hogy nemcsak a sámánság, de a mitológiai motívumok és jelképek kezdeteit érhetjük tetten a sziklarajzokon. Az elemi jelhasználat kialakulása és vallás kezdetei érhetőek tetten ezeken a rajzolatokon.

Szibériai útjaim során 1995-ben Tuvában láttam a helyszínen sziklavéseteket, majd csak jóval később azerbajdzsáni tanulmányutam alkalmával eljuttottam a híres gobusztáni lelőhelyre, ahol egy aránylag kis területen sziklavésetek ezrei találhatók. Ugyanez vonatkozik az észak-olaszországi Valcamonica ezernyi sziklavésetére is, melyeket 2015 tavaszán láthattam, és fényképezhettem. Kínában, ahol többször jártam még nem sikerült a helyszínen tanulmányozni a sziklára vésett jeleket és jelképeket (ez különösen azért is fontos lenne, mert a kínai publikációk igen gyenge minőségűek).

Számomra továbbá az is rendkívül fontos volt, hogy megtudjuk-e találni a sziklarajzok segítségével azokat az első jeleket vagy jelképeket, melyeket a mai szibériai népek ősei használtak. Ezenkívül egyre érdekesebbnek tűnt az a probléma, hogy miként jutottak el őseink a jelhasználatához, valamint hogy miként alakult ki a szimbólumok használata a különböző népek, illetve kultúrák körében.

HOPPÁL MIHÁLY

* * *

KÖSZÖNTÉSEK

Köszöntjük a 90 éves Sárosi Bálintot

Sárosi Bálint 1925-ben született Csíkrákoson. Tanulmányait 1944 és 1949 között a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának magyar–román szakán, 1951 és 1958 között a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola zenetudományi és zeneszerzés szakán végezte. 1958-tól 1968-ig az MTA Zenetudományi Intézet munkatársa, 1968 és 1974 között főmunkatársa, 1974-től 1988-ig osztályvezetője.

1985/86-ban az Innsbruck-i, 1989/90-ben és 1994-ben egy-egy félévig a Göttingai Egyetem vendégprofesszora. 1969-től közel húsz éven át tartott népzenei ismeretterjesztő előadásokat a Magyar Rádióban. Az MTA Zenetudományi Bizottságának tagja, 1991 óta címzetes egyetemi tanár. A zenetudományok kandidátusa (1966), doktora (1990). A Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia tagja, *Erkel-díjas*, *Széchenyi-díjas*, *Prima Primiissima Díjas*.

Jelentős eredményeket ért el a magyar népi hangszerek tanulmányozásával, a hangszeres népzenevel, a cigányzenészek szerepének kutatásával. Idegen nyelven is publikált, magyar és külföldi szaklapokban számos tanulmánya jelent meg e témakörökből. Munkásságának magyar népzenei tárgyú hanglemezek és hangkazetta-albumok is részét alkotják. A magyar nyelvterületen kívül Etiópiában és Örményországban is gyűjtött népzenei anyagot. Tudományos dolgozatait, könyveit külföldön is ismerik, becsülik.

A Zenetudományi Intézetben betöltött fő állása mellett az 1960-as évek elejétől részmunkaidősként, a Néprajzi Múzeum munkatársaként a hangszergyűjtemény fejlesztésének, szakszerű feldolgozásának, kiállításokban való folyamatos bemutatásának szentelte idejét. Ugyanakkor az ország egyetlen számottevő hangszergyűjteménye tette lehetővé Sárosi számára, hogy a magyar népi hangszerekről szóló monográfiáját megírja, s a nemzetközi hangszermonográfia sorozat, a *Handbuch der europäischen Volksmusikinstrumente* első köteteként közzétegye. Ugyanebben az időszakban számos jelentős hangszerkiállítás szervezése is kapcsolódik az osztály munkájához.

Sárosi így ír a múzeum hangszergyűjteményéről az 1963–64-es jelentésben (NMI 1965/20):

„Az ország egyetlen számottevő népi hangszer gyűjteménye a Néprajzi Múzeumé. Egyedülálló mivolta is erősen indokoltá teszi a tervszerű folyamatos gyarapítást. Ma még azonban nemcsak gyarapításról, hanem pótlásról is kell beszélnünk. A pótlás igénye főleg két-három év óta jelentkezik sürgetően, amióta a magyar nép hangszereinek monográfiáját készítjük. Kiderült, hogy jó néhány olyan hangszer, amelynek a monográfiában szerepelnie kell (s a magyar nép között még ma is megtalálható) nincs, vagy csak 1–2 példányban

van meg a múzeum egyébként meglehetősen gazdagnak mondható gyűjteményében.

Az 1963–64-ben beszerzett kb. 40 hangszer között ilyen hiánypótló példányok is akadnak: lopótökmirliton („lopótökdua”), citerára szerelhető levél-síp („meggyfasíp”), nádsíp („náddua”), menyecskefejű fújtatós dua faalkatrészei, összegöngyölhető xilofon („facimbalom”). Pásztorok által használt klarinétból, Schunda-tárogatóból is ez idő alatt szereztük be az első példányokat. A meglévő hangszerállományt újabb típusokkal gyarapítottuk: 1 kiscimbalommal, 11 citerával, 16 furulyával (közte 1 botfurulya, 1 ostorfurulya, 3 hosszúfurulya, 1 harántfurulya, 1 kettősfurulya), 3 dudával, 1 kanásztü-lökkel. Ahol módunk volt rá – néhány citera, furulya egy dua, a meggyfasíp és kanásztülok esetében – magnetofonszalagra rögzítettük a megvásárolt hangszer hangolását, hangsorát és a néhány jellemző dallamot a rajta játszott repertoárból. A megvásárolt hangszerek hangjának rögzítését különösen fontosnak tartjuk; e nélkül később éppen a hangszer legfontosabb tulajdonságáról – hangjáról – nem tudunk pontos képet alkotni.”

Múzeumi munkájáról legpontosabb összefoglalót Tóth Margit közölte az 1960-as évek második felében, mikor a Lajtha-csoport múzeumban maradt tagjairól írt osztályvezetőként beszámolót:

„Sárosi Bálint dr. az a munkatárs, aki megfelelő zenei, néprajzi adottságokkal, gyakorlattal, ismeretekkel rendelkezik ahhoz, hogy a Népzenei Osztály bizonyos feladatköreit megoldja. A népi hangszerkutatóban máris nemzetközi hírnévre tett szert. A készülő »Handbuch der Europäischen Volksinstrumente« sorozatban az első kötetként – mintegy mintául a többi kötetek számára – írta meg »A magyar nép hangszerei«-t; s ezzel nem csak európai viszonylatban tett nagy szolgálatot a népi hangszerkutatásnak, hanem ennek nyomán vált lehetővé az, hogy végre tisztán lássunk népi hangszereink ügyében.

Így került sor arra, hogy a Múzeum gazdag, de meglehetősen elhanyagolt hangszergyűjteményét szakszerűen átnézzük, rendbe hozzuk, a leíró katalóguscédulákat a modern népi hangszerkutató követelményei szerint revideáljuk; a gyűjteményt pontos terv szerint egészítsük ki. Ezáltal számolhatjuk fel lassan az aránytalanságot, melyet az eddigiek folyamán az »ad hoc« hangszervásárlások, szerzések hoztak létre. A fentiek szemmel tartásával kialakított koncepció szerint a két és fél év óta vásárolt hangszerek mennyisége és minősége ezt máris tükrözi.

Sárosi Bálint nagy nyelvismerete (beszél német, angol, francia, román, orosz és lengyel nyelven) a nemzetközi szakirodalomban az up to date szakmai tájékozottságot biztosítja, emellett a hangszereket nem csak megszólaltatja, hanem játszani is tud rajtuk. Ez a különös tehetsége és muzikalitása mindig frappáns hatású a nemzetközi látogatóknál, de itthon is, mint ezt az idei TV-bemutatóval kapcsolatos szereplése is tanúsítja.

Sárosi részvételével és irányításával év végére olyan állapotot teremtünk a hangszerállományban, hogy bárki könnyűszerrel eligazodik benne

nemcsak leltári, hanem szakmai rendszerbeli szempontból is; ami eddig soha nem volt.

A hangszerek tárgyi rendbe hozása mellett mind több gondot fordítottunk – szintén Sárosi dr irányításával – a hangszerekkel kapcsolatos konkrétabb zenei vizsgálatokra is. Pl.: az újabb lejegyzéseknél külön megfigyeljük a hangszer játéktechnikája és a rajta játszott zene kapcsolatát; először történik a magyar népzene kutatásban, hogy félhivatásos vagy hivatásos cigányzenészek legrepresentánsabb rétegétől: budapesti cigánybandától jegyzünk le partitúrákat. Lajtha László csak kis létszámú, falusi bandák zenei anyagát rögzítette. E munka jelentőségét mutatja az a tény is, hogy Kodály Zoltán egyik ilyen partitúránkat magával viszi Amerikába a szakmai körök bemutatójára. Újabb felvételeinknél már tekintettel kell lennünk a modern kor kívánta követelményekre s hogy az igen komplikált, sokoldalú szakmai felkészültséget kívánó lejegyzéseket teljes precizitással végezhessük el, ezért több-mikrofonos felvételeket készítettünk Budapesten a Nemzeti és a Szabadság étteremben.

Sárosi Bálint eddigi idevágó kutatási eredményeiről nagyobb tanulmányt írt a Magyar Zene folyóiratában, mely »Étterem-monográfia« címen jelenik meg. Külföldi kiküldetései alkalmával a Múzeum gyűjteményét gyarapította afrikai népi hangszerekkel, etiópiai zenei és néprajzi tárgyú fotóival. A hangszerkiállítás magyar anyagának összeállításánál irányító szerepe van. Népzene-gyűjtéseinkben rugalmasan követi a még Lajtha Lászlótól tanult metodikánkat, és szellemünket; ő is mindig ki tudja alakítani a megfelelő légkört, mely az optimális gyűjtési eredményt biztosítja. Ezen felül jó technikai készsége a gépek kezelésénél nem egyszer szakembert helyettesít.

A csíki székely dr. Sárosi Bálint nemcsak munkája, hanem igaz embersége révén is egyik legjobban becsült, legnépszerűbb tagja Csoportunknak.”

Sárosi Bálint napjainkig segítséget nyújt hangszergyűjteményünk fejlesztésében, kiállításaink szakértő segítségével. Saját gyűjtéseiből több tárgyat vásárolt a múzeum az elmúlt években.

Nem csak ismeretei, hanem iránymutatásai is megfontolandók. Pár hete készült interjúnkban ezt mondta:

„Meg kell nézni milyen zenével él most a világ. Milyen zenével él a falu, egészen Lagzi Lajcsiig, ez faluban nagyon népszerű, meg kellene írni úgy, ahogy van. Meg kellene nézni, mi ebben a jó, amit szeretnek, ami benne van még a hagyományból. Az emberek közé kell menni, mert azt kell nézni, hogy most milyen a lakodalom, meg kell nézni a szokásokat, ezt le kell írni, ma hol tart a mi kultúránk.”

Isten éltesse!

PÁLÓCZY KRISZTINA

Görög Veronika jubileumára

A magyar folklorisztika legjava mindig is „nyitott” volt a nemzetközi és tudományközi kapcsolatok irányában, ám ez legtöbbször csak kerülő úton valósult meg – ha erre egyáltalán sor került, és rendszerint egyenetlen maradt. Például a francia folklorisztika igazán ritkán, nagy kihagyásokkal jutott el hozzánk – pontosabban néhányakhoz. Karády Viktorné Görög Veronika az a szerencsés kivétel, akinek csakugyan két tudományos hazája lehetett: Párizsban és Budapesten.

A polgári családból származott és feltűnő fiatal hölgy a budapesti egyetemen francia szakos volt, nem tudom, akkor tudta-e, hogy az épület negyedik emeletén néprajz szak és kitűnő folklorisztikai oktatás folyt? Minthogy 1956 végén hagyta el az országot, ezt a tényt jóval később vehette tudomásul. Némi bécsi egyetemre járás után mentek tovább (már szociológusnak készülő férjével) Párizsig, ahol a Sorbonne-on etnológiát, a Keleti Nyelvek Főiskoláján a nyugat-szudáni bambara nyelvet tanulta. Minthogy ekkor szűntek meg a francia gyarmatok Afrikában, voltaképpen szakemberhiány volt ahhoz, hogy rögzítsék a vélhetően gyorsan változó hagyományos fekete-afrikai kultúrákat. A magyar bevándorlók legjobbjaira mindig is jellemző, a lehetetlenségig elmenő bátorság benne is megvolt, és hamar afrikai terepmunkára indult, és már ekkor is a mesék, vagy arra hasonlító történetek érdekelték. Csakhamar a nagy francia kutatóintézet-hálózat egyik legfontosabb intézményének, a CNRS keretébe osztott Centre d’Etudes Africaines munkatársa lett. Ekkor ott a második világháború után újrászerveződő francia Afrika-kutatás új korszaka kezdődött, a régebbi nagy etnológusok gyermekei vagy „gyermekei” révén. Ehhez az alapokat újra kellett lerakni: Görög Veronika két nagy bibliográfiát hozott össze (*Littérature orale d’Afrique Noire. Bibliographie analytique*, 1981; *Bibliographie annotée littérature orale d’Afrique noire*, 1992).

Az „új” párizsi afrikanista-szövegfolkloristák hamar kialakították azt a módszert, hogy az egyes nyelvekkel és kultúrákkal foglalkozók egy idő után már nem egy-egy „mesetípust” vagy „műfajt” vizsgáltak, hanem egy társadalmi adaptációs probléma megnyilvánulását, ahogy ez az egymás közelében élő, ám eltérő kultúrájú népek folklórájában megjelenik. Az ilyen jellegű úttörő monográfia az *Histoires d’enfants terribles (Afrique Noire)* (1980) volt, a törvényeket erőszakkal megszegő imposztorokról. Majd más kiadványok mellett egy párhuzamos-eltérő kérdésről szólt a *La fille difficile – Un conte type africain* (2001).

Noha mind a kutatás, mind a dolgozatírás egy-egy kis munkaközösség kollektív munkája volt – köztük az igazi összehozó erőt Görög Veronika képezte. Az új iskola kezdetben még az angliai és amerikai afrikanista kollégákkal sem tartott szoros munkakapcsolatot. Ezen is hamar változtatott. A nemzetközi folklorisztika akkor igen gyorsan fejlődő műhelyei (elsősorban az International Society of Folk Narrative Research és a Märchenzyklopädie)

munkájába Görög Veronika elsőként kapcsolódott be Párizsból. A CNRS keretében két nagyszerű nemzetközi konferenciát szervezett meg, rangos kiadványokkal: *Le conte, pourquoi? Comment? Folktales, why and how?* (1984), *D'un conte... à l'autre. La variabilité dans la littérature orale. From one tale... to the other. Variability in oral literature* (1990). A kétnyelvű kötetek is jelzik, mennyire nemzetközivé vált ekkorra a párizsi világgölklorisztikája. Kár, hogy ez a tendencia azóta réges-régen megcsappant. Ezt jelzi az egyedülálló, francia nyelvű *Cahiers de Littérature Orale* sorsa is (1976-tól máig 76 számmal), amely füzetsorozat kezdetben módszertani áttörést tűzött ki maga elé: a „szóbeli szövegek” újszerű vizsgálata révén. A 70-es és még a 80-as évek is az Afrika-kutatás megújításával is kecsegtettek – még Magyarországon is. (Azóta ez is elmúlt.) Görög Veronika számára viszont új távlatok nyíltak.

1980-tól immár hivatalosan és rendszeresen járt Magyarországra: a Néprajzi Kutatóintézetbe és a pesti egyetem Folklore Tanszékére. Nyugdíjazása óta pedig több időt töltt pesti, mint párizsi lakásában. Férje is itthon, a CEU keretében folytatja széles körű magyar és nemzetközi oktatásszociológiai kutatásait. (Lásd: Bíró Zsuzsanna Hanna–Nagy Péter Tibor szerk.: *Zsidóság – tradicionalitás és modernitás. Tisztelgő kötet Karády Viktor 75. születésnapja alkalmából*. Budapest, 2012.)

Görög Veronika immár több, mint 30 éve foglalkozik magyarországi cigány népmesékkal és előadóikkal. Itthon és külföldön számos publikációja jelent meg. Ezek legfontosabb témáját tanulmánykötete (*Éva gyermekei és az egyenlőtlenség eredete. Mesék, teremtéstörténetek, etnoszemiotikai elemzések [Afrika, Európa]*, 2006) pontosan jelzi. Különböző népek és társadalmi csoportok (európai fehérek, afrikai négek, magyarországi cigányok) egyenlőtlenségét hogyan magyarázzák maguk az illető közösségek a saját hagyományaikban. Tartozunk az igazságnak azzal, hogy megállapítjuk: Görög Veronika nem az utóbbi évek konfliktusainak következtében fordult e téma felé. Első, figyelmet ébresztő ilyen írásai immár negyedszázadosak! Sőt, a *Noirs et Blancs: leur image dans la littérature orale africaine: étude, anthologie* ép-penséggel 1976-ban jelent meg. A vérrokonság és a társadalmi hovatartozás leírásában ugyancsak fontos felismeréseket rögzített: *L'Univers familial dans les contes africains: Liens du Sang, lines d'Alliance* (1997).

Mi koronának tartjuk magyarra fordított tanulmánykötetét, ám az utóbbi években is franciául is sokat publikál, magyar mesék fordításait is, mint ahogy itthon egyedülálló alaposággal mutatta be a cigányok meseképét.

Munkássága megkerülhetetlen Párizsban is, Budapesten is: jól felismerhető, körülhatárolható tendenciát képvisel.

Azt minden személyes ismerőse tudja, hogy e kellemes és két műveltséggel rendelkező hölgy mi minden iránt érdeklődik, és milyen szorgalomra vall immár majd ötvenéves tudományos munkássága. Keveseknek adatott meg, hogy ilyen egyenes vonalú munkásságot hozzanak létre, mindig megtalálva ehhez a segítséget és a megfelelő munkatársakat is. Évtizedekig ő volt a magyar folklorisztika párizsi műhelye. Amelynek folytatását kívánjuk – a következő nemzedékek részéről is.

VOIGT VILMOS

Kiss Mária köszöntése

Az idén 80. születésnapját ünneplő Kiss Mária édesapja Kiss Lajos neves népzenekutató, a Zenetudományi Intézet tudományos munkatársa. Kiss Mária a vajdasági Zomborban született 1935-ben. Anyja: Dalycsev Nagyvezsda. Ilyenképpen kétnyelvű családban élt, mint ahogy gyermekkorát is kétnyelvű környezetben, Zomborban, Zimonyban, Újvidéken töltötte. A II. világháború után családjával Magyarorszára költöztek. Középiskolai tanulmányait Győrben és Budapesten végezte. A Varga Katalin Leánygimnáziumban érettségizett 1954-ben. Később az ELTE Bölcsészettudományi Kar néprajz–muzeológia szakos hallgatója. Itt szerzett diplomát 1959-ben. Egyetemi szakdolgozatát a pomázi szerbek ünnepnapjairól írta.

Gyakornoki évét a Néprajzi Múzeumban töltötte. 1960–1971 között előadói, majd főelőadói munkakörben a Népművelési Intézet Adattárának, majd Könyvtárának munkatársa. 1971–1974 között a Tudományos Minősítő Bizottság ösztöndíjas aspiránsa, aspiránsvezetője: Ortutay Gyula. Ezt követően 1974-től 1991-ig – nyugdíjazásáig – az MTA Néprajzi Kutató Csoportjának tudományos munkatársa, illetve főmunkatársa volt.

Szakmai érdeklődési köre elsősorban a magyarországi délszlávok (szerbek, horvátok) népi kultúrájára irányult, azok szokáshagyományait fejlődésükben és kelet-európai interetnikus kapcsolataikban vizsgálta. E témakörökben hazai és külföldi folyóiratokban rendszeresen publikált. Hazai és nemzetközi szakmai fórumokon, kongresszusokon tartott előadásokat. Munkahelyén, az MTA Néprajzi Kutató Csoportjában részt vett az intézet tervmunkáiban (a *Néprajzi lexikon* összeállítása, kelet-európai kutatások stb.). 1979–1988 között szerkesztője a magyarországi délszlávok (anyanyelvű) néprajzi tanulmányköteteinek. 1976-tól 1980-ig titkára az MNT Nemzetiségi Szakosztályának. Ez időben fő szervezője a magyar–jugoszláv folklórkonferenciáknak, illetve szerkesztője a *Folklór és tradíció* című köteteknek, amelyek e vegyes konferenciák kétnyelvű anyagait tartalmazzák az MTA Néprajzi Kutató Csoportjá-

nak kiadásában. Helyi néprajzi gyűjtéseinek színtere: Magyarországon a Duna menti szerbek, határon túl Szerbia, Horvátország és Ausztria. (Itt az alsóöri magyarok körében.) Rendszeres ismerettejesztés során egyike volt a *Kis magyar néprajz* című rádiósorozat előadóinak.

Speciális kollégiumok keretében az ELTE Folklore Tanszékén és a szegedi egyetem Néprajzi Tanszékén közreműködött az egyetemi oktatásban. Kandidátusi disszertációját *A Duna menti délszlávok szokásformáinak fejlődési irányai* címmel védte meg 1986-ban, melynek során a TMB az irodalom (folklór) tudomány kandidátusává nyilvánította. A disszertáció anyaga a Néprajzi Tanulmányok sorozatban jelent meg 1988-ban.

Férje, 1991-ben bekövetkezett haláláig, Hegyi Imre néprajzkutató volt, akinek hagyatékát őrzi.

Szakmai elismerései: A Magyar Néprajzi Társaság érdemes tagja; a Kiss Lajos Néprajzi Társaság tiszteleti tagja (Vajdaság); és *Pro Ethnographia Minoritatum- emlékérem*.

Kedves Mária! A néprajztudomány, a Néprajzi Társaság és a Nemzetiségi Szakosztály nevében szeretettel köszöntünk és kívánunk jó egészséget, a továbbiakban is sikeres munkát!

EPERJESSY ERNŐ

Káldy Mária hetvenéves

Káldy Mária 1945-ben született. Középiskolai tanulmányai után a Magyar Kábel Művek Piackutatási és Propaganda Osztályán kezdett dolgozni. 1974 óta a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum munkatársa. A hetvenes évek közepén múzeumi közművelődési szervező, a modern magyar múzeumi közművelődés egyik meghatározó alakja, megszervezője. 1977-től közművelődési csoportvezető. Közben a Debreceni Tanítóképző Főiskolán népművelő, könyvtáros diplomát, 1984-ben pedig az ELTE BTK népművelés szakán egyetemi diplomát szerzett.

Múzeumi tevékenységében meghatározó volt a Szabadtéri Néprajzi Múzeum közművelődési, múzeumpedagógiai profiljának kialakítása, az ismeretátadási koncepció kidolgozása, a múzeumi marketing és kommunikáció irányítása.

1986-tól közművelődési osztályvezetőként megszervezte a Szabadtéri Néprajzi Múzeum fiatal közművelődési gárdáját, az ország egyik legjelentősebb múzeumpedagógiai, ismeretátadási és múzeumi marketingcsapatát hozta létre, amit 2000 és 2007 között közönségszolgálati igazgatóként irányított.

Szakmai tevékenységének középpontjában a múzeumi ismeretátadás komplex megtervezése és megvalósítása állt, a magyarországi múzeumpedagógia egyik úttörőjeként modern és korszerű módszereket dolgozott ki a hon- és népmúzeumi oktatására. Az élethosszig tartó tanulás elméleti megismertetése után a gyakorlati kialakításban is tevékenyen vett részt: a múzeumandragógiai és a felnőttképzés múzeumi programjait kidolgozta és működtette. Olyan újszerű módszerek kötődnek a tevékenységéhez, mint a látogatókutatás, múzeumi marketing. Ezek segítségével olyan múzeumi stratégiát dolgozott ki, amelynek segítségével a kilencvenes években megállította a látogatószám-csökkenést, és új pályára állította a Skanzen közönségszolgálati tevékenységét, megvalósította a látogatóbarát múzeumot. Ezen munkáiban szorosan együtt dolgozott a múzeum vezetőivel, szakmai stábjával.

Részt vett a Skanzen kiállításainak történeti, néprajzi, ismeretátadási háttérkutatójaiban. Elkészítette az állandó kiállítások hasznosítási koncepcióit, amelyek alapján ma is működnek az állandó kiállítások. Ehhez a muzeológusokkal (Bíró Friderika, Flórián Mária, Csukás Györgyi, Zentai Tünde) több néprajzi kutatásban is részt vett a Felső-Tiszavidéken, a Nyugat-Dunántúlon és az Alföldön. Számos időszaki kiállítás rendezésében is közreműködött.

2007-ben kapott kinevezést a Múzeumi Oktatási és Képzési Központ élére, majd 2008-tól szakmai vezetőként irányítja a *Múzeumok Mindenkinek* programot. A projekt a Szabadtéri Néprajzi Múzeum irányításával valósult meg. A 2006-ban alapított Múzeumi Oktatási és Képzési Központ (MOKK) a Szabadtéri Néprajzi Múzeum (Skanzen) egyik igazgatóságaként működik Szentendrén. Tevékenységeit 2008–2013 között a *Múzeumok Mindenkinek* program – (MMP) Múzeumok oktatási és képzési szerepének erősítése – központi módszertani fejlesztés keretében kiemelt projektként valósította meg a Társadalmi Megújulás Operatív Program támogatásával. (TÁMOP – 3.2.8/A/08/2008-0002).

A kompetenciaalapú oktatás számára sokkal több lehetőség rejlik a múzeumokban, mint amit ma az oktatási intézmények kihasználnak. A Múzeumi Oktatási és Képzési Központ arra törekszik, hogy a múzeum mint az egyik legfontosabb iskolán kívüli oktatási helyszín, elnyerje méltó helyét a közoktatásban. A *Múzeumok Mindenkinek* kiemelt projekt eredményeként az iskolák és múzeumok kapcsolatának eddig soha nem látott mennyiségi és minőségi változása zajlott le az elmúlt négy évben. Jelentősen megnőtt a múzeumok korszerű használatával kapcsolatos ismeretekkel rendelkező pedagógusok és múzeumi szakemberek száma a MOKK felnőttképzései nyomán. Az iskolák felől érkező igények újszerű múzeumpedagógiai programok kifejlesztését indukálták a múzeumokban, amely módszertani megújulást és új megközelítési szempontokat eredményezett, hosszú távú hatása rendkívül kedvező az élethosszig tartó, és az élet minden területére kiterjedő tanulás folyamatában. Országos szinten szemléletváltás indult el az iskolák és a múzeumok együttműködése során. Megnőtt a szervezeten érkező, és a programokra már előzetesen a múzeumok munkatársai közreműködésével felkészített diáklátogatók száma. A

múzeumi programok lezáró, befejező (már az iskolai munka keretébe ágyazott) része elmélyítette a múzeumokban szerzett tudást, a résztvevőket további ismeretszerzésre serkentette, és újabb múzeumlátogatásra készítette. Emellett fontos feladat a múzeumban dolgozó kollégák szakmai továbbképzése, többek között a múzeumvezetői ismeretek, a kiállításrendezés tematikában. Újszerű e-learning képzés indult el, valamint több múzeumi kutatást is elvégeztek.

Káldy Mária a projekt szakmai vezetőjeként Bereczki Ibolyával közösen az elmúlt évtizedek egyik legjelentősebb múzeumi, múzeumoktatási projektjét valósította meg országos, sőt, mivel számos határon túli hallgató is részt vett a programokban, nemzeti kompetenciafeladatot megvalósítva. Ezt bizonyítja a 40 fős koordinátori hálózat, a tíz akkreditált továbbképzés, a négy kutatás és módszertani fejlesztés, az öt e-learning képzés, a csaknem 600 hallgató, az 566 rendezvény, a nagy sikerű honlap, a 10+1 kötetes *Múzeumi Iránytű* sorozat és a kilenckötetes *Múzeumiskola* sorozat. Káldy Mária a program szakmai vezetésével ágazati, a magyar muzeológia elmúlt évekbeli egyik legfontosabb és legjelentősebb feladatát irányította.

Fontos kiemelni, hogy a kulturális kormányzat által is támogatott, kiemelt program nagy sikerrel zárul az idei évben. A program közvetlen és közvetett hatásai a magyar múzeumi ügyre óriási jelentőséggel bírnak, a múzeumi oktatási programok országszerte megújultak, szorosabb kapcsolatot hoztak létre a múzeumok és az oktatási intézmények között.

Káldy Mária nemcsak az általa vezetett Múzeumi Oktatási és Képzési Központban tanít, de az elmúlt években vendégoktatóként előadásokat tartott az ELTE-n, a Vendéglátóipari Főiskolán, a Szegedi Tudományegyetemen, a Debreceni Egyetemen, a Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskolán, és a Kaposvári Egyetemen. Az EMMI megbízásából 2000-től a közművelődési és múzeum-pedagógiai szakfelügyeleti munkacsoport vezetője, az ALFA program koncepciójának egyik kidolgozója, a Trefort Programhoz szakmai anyag kidolgozója.

Számos elismerés tulajdonosa, többek között 1998-ban *Móra Ferenc díjat*, 2007-ben *Életfa Díjat*, 2010-ben pedig *Nívódíjat* kapott. 2015. március 15-én Balog Zoltán, az EMMI minisztere Káldy Máriát *A Magyar Érdemrend Lovagkeresztje* kitüntetésben részesítette.

2015. október 26-án Szentendrén munkatársai és tisztelői felejthetetlen hangulatú ünnepségen köszöntötték 70. születésnapja alkalmából.

Isten éltesse!

CSERI MIKLÓS

A 70 éves Frankovics György köszöntése

Frankovics György – Đuro Frankovič, az ismert horvát–magyar néprajzkutató, publicista, történelemkutató 1945. december 9-én született Drávafokon. Gyermekkorát a Dráva menti Lakócsán töltötte horvát családban, ahol archaikus kulturális közeg vette körül. Innét indult pályafutása, kétnyelvű elkötelezettsége.

A középiskolát Budapesten a Szerbhorvát Gimnáziumban végezte 1964-ben. Felsőfokú diplomáját szerbhorvát nyelv és történelem szakon 1968-ban a Pécsi Tanárképző Főiskolán szerezte. Az ezt követő években nevelőtanár Ajkán, rövid ideig tanít saját falujában, majd 1970 és 1972 között történelem-tanár a budapesti (akkor még) „déli-szláv” gimnáziumban. 1973-tól 9 évig a Pécsi Rádió Horvát Szerkesztőségének munkatársa, az 1980-as években a Magyar Televízió Pécsi Horvát Stúdiójának, a Naš ekrannak egyik szerkesztőjeként járja az országot, felkeresve a szórványban élő horvát diaszpórát. Miközben nap mint nap járja a vidéket, rádió és tv- programokat készít, mindig szakít időt rá, hogy néprajzi adatokat gyűjtsön, lejegyezzen. A hazai kisebbségi feladatai mellett rendszeres tudósítója a Zágráb, Eszék és más horvátországi média-fórumoknak. Rendszeres kapcsolatot tart fenn a Horvát Tudományos Akadémia Néprajzi Intézetével, Belgrád néprajzi kutatóival, az ausztriai horvátokkal és más tudományos intézetekkel. Számos magyar és külföldi folyóiratnak, évkönyvnek munkatársa. Néprajzi kutatásait a horvátországi magyar diaszpórára is kiterjeszti. Az 1970-es években a magyar–jugoszláv kulturális együttműködés keretében egyéves történelmi és levéltári kutatásokat végez Belgrádban. Későbbben néprajzi ismereteinek kibővítése érdekében többhónapos tanulmányúton vesz részt Zágrábban.

Hivatalos és etnográfiai munkái mellett egy időben irodalmi tevékenységet is folytat. Szerkesztője a *Riječ* (Szó), *Pogledi* (Pillanatok) és a *Pécsi Horizont* című irodalmi folyóiratoknak, cikkeket közöl az *Élet és Irodalom*, a *Barátság*, a *Honismeret* és más magyar folyóiratokban, megyei múzeumi évkönyvekben. Miközben egyre hatékonyabban fordul a magyarországi horvátok gazdag népi kultúrája felé, fáradhatatlanul kutat és publikál. A legkülönbözőbb hazai és külföldi fórumokon tartott előadásainak és publikációinak száma több mint félezer.

A néprajzkutatás felé még pécsi főiskolás korában Mándoki László, a Baranya Megyei Múzeumok igazgatója irányította figyelmét. Ez irányú elkötelezettsége azóta is töretlen. Érdeklődési spektruma rendkívül széles, igazi kedvenc területe a folklór. Elmélyülten foglalkozik a horvátok és szerbek ősi és mai hitvilágával. Külön kötetet szentel a magyarországi horvát népi imáknak, hőségeknak, a hiedelemmondáknak. Miközben iskolai célokat szolgáló 2 népismereti tankönyv szerzője, nagy figyelmet szentel a népmeséknek. 1986-tól 5 igényes formátumú népmese gyűjteménye látott napvilágot. Horvátul a *Drvo nasred Podravini* (Dráva mente közepében áll egy fa) és *Zlatne niti*

(Arany fonalak), három pedig magyar nyelven a Móra Kiadónál (*A gyermek és a sárkány*, *A gyöngyszemet hullató leány*, *A bűvös puska*). 1993 óta szerkesztője a Magyar Néprajzi Társaság gondozásában megjelenő nemzetiségi néprajzi kiadványsorozat *Etnografija Hrvata u Mađarskoj* című köteteknek. Egyik leghangsúlyosabb és átfogó tanulmánykötete a *Blagdanski kalendar I–II*. (A magyarországi horvátok naptári ünnepei), amely a különböző magyarországi horvát etnikai csoportok kalendáris szokásait foglalja össze.

Frankovics György számos összevető tanulmányt készít a magyar–horvát néprajzi, kulturális, irodalmi és történelmi kapcsolatokról is. (A szerb megszállás Magyarországon; Az 1956-os magyar forradalom jugoszláv dokumentumokban; Jankapuszta szerepe a két háború között stb.) A két nép közös történelmi alakjairól, a Zrínyiekről jelentetett meg eddig ismeretlen adatokkal önálló kötetet magyar és horvát nyelven. Vitát indító tanulmányt közölt a horvát protestantizmusról. Egy időben a magyarországi horvátok szövetsége, intézményei kiépítése (pécsi horvát színház, önálló horvát tanszék a pécsi egyetemen stb.) érdekében politikai feladatokat is magára vállalt.

A horvát és a magyar néprajztudománynak nagy nyeresége, hogy kutatásait Frankovics György életreszólóan magára vállalta, tevékenységét a Dráva mellékétől országosan és határainkon túlra is kiterjesztette. Könyvtár, levéltár, konferenciák, előadások mellett ma is fáradhatatlan lendülettel alkot. Családjával Pécsen él. Magyar és horvát elkötelezettségéről, kétnyelvű tevékenységéről beszélgetve egy ízben így fogalmazott (ami élete mottója is lehet): „*Ahol felnőttem, ország, nyelvi és kulturális határ egyszerre. A sors róttá rám a feladatot, hogy a két nép összekötő láncszeme legyek.*”

A Magyar Néprajzi Társaság nevében még sok alkotó évet kívánva köszöntjük a 70 éves Frankovics Györgyöt!

EPERJESSY ERNŐ

* * *

IN MEMORIAM

Kocsis Gyula
(1949–2015)

*„Nincsen a világnak még olyan csodája,
Mint mikor a Jászberényi huszár felül a lovára.
Felül a lovára, rágyújt a pipájára,
Még az a hétszentséges Atyaúrsten is lemosolyog rája.
Lemosolyog rája, csókra áll a szája,
Hiszen a Jézus Krisztus is Berénybe' volt huszár
fiatalkorába.”*

Hosszan tartó, súlyos betegségben, életének 65. évében elhunyt barátunk és kollégánk, Kocsis Gyula, Társaságunk *Györffy István-díjjal* kitüntetett néprajzkutatója.

Gyulát 1989-ben ismertem meg, én elsőéves néprajz-történelem szakos egyetemistaként, ő a Tárgyi Néprajzi Tanszék frissen kinevezett adjunktusaként kezdtük „karrierünket” az ELTE-n, a régi, Pesti Barnabás utcai (ma Piarista közti) épület IV. emeletén. Hallgatóként szerettük közvetlenségét, emberiségét, tiszteltük tárgyszeretetét, történelmi néprajzi jártasságát. Az előadásokon, a vizsgákon és a tanulmányi kirándulásokon ugyanazt a pozitív habitust sugározta felénk. Ismertségünk tizedik évétől, 1999-től mármint tanszéki kolléga, sőt, szobatárs követhettem nyomon Gyula pályafutását, életét, véleményem mégsem változott róla, személyes és szakmai erényeit sikerült haláláig megtartania. Pontosán beleillett az ELTE Tárgyi Néprajzi Tanszékének tanári „korfájába”, amelyben szinte szabályos tízéves születési időközönként követték egymást a munkatársak: Paládi-Kovács Attila (1940) és Szilágyi Miklós (1939) után következett Kocsis Gyula (1949) és Hála József (1949), majd Mohay Tamás (1959), végül pedig Bali János (1970).

A személyes tapasztalat alapján állítom, hogy Gyulában létezett a magyarsággal, annak etnogenezise során kapcsolatba kerülő keleti és délkeleti kultúrák iránti vonzódás. A jászokról végzett kutatásai közismertek, de azt talán kevesen tudják, hogy tudott oroszul (s egy kicsit bolgárul), vagy, hogy a 16–17. század oszmán-török forrásokat eredeti nyelven olvasta. Agrár-etnográfiai kutatásaiban is az állattartás és a földművelés hagyományos formáit, olykor „keleti hozadékait” vizsgálta.

Bár ahogy magát, egy rádióriportban, „pesti aszfaltbetyárnak” nevezte, hiszen Budapesten, a Ferencvárosban született 1949. július 12-én, s e városban nőtt is fel és élt, egészen egyetemista évei végéig, mégis, egész lényében volt valami vidéki, a szó pozitív, mondhatnám „tönnies-i” vagy „redfield-i” értelmében, vagyis benne valóban egyesült a természetes közösség eszménye

a nyugodtabb életritmus mintájával. A sors és a néprajzi állásszerzés akkori gyakorlata fiatalon megadta a vidéki élet lehetőségét. Fiatalon, „szakmán belül” kötött házasságot az egyetemen megismert Nagy Varga Verával, majd rövid jászberényi kitérőt (Jász Múzeum) követően, 1974-ben múzeumigazgatónak nevezték ki a ceglédi Kossuth Múzeum élére, ahol épp a szintén fiatalon múzeumigazgató, később az egyetemen kolléga, Szilágyi Miklóst váltotta. Sokat mesélt erről a korszakról, hogy milyen nehézséget jelentett magát, egy „hosszú hajú pesti fiatalembert” elfogadtatni egy öntudatos agrárváros fontos intézményének vezetőjeként.

Időközben korosabb lett, a haját is rövidebbre nyírta, így „belenevelődött” a mezővárosi vezető értelmiségi szerepébe. Gyulát nyugdíjazásáig osztatlan szimpátia vette körül Cegléden. Erről jelenlegi hallgatói meséltek nekem, akik a 60 éves kora előtt tisztelegve, tanulmánykötetet szerkesztettek az ünnepeltnek, s akik a városban járva, adatot gyűjtve, a megkérdezettek reakcióiból többször is megtapasztalhatták azt.

Gyula, ahogy múzeumi munkájában, úgy egyetemi pályafutásában sem volt „vándormadárnak” tekinthető. Egyetemi tanulmányait 1968-ban kezdte meg az ELTE Bölcsészettudományi Karának néprajz–történelem szakán, melyet 1973-ban etnográfusi és történelem szakos középiskolai tanári diplomával fejezett be. Szakdolgozatát Jászfákóhalma településtörténetéből és településnéprajzából Tálasi István témavezetésével készítette el. A „bő tizenöt éves kitérőt” követően, az intézmény oktatójaként visszatérve is hű maradt nem csupán az intézményhez, hanem kedvenc kutatási témáihoz: az anyagi kultúra történetéhez (különös tekintettel a 16-19. századra, valamint az Alföld északi peremvidékére, különös tekintettel a Jászságra), valamint a család- és háztatásszerkezet vizsgálatához. PhD-disszertációját is az előbbi témában védte meg 2002-ben az ELTE-n (*A Jászság társadalma, népessége, gazdálkodása a XVI-XVII. században*). 2009-ben habilitált. Oktatóként nehéz örökséget vett át, hisz Tálasi István és lényegében Barabás Jenő visszavonulását, majd halálát követően egyedül kellett képviselnie az anyagi kultúra történeti néprajzi vizsgálatának irányvonalát az intézményben. Gyula minden tőle telhetőt megtett ennek érdekében. Előadásai között szerepelt a *A magyar néprajzi alapvetés 1–2.* (földművelés, állattartás); a *Magyar nép anyagi műveltségének története 1–4.* (1. a kezdetektől 1526-ig; 2. kora újkor – 1526-tól 1711-ig; 3. kései feudalizmus – 1711-től 1848-ig; kapitalizmus – 1848-tól 1945-ig). Ezenkívül társadalomnéprajzi és a levéltári források kutatásának módszertanával foglalkozó előadásokat tartott. Részt vett az Európa anyagi kultúrájával foglalkozó kurzus tematikájában, valamint múzeumi és néprajzi gyűjtési gyakorlatokat vezetett. Ám egy furcsa (és nem személyre szabott!) koncepció miatt – az egyetem falain kívül teljesítendő gyakorlatokat leszámítva – csak előadásokat tartott, tarthatott. Míg a Tárgyi Néprajzi Tanszék többi oktatója, Paládi-Kovács Attila, Szilágy Miklós, Mohay Tamás, Kisbán Eszter, Hála József, illetve 1999-es alkalmazásomtól kezdve én is, egytől egyig vezettünk

szemináriumokat, addig épp a „magyar nép anyagi műveltségének története” négy féléves tantárgyához nem rendeltek szemináriumot. Jól tudjuk, hogy a hallgatók szakdolgozati témaválasztását elsősorban egy-egy sikeres szemináriumvezetés alapozhatja meg. Ennek fényében talán nem meglepő, hogy Gyulának relatíve kevés szakdolgozója volt. Első szakdolgozója Granasztói Péter volt 1996-ban, aki *Az ágyszéktől a selyemkanapéig...* címmel a kiskunhalasi lakáskultúra változásairól írt szakdolgozatot. Öt követte Telekné Nagy Janka 1999-ben (*Az állatok tartásához való viszony egy agglomerálódó faluközösségben. Szada, Pest megye*), majd Elter András 2002-ben (*Dunabogdány társadalomnéprajza az anyakönyvek tükrében*). 2003-ban Hargitai Piroska (*Előtanulmányok egy kuriális község életmódjához. Adatok Alsódabas köznemesi építészetéhez, lakáskultúrájához és társadalmi életéhez a XVIII–XIX. században*) és Kemény Márton (*Magángazdálkodás Cegléden a rendszerváltás után*), majd Kiss Emília 2005-ben (*Paraszti gazdálkodás Tökölön az újratelepüléstől a gyári nagyipar kiszélesedéséig*). Közben a doktori programban is voltak témavezetettjei. Közülük 2012-ben Kepe Zoltán (*Hetés falvainak népessége és gazdálkodása a 18–20. században* címmel), míg 2015-ben Molnár Gergely (*A vasút hatása a közlekedésre, árumozgásra. Útvonal, életmód és társadalom. Kecskemét [1850–1980]*) védte meg értekezését és szerzett fokozatot. Utóbbi eseményre már Gyula halála után került sor.

Kocsis Gyula Csólyospáloson 2008 nyarán

Halála óta kérdezem magamtól: lehetett-e látni annak jelét, hogy ilyen hamar elveszítjük Öt? A mindig szilárd, tökéletes egyensúlyt sugalló tanárkollegát először 2003-ban láttam gyengének és esendőnek. Szilágysomlyón aludtunk, a valaha volt legjobb tanszéki tanulmányi kirándulás keretében. Miután mindketten korai kelők voltunk, egyik kora reggel elhatároztuk, hogy meglátogatjuk a helyi piacot. Közben megismerkedtünk egy helyi magyar férfival, aki meginvitált minket a házába egy kupica pálinkára. A szállásra, visszafelé vezető úton beszélt nekem először magánéletéről, a Ceglédről (Verától) való elköltözésről, az új – karcagi – kapcsolatról, amely akkor még tartott, de amelyet már jól láthatóan bánt. Számomra nem volt meglepő, hogy hamarosan Budapestre, a Műegyetem szomszédságába, Virág lányához költözött, ahol haláláig élt. Magánélete mellett múzeumi státusa is bizonytalanná vált a 2000-es években. A kor országos és megyei közállapotának abnormalitását mutatja, hogy több, mint harminc év után, jóval a nyugdíjkorhatár betöltése előtt megvonták Gyula múzeumigazgatói megbízását. (Verának még a munkaviszonyát is megszüntették.) Szobatársként éreztem és láttam, hogy Gyulának nem feltétlenül az átszervezés tényével volt baja, hanem annak mikéntjével, s bár nem mondta, azok az évek megviselték.

Az évtized második felében egyre fontosabbá vált számára a legutolsó kapaszkodó, az ELTE-n folytatott oktatói munka, s mintha még nyitottabbá vált volna tanítványai felé. Mindebben fiatalos lelkülete is szerepet játszott. Amikor 2007 októberében, az ELTE Néprajzi Intézetének tanulmányi kirándulásán, a kalotaszegi Mérán egy házban, a Sándor családnál elszállásolva, esténként jókat beszélgettünk a házigazdáinkkal, egyik alkalommal szóba került, ki hány éves. Meglepetésünkre kiderült, hogy a viseletet tartó nagymama éppúgy 58 (volt akkor), mint Gyula, aki ugyan szintén nagy(papa) volt már ekkor, de habitusa, aktivitása okán – ősz haja ellenére – mégis sok évet letagadhatott ekkor. Bár a hallgatók egyre többen „Gyula bácsizták” az egyetemen, amikor 2005 körül kitette a faliújságra újszülött unokája fényképét („megérkeztem...”), a diákok nagy része biztos volt benne, hogy ő „Kocsis Tanár Úr” gyermeke, ez pedig mi, ha nem a kortalanság legfőbb bizonyítéka. A hallgatók egyszerre látták benne megértő apukájukat és a nagy tudású tanárembert, s bizton állíthatom, rajongtak érte. Volt két évfolyam, a 2005-ben, az utolsó osztatlan képzésben indulók (Hegedűs Fanni, Hubai Gabriella, Enyedi Ágnes, Szigethy Zsófia, Raffai Péter, Boda Annamária és mások) és a 2007-ben kezdő, második „bolognai” évfolyam (Szabad Boglárka, Kalina Veronika, Hajdu Ágnes, Korzenszky Tamás, Brandt Patrícia és a többiek), akik a többieknél is szorosabb kapcsolatot kerestek és találtak Gyulával. Megbecsülésük és szeretetük jele volt, hogy kötetet szerkesztettek 60. születésnapja tiszteletére, melynek címe kedvenc népdalára utalt, amelyet mind-egyik kötetlenebb találkozáson együtt énekelt el diákjaival (*Jászberényi huszár. Hallgatói tanulmányok Kocsis Gyula 60. születésnapjára*. Szerk. Hubai Gabriella, Budapest, 2009).

Diákjai iránti szeretetének is köszönhető, hogy a budapesti és a szegedi hallgatók által szervezett többnapos szakmai szabadidős programokra (Csolyospálos, Balatonakali) szívesen elment. 2010-ben a két évfolyam „vegyes csapatához” és hozzám csatlakozva az öreg Túron még egy vizitúrán is részt vett. Emlékszem, ekkor arra panaszkodott, hogy már nem bír úgy evezni, ahogy egy-két évvel azelőtt tette. Mi még nem láttuk ekkor fizikailag gyengének, elesettnek, így számomra is váratlan volt, hogy szinte egyik pillanatról a másikra, 2011-ben így leromlott az egészsége. A tüdejét megtámadó betegség, az állandó fuldoklás, az erre kapott hormonkezelés következményeként előállott puffadás aggodalomra adott okot kollégákban, diákokban egyaránt. A 2012-es nyugdíjazása logikus, praktikus döntésnek tűnt, hiszen nem bírta már levegővel a 90 perces órákat végigbeszélni, másrészt Gyula anyagilag sem járt rosszul (a következő évben előnytelenebb feltételekkel mehetett volna csak nyugdíjba). Mégis, bár ő is tudta, hogy ennek így kellett történnie, lelkében újabb törés keletkezett, hisz ezzel, szellemi képességei teljében, megszűnt az utolsó formális kötetlenség a szakmával, a mindennapos szellemi munka rutinjával. Legkedvesebb tanítványai rendszeresen hívták találkozókra, sörözésekre, s 2012–2013-ban még el is ment ezekre.

A következő évben kezdett szinte teljesen bezárkózni, már egyre kevésbé szívesen hagyta el a Stoczek utcai lakását. Vállalt még kisebb munkákat, pl. a Pethő László szerkesztette Jászberény-kötetbe, melynek honoráriumát már a lakásáig kellett elvinnem. Ebben a helyzetben, talán számára is váratlanul érkezett a hír: a Magyar Néprajzi Társaság Választmánya neki ítélte a 2014. évi *Györffy István-émlékérmét*, a Társaság legnagyobb presztízsű kitüntetését. (A magam részéről minden tisztelem azoké, akik Gyulára szavaztak, függetlenül attól, hogy a riválisai is megérdemelték volna a díjat.) A 2014. évi Társasági közgyűlésen megtartott ünnepi előadása volt az utolsó fellépése. A szakmából már csak hűséges tanítványai tartották vele a kapcsolatot, akik rendszeresen jártak fel hozzá beszélgetni. Székelyudvarhelyen, az Orbán Balázs halálának évfordulója köré szervezett emlékkonferencián ért a letaglózó hír: 2015. április 19-én elhunyt Kocsis Gyula. Azon a napon, amikor a legnagyobb székely is meghalt. A legnagyobb jász pontban 125 évvel rá, követte.

Kedves Gyula! Nyugodj békében!

BALI JÁNOS

Búcsú Krupa Andrától (1934–2015)

A 2014-es *Néprajzi Hírek* 4. számában még köszöntöttük a 80 éves Krupa Andrást – Ondrej Krupát, a magyarországi szlovákok tudós néprajzkutatóját. Hosszú életet és további sikeres munkát kívántunk neki. A magyarországi szlovákság „Bandi bácsija” még olvasta az elismerő szavakat, amint jóleső örömmel vette a hírt, hogy a Magyar Néprajzi Társaság kögyűlése 2015 májusában *tiszteletbeli taggá* választotta. Sajnos, az oklevelet személyesen már nem tudta átvenni. Gyors és súlyos betegsége következtében július 14-én Békéscsabán elhunyt.

A neves etnográfus 1974 óta volt tagja a Magyar Néprajzi Társaságnak. Krupa András Csanádalbertin született 1934-ben, szlovák családi környezetben. Alsófokú tanulmányait is szlovák nyelven végezte. Csongrádon érettségizett 1949-ben. Egyetemi tanulmányait a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán folytatta. Egyetemi doktori címét Szegeden *A Szilágyi és Hajmási széphistória magyar–szlovák vonatkozásai* tanulmányával szerezte, a kandidátusit *A délkelet-magyarországi szlovákok hiedelemvilága* címmel védte meg Debrecenben.

Krupa András hivatásszerűen nem dolgozott múzeumban, vagy néprajzkutatói területen. 1957 és 1960 között gimnáziumi tanár, 1990–2000 között a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán tanár, majd óraadó a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi Tanszékén. Legtermékenyebb az a 30 év, amit a Békés megyei Tudományos Ismeretterjesztő Társulat titkáráként eltöltött. Fő kutatási területe a magyarországi szlovákok népi kultúrájának (mesék, szokások, hie-

delmek), a magyar–szlovák kölcsönhatások feltárása volt. Miközben nem volt olyan szlováklakta település, ahol személyesen nem folytatott volna kutatást, 25 évig szerkesztette a *Békési Élet* folyóiratot, egyik fő szervezője volt a 7 nagy sikerű békéscsabai Nemzetközi Nemzetiségi Néprajzi Konferenciának. Szerzője, lektora és fordítója volt a Néprajzi Társaság szlovák nyelvű tanulmányosorozatának (*Narodopis slovákov v Maďarsku*). 1990-ben egyik alapítója a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézetének Békéscsabán, amely intézet 2014-ben kétnapos nemzetközi konferenciát szervezett a tiszteletére, 80. születése napján.

Munkásságát mindig a két nép baráti együttélésének, az interetnikus kutatás szolgálatába állította, mondhatni, egyik összekötő láncszeme volt a pozsonyi és hazai néprajzkutató intézeteknek.

Mindezek mellett emlékeznünk kell arra is, hogy az 1960-as évek végén egyike volt azoknak, aki Ortutay Gyula, Balassa Iván, Manga János támogatásával azon fáradozott, hogy a Magyar Néprajzi Társaságon belül ismét megalakulhasson az 1920 óta szünetelő Nemzetiségi Szakosztály. Az 1972-ben megvalósult törekvés után kibontakozó lendületes tevékenység neki is köszönhető. Hatalmas szellemi hagyatékát az 1954 és 2015 között megjelent mintegy 580 publikációja, köztük 24 önálló kötete tükrözi. Élete során munkásságát számos elismeréssel, kitüntetéssel értékelték

2015. július 21-én Békéscsabán, a Tabáni temetőben helyezték örök nyugalomra. „Bandi bácsi”, mi is fájdalommal búcsúzunk tőled! Emlékedet a családon, barátokon és a kollégákon kívül a néprajztudomány is őrzi.

EPERJESSY ERNŐ

* * *

HAGYOMÁNYÁPOLÁS, HAGYOMÁNYTEREMTÉS

Hungarikum és értékmentés a néprajzi felfogásban*

A *hungaricum* (többes számban *hungarica*) bölcsész elődeink szótárában „magyar vonatkozású régi vagy újabb szellemi alkotás (könyv, nyomtatvány), történelmi vagy természetrajzi lelet” jelentést hordozó, latin eredetű szó. Az idegen szavak legújabb szótárában azt találjuk róla, hogy „a magyar kultúra vagy természeti világ jellegzetes terméke, tárgyi vagy szellemi alkotása”. Régebben a *hungarica* fogalomkörbe tartoztak pl.

a magyar vonatkozású kódexek, a korai nyomtatványok, könyvtárak, múzeumok magyarokhoz kötődő, Magyarországhoz tartozó jellegzetes, esetenként unikális (egyedüli) kincsei.

Az utóbbi néhány évtizedben a *hungaricum* jelzöt felkapta a hazai agrármarketing és reklámpar a hazai termékek, élelmiszerek piacvédelme és piacszerzése érdekében. Ezt a törekvést hatásosan támogatta a Magyar Tudományos Akadémia 1996-ban induló Nemzeti Stratégiai Kutatási Programja. 2003-ban négy kiváló agrártudós közreműködésével összeállította és kiadta az *Őshonos állataink és termékeik, a hungaricumok* című tartalmas kötetet, amelyben a szürke magyar marhától és a mangalicától kezdődően a kapros-ordás palacsintával záródóan agrártermékek százait mutatják be írásban és képekben. A kötetben szereplő termékek közül a kormányzat által 2012 őszén életre hívott Hungarikum Bizottság eddig csupán négyet-ötöt vett fel a hungarikumok listájára.

Az agrártudomány, a Tudományos Akadémia és az agrárium ügyeit gondozó minisztérium mellett az 1990-es évek második felében már civil egyesületek is zászlajukra tűzték a hungarikumok védelmét, népszerűsítését. Az egyre kuszábbá vált helyzet láttán az Országgyűlés 2008-ban két ellenzéki képviselő (Simicskó István és Medgyasszay László) javaslatára fogadta el az első határozatot a hungarikumok védelméről. Ez a határozat adta a legnagyobb

* Elhangzott Jászberényben 2015. augusztus 7-én, a Kárpát-Haza Magyar Konferencián. Az előadás a 2015. augusztusi állapotot tükrözi. Azóta változások történtek, például a *kürtöskalács* és a *tárogató* is bekerült a Hungarikumok Gyűjteményébe. *A szerk.*

lökést a később megszülető törvény megalkotásához és a hungarikum-mozgalom további szerveződéséhez. Ekkor szervezte meg Lezsák Sándor a Bács-Kiskun megyei értékgyűjtést, melyet követett a Veszprém megyei mini-konferenciák sorozata. A 2008. évi parlamenti határozat felkérte a kormányt, hogy *„vizsgálja meg a hungarikumok körébe tartozó Hagyományok, Ízek, Régiók program keretében létrejött, a hagyományos [...] élelmiszereket tartalmazó gyűjtemény bővítésének és hasznosításának, valamint a határon túli magyarlakta területeken való gyűjtőmunkához szakmai segítség nyújtásának lehetőségét”*. Határozatában az Országgyűlés arra is felkérte a kormányt, hogy *„ösztönözze az agrártermékek eredetmegjelölései és földrajzi jelzései közösségi oltalmának megszerzését, valamint a hagyományos, különleges tulajdonságú termékek közösségi elismerését”* (Horváth Zsolt [szerk.]: *Minden közösségnek vannak értékei. Az értékgyűjtő mozgalom kezdete*. Veszprém, 2014. 10–11.). A HÍR (Hagyományok, Ízek, Régiók) védjegy használatára vonatkozó pályázatát a Vidékfejlesztési Minisztérium 2009-ben írta ki először, de a program támogatásával készült könyvek sorozatának előkészítése, etnográfus szerzők (pl. Szilágyi Miklós, Bellon Tibor, Viga Gyula) közreműködésével már 1998-ban elkezdődött.

Ilyen előzményeket követően született meg a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról rendelkező 2012. évi XXX. törvény, melynek tervezetét Fazekas Sándor vidékfejlesztési miniszter terjesztett az Országgyűlés elé. A törvény előjáróban leszögezi, hogy *„a) a magyar nemzeti értékek és azokon belül a hungarikumok megőrzendő és egyedülálló értékek; b) [...] nemzetünk értékeit össze kell gyűjteni, dokumentálni, az értékvédelem alapjául szolgáló dokumentációt a szigorú nyilvántartás és kutathatóság szabályai szerint meg kell őrizni, az értékeket pedig ápolni, védelmezni és támogatni kell; c) örökségünket, a magyar kultúra évezredes értékeit, a magyarság szellemi és anyagi alkotásait, ember alkotta és természet adta értékeit átfogó értéktárban kell összesíteni [...]”*

Nem sorolom tovább a törvény száraz jogi nyelven megfogalmazott pontjait, csupán a bevezető szöveg utolsó mondatát idézem ide, mely sokat elárul a törvény szellemségéről, a „nemzeti érték” fogalmának tág értelmezéséről. Kimondja, hogy *„A nemzeti értékek tárházát gazdagítják a magyarországi együtt élő népek, a magyar nemzetalkotó nemzetiségek és a határon túli, valamint szerte a világban élő, magukat magyarnak valló egyének, közösségek értékei.”* (Forrás: *A Hungarikum Bizottság 2013. évi beszámolója*. 60. o. 9. sz. melléklet)

Szólni kell még az ún. „hungarikum törvény” értelmező rendelkezéseiről, melyekből leginkább megérthető a törvény filozófiája, a „magyar értékek” épületének szintekre tagolása. A képletesen épületnek mondott hatalmas halmoz leginkább a piramis formájához hasonlít és az „építkezés” folyamata, mozgalmi jellege is ezzel a hasonlattal értelmezhető legjobban.

Az alapokat a „települési értéktárak” kiterjedt tömege adja meg. Ebbe a kategóriába tartoznak a települési önkormányzatok területén fellelhető nemzeti értékek adatait tartalmazó gyűjtemények. Több települési önkormányzat (akár járásnyi) területén fellelhető nemzeti értékek adatait tartalmazza a „tájegységi értéktár” szintje. A következő emeletet alkotja az egy-egy megye területén fellelhető nemzeti értékek adatait tartalmazó gyűjtemények láncolata, a „megyei értéktárak” szintje. Önálló kategóriát alkot a „külhoni magyarság értéktára”, az országhatáron túl fellelhető magyar nemzeti értékek adatait tartalmazó gyűjtemény. Külön kategóriát képvisel a területi elvtől eltérő módon építkező „ágazati értéktár”, az egyes ágazatokért felelős minisztériumok, államtitkárságok által azonosított nemzeti értékek adatainak gyűjteménye. A legfelsőbb emeleten helyezkedik el az ún. „Magyar Értéktár”, a nemzeti értékek köréből a Hungarikum Bizottság által kiemelkedő nemzeti értéknek nyilvánított értékek gyűjteménye. Végül a piramis csúcsán, az épület tornyán van a „Hungarikumok Gyűjteménye”, a kiemelkedő nemzeti értékek köréből a Hungarikum Bizottság által hungarikummá nyilvánított, valamint e törvény erejénél fogva hungarikumnak minősített nemzeti értékek gyűjteménye. A törvényben rögzített definíció szerint a „hungarikum: gyűjtőfogalom, amely egységes osztályozási, besorolási és nyilvántartási rendszerben olyan megkülönböztetésre, kiemelésre méltó értéket jelöl, amely a magyarságra jellemző tulajdonságaival, egyediségével, különlegességével és minőségével a magyarság csúcsteljesítménye”. Az elmondottakkal érzékeltetni kívántam az alulról felfelé építkező „értékpiramis” szerkezetét, külső képét. A törvény (2012. évi) hatálybalépése óta eltelt időszakban 19 megyei értéktár és 499 települési értéktár jött létre, amelyek összesen 542 megyei értéket és 1351 települési értéket tartanak nyilván. (Forrás: *Hungarikum Hírlevél* 2015. 4. szám. Bevezető. Gondoza az FM Hungarikum Főosztály, FM honlap) Ezek az adatok jól mutatják az utóbbi években kiszélesedő hungarikum-mozgalom erejét, lendületét.

Az építkezés első lépései a helyi, önkormányzati, tájegységi szinteken, kisebb-nagyobb közösségek által megítélt, beazonosított nemzeti értékek dokumentálásával, értéktárba vételével történnek meg. A minősítő folyamat következő szakaszaiban egy-egy nemzeti érték felvételt nyerhet a megyei, a külhoni vagy valamely ágazati értéktárba. Kellő szakmai megokolással, dokumentációval kerülhet a Hungarikum Bizottság asztalára. A HB első menetben megküldi a beérkezett javaslatot és a csatolt dokumentációt saját illetékes szakbizottságának (olykor két illetékes szakbizottságnak is), majd a szakbizottság véleményét megismerve, annak előterjesztésében veszi napirendjére. Első alkalommal azt vizsgálja, hogy a javasolt érték megfelel-e a Magyar Értéktár felvételi kritériumainak vagy sem. Pozitív szakbizottsági előterjesztés és többségi bizottsági szavazás (és azt megelőző világos indoklások elhangzása) esetén a Magyar Értéktárat gyarapítja a javasolt szellemi vagy anyagi érték. Többségük ott is marad, ha újabb előterjesztést követően nem sikerül bizonyítani, hogy a magyarság csúcsteljesítménye, egyedi és Európa-

szerte vagy világszerte ismertségnek, sőt, elismertségnek örvend és felvehető a hungarikumok közé.

A hungarikumok listáján a mai napon 48 tétel szerepel. Ízlés dolga, hogy ezt a mennyiséget valaki sokallja vagy kevesli. Kívülálló kritikussaink keveselni szokták és hiányolják az általuk vita nélküli felvételre javasolt tételeket (lásd *kürtőskalács*, *rovásírás*, *Rubik-kocka*, *kalotaszegi díszítőművészet*, *C-vitamin*, *Dobos-torta*, *korondi fazekasság*, *Kodály-módszer*, *Bolyai-geometria* stb.). Annyit azonban leszögezhetünk, hogy a törvény nem tesz utalást a létező hungarikumok számára, mennyiségére. Nincs senki, aki előre megmondhatná, hány tétel szerepeltetése lenne a maximum, a felső határ. Felülről nyitott gyűjteményről kell gondolkodnunk. A nyitott gyűjtemények természetéhez tartozik mind a gyarapítás, mind az apasztás, miként azt a levéltárak, múzeumok, könyvtárak gyakorlatában megszokhattuk.

Legalább két dolgot azonban a gyarapítás menetében is észben kell tartanunk. Amiből túlságosan sok van, az szükségszerűen devalválódik, elértékteslenedik. A HB és az egész hungarikum-mozgalom érdeke, hogy józan keretek között maradvá gyarapítsuk az értékek listáit. Másodsorban említem meg, hogy a minősítés maga is idő- és munkaigényes folyamat, parancsszóra nem gyorsítható fel. Sok szakértő egyén és közösség egyetértésével születnek meg a megalapozott, tartós értékítéletek. Voltaképpen minden egyes tétel esetében nemzeti konszenzusra kellene jutnunk. (Ami nem is olyan egyszerű feladat egy pártoskodásra hajlamos nemzeti közösség esetében.) Egyik türelmetlen kritikusunk vetette a HB szemére múlt év nyarán a *Bécsi Napló* hasábjain, hogy nem lett hungarikum a *Rubik-kocka*, a *kürtőskalács*, a *szürkemarha* és a *puli*. Nos, idén áprilisban a magyar *szürkemarha* felkerült a hungarikumok listájára, a *kürtőskalács* és a *puli* pedig (utóbbi a „terelő pásztorkutyák” között) bekerült a Magyar Értéktárba. A *Rubik-kocka*, a HB „Ipari és műszaki megoldások” szakbizottságának elnökétől hallottak szerint a feltaláló akaratóból nem szerepel még a hungarikumok jegyzékén. Ami eddig „nem lett hungarikum”, lehet még a jövőben. Más oldalról közelítve a listához, bizonyos idő elteltével törölni lehet (vagy törölni kell) róla egyes tételeket, ha az idők során elhalványul az értéke, ha elfogy a közösségi támogatottsága, éltető közege. Konkrét példákat említve, a *mohácsi busójárás*, a *makói hagyma* vagy a *karcagi birkapörkölt* történeti emlékké válhat, ha elsorvad a farsang végi szokás, ha nem lesznek már hagymakertészek vagy birkapörkölt specialisták és megfogyatkoznak a főztjüket kedvelő fogyasztók.

Szólnom kell a szakbizottságok szerepéről és az eddigi hungarikumok szakágak szerinti megoszlásáról is. Összesen 8 ágazati szakbizottság alakult, egyenként 10–15 elismert szakértő tagot számlálva. Ezek a következők: 1. Agrár- és élelmiszergazdaság, 2. Egészség és életmód, 3. Épített környezet, 4. Ipari és műszaki megoldások, 5. Kulturális örökség, 6. Sport, 7. Természeti környezet, 8. Turizmus és vendéglátás.

Hangsúlyoznom kell, hogy a Magyar Értéktár adatbázisában már jelenleg is jóval több tétel szerepel, mint a Hungarikumok Gyűjteményében. Átlagosan két-háromszor annyi tétel van a nemzeti értéktár kataszterében, mint a hungarikumok jegyzékén. (Kb. 150:50-re becsülhető a jelenlegi arányszám.)

Az említett ágazatok közül a kulturális szakbizottság vezet a hungarikumok elismertetésében 21 tétellel. Ez részben annak köszönhető, hogy az UNESCO Szellemi Örökség listájára felvett tételek mellett (pl. *mohácsi busójárás, matyó népművészet* [hímzéskultúra], a *táncház-módszer mint a szellemi örökség átörökítésének magyar modellje*, a *solymászat mint élő emberi örökség*), továbbá az UNESCO Épített Örökség listáján szereplő tételek (*Hollókő ófalu és környezete*, Budapest: *A Duna-partok*, a *Budai Várnegyed* és az *Andrássy út, Pécs* [Sophianae] *ókeresztény temetője*), valamint a Természeti Örökség UNESCO-védelem alatt álló hazai tételei (a *Hortobágyi Nemzeti Park*, *Fertő* [Neusiedlersee] *kültúrtáj*, *A tokaji történelmi borvidék*, *A pannonhalmi bencés főapátság és természeti környezete*) automatikusan felkerültek a hungarikumok listájára. A mi (Kulturális örökség) szakbizottságunk javaslata, dokumentációja nyomán kerültek fel a következő tételek: a *halasi csipke*; a *kalocsai népművészet* (írás, hímzés, falfestés); *Széchenyi István szellemi hagyatéka*; a *Kassai-féle lovasíjász módszer*; a *klasszikus magyar nóta*; a *100 tagú cigányzenekar*; a *magyar operett*; a *vizsolyi biblia*; a *honfoglalás kori magyar íj*; a *pécsi Zsolnay Kulturális Negyed*. Folyamatban van több javaslat mérlegelése. Napirenden szerepelt már a *tárogató* mint jellegzetes magyar hangszer, a *verbunkos tánc és zene*, a *tiszántúli szőrhímzés* minősítése. Ezeknek a besorolását a Hungarikum Bizottság csupán átmenetileg halasztotta el. Előterjesztés csupán a verbunkos zenére érkezett, de nem lenne ésszerű a zenét és a táncot elválasztani, külön-külön besorolni. A HB a hódmezővásárhelyi szőrhímzésről érkezett javaslatot és dokumentációt is csupán kiegészítésre adta vissza, azzal a kéréssel, hogy a nagykunsági, a bihari hagyomány is kapjon figyelmet és a hímzéseknek ez a speciális, régi neme nagytáji megjelöléssel kerüljön be a Nemzeti Értéktárba (majd később esetleg a hungarikumok jegyzékébe).

Az Agrár- és élelmiszergazdaság ágazati szakbizottsága a másik éllovas az értékek elismertetésében. Eddig 15 tétellel áll a dobogón a hungarikumok adatbázisában. Ezek felsorolása (ebéd előtt) igen étvágygerjesztő lehet. Elsők között került be a *csabai kolbász* (a *csabai vastagkolbász*), meg a *gyulai kolbász* (a *gyulai pároskolbász*). Ezeket szorosán követte a *Herz classic téliszalámi*, majd a *Pick téliszalámi*. Külön-külön, de hungarikum már a *kalocsai fűszerpaprika-őrlemény*, illetve a *szegedi fűszerpaprika-őrlemény*. Egyenes útja volt a libamájnak és a libafertálynak (*hízott libából előállított termékek* néven). Idén került be a magyar *szürkemarha* mint ősi állatfajtánk. (A szakbizottság eredetileg csak a szürkemarha húsát nevezte meg, de ezt a tisztán marketing-megközelítést a Hungarikum Bizottság nem fogadta el. Az italok közül elsőnek a *pálinka* (gyümölcs-pálinka) és a *törkölypálinka*, aztán a *tokaji aszú* (a magyarországi tokaji borvidéken előállított termék), továbbá a *szikvíz*

(szódavíz) került fel a listára. Később az *Unicum keserűlikőr* is felvételt nyert. A magyar akácot ért támadások kivédését is szolgálta a *magyar akác* mint fanem és a *magyar akácméz* felvétele a hungarikumok kategóriájába.

A további felsorolástól eltekintek, hiszen az eddigiekből is kiderült, hogy a Kulturális örökség szakbizottsága és az Agrárgazdaság szakbizottsága is szép számmal fogadtatott el olyan magyar értékeket, amelyek a magyar néphagyományból nőttek ki, váltak országosan elfogadott, sőt, Európában és a világban is kedvelt, nagyra értékelt, népszerű terméké. Ezek Magyarország belső erőforrásai, melyek megbecsülést érdemelnek, melyekről a jelenben és a jövőben sem szabad lemondanunk.

A magyar néprajz már közel két évszázada foglalkozik népünk nyelvnek, anyagi és szellemi műveltségének leírásával, dokumentálásával. Az utóbbi években egyre erősödő hungarikum-mozgalom, a helyi értéktárak létrehozóitól a kormány által életre hívott Hungarikum Bizottsáig, minden szinten építhet a néprajzi szakirodalomra, a múzeumokban, tájházakban felhalmozott néprajzi gyűjteményekre és a néphagyományt hivatásszerűen vagy önkéntes gyűjtőként, pártoló tagként, amatőr kutatóként tanulmányozó szakértőkre. Gondolok itt a néptáncoktató tanárookra, kultúrmunkásokra éppúgy, mint a népelet tárgyi emlékeit fényképező, filmező fotósokra, a népi növényismeret leíró botanikusokra, ökológusokra, a gyógynövényekkel gyógyító javasaszonyok praktikáit leíró orvosokra, a népi konyhát gyakorlati céllal tanulmányozó szakácsokra és dietetikusokra.

Azt gondolom, hogy a hungarikum-mozgalom önkéntes, civil résztvevőinek és a néprajztudomány (népzenetudomány, folklorisztika stb.) művelőinek az együttműködését még szorosabbra kell fogni. Eljött az ideje az „alkalmazott néprajz” stúdiumainak, a szakirodalomban és a múzeumi gyűjteményekben, archívumokban felhalmozott „tudás” közös erővel történő hasznosításának. A néprajzi kutatások eredményei már eddig is jól hasznosultak számos hungarikum dokumentációjának megalapozásában. Hiszen a szegedi paprika-termesztés és törés, őrlés fortélyait Bálint Sándor 1962-ben megjelent könyve (*A szegedi paprika*) már tökéletesen megörökítette, a tokaji bor/aszú történiáját, a tokaji borvidék történetét több néprajzi monográfia megörökítette (Balassa Iván, Bodó Sándor), a magyar pálinka monográfiáját pedig Balázs Géza, egykori szakdolgozóm írta meg. Az agrárretnográfiai és agrártörténeti kutatások eredményei eddig is jól hasznosultak az Agrár- és élelmiszer-gazdaság szakbizottság előterjesztéseiben, dokumentációiban (pl. a *szürkemarha*, a *terelő pásztorkutyák*, a *libatermékek*, a *szikvíz*, az *akácméz*, a *makói hagyma*, a *magyar tanya*). Mindezekről néprajzi szakdolgozatok, doktori és kandidátusi értekezések születtek, könyvek, szócikkek jelentek meg. Még inkább szembevetendő a néprajz a néptánc- és népzenekutatás szerepe a *kalocsai*, a *mezőkövesdi tárgyalkotó népművészet*, a *halasi csipke*, a *tiszántúli szőrhímzés*, a *tárogató*, a *magyar verbunk* vagy a *táncház-módszer* tudományos leírása, feldolgozása esetében. Mindebben erős támasza a HB értékmérlegelő, értékminősítő mű-

ködésének az UNESCO hazai Szellemi Örökség Igazgatóságának szakmai munkája és a Kulturális Örökség Szakbizottság etnográfus és folklórkutató tagjainak szakértelme. Megelégedéssel állapíthatjuk meg, hogy ennek a szakbizottságnak a vezetését, érdemi munkáját itthon és külföldön egyaránt elismert néprajz-, néptánc- és népzene kutatók vállalták magukra. Kemecsi Lajos, Csonka-Takács Eszter, Felföldi László, Richter Pál, Szabó Zoltán, Szulovszky János és munkatársaik tudományos felkészültsége, biztos értékítélete a garancia arra, hogy a Nemzeti Értéktárba és a Hungarikumok Gyűjteményébe valóban csak közös örökségünk legjava, a magyarság csúcsteljesítményei kerüljenek be.

A hungarikumok számbavételének, népszerűsítésének mai mozgalmához érdemes a népkutató elődök eredményeit is felidézni és számon tartanunk. A reformkor magyar tudósai a „nemzeti karakter”, a „nemzeti temperamentum” megragadását nevezték az etnográfia legfontosabb feladatának. A „mi a magyar?” kérdését sokan és sok irányból közelítették meg. Edvi Illés Pál lutheránus lelkész a nemzeti jellemvonások leszűkített megközelítésével szemben az életnek módját, a néphagyományt, a jobbagyság műveltségi állapotát állította a figyelem középpontjába. 1835-ben publikálta *Miben áll a Magyar Nemzetiség?* címet viselő írását, melyben már egy átfogó kutatási programot körvonalazott.

Alapállását a következőképpen határozta meg: „*Én... e tárgyban úgy vélekedném, hogy nemzetiséget csak a magyarnak személyes karakterében keresni akarni, nagyon szűk meghatározása volna azon ideának. Ide kell tehát foglalni mind azt valami a magyarral össze-függésbe vagon: nyelvét, szokásait, intézeteit, s.a.t. mind ezekben [...] azt keresvén ki a mi éppen csak a magyarok sajátága, egyéb népeket a földszínen kizárólag. [...]*” A továbbiakban felvázolja az egész tematikát. 1. Személyes nemzeti karakter. 2. A nyelv. 3. Törvényeink. 4. Öltözetek. 5. Ételek – italok. 6. Hajviselet. 7. Gazdálkodás. 8. Termények. 9. Geographiai és természethistóriai jelenségek. 10. Népünnepek. 11. Nevezetesebb szokások. 12. Babonák. 13. Gyermekei játékaik és más multságok. 14. Egyvelegek. Edvi Illés Pál témakörei és példái túlnyomórészt a néphagyomány köréből vették. Hiszen még a „termények” (8. pont) címszónál is a sziksóval készült *debreceni szappant* emeli ki. Etnográfusokon kívül kinek másnak jutna eszébe, hogy a gyermekjátékokat, a babonákat (néphiedelmeket), népünnepeket vegye figyelembe valamely nemzet jellemzéséhez. Az ételek közül is a *gulyáshús*, a *halász-leves*, a *tarhonya*, a *hajdú- és kolozsvári káposzta* példája szerepel. Edvi Illés elsőik között ismerte fel a néphagyomány és a nemzeti műveltség közötti szoros kapcsolat lényegét, a nemzeti műveltség forrásvidékét.

Bő száz évvel később, 1939-ben a Táj- és Népkutató Intézet kiadásában jelent meg Györffy István korábban megfogalmazott emlékirata *A néphagyomány és a nemzeti művelődés* címen. Györffy akkor 40 pontban tekintette át a nemzeti érdekű kultúrpolitika előtt tornyosuló feladatokat. A hazai etnográfusok ma is jól ismerik, gyakran idézik Györffy frappáns mondatokban megfo-

galmazott igazságait. Például: „*A néphagyomány tart meg bennünket magyarnak, a nemzetközi műveltség tesz bennünket európaivá.*” A *Mi a magyar?* (szerk. Szekfű Gyula), *Ki a magyar?* (szerk. Illyés Gyula) kérdéseivel vívódó magyar értelmiségnek is megadja saját válaszát: „*A magyarság nem a test, nem a vér, hanem a lélek kérdése.*”

Számunkra ma is, a hungarikumok, a nemzeti értékek mérlegelése során is irányadó figyelmeztetése: „*Európa nem arra kíváncsi, hogy átvettünk-e mindent, amit az európai művelődés nyújthat, hanem arra, hogy a magunkból mivel gyarapítjuk az európai művelődést! Európa az egyéniséget keresi és értékeli bennünk, nem a tanulékonytságot!*” Majd a japánok és a finnek kövendő példáját említi, akik úgy modernizálták országukat és nemzetüket, hogy gazdag és értékes néphagyományaikat beépítették nemzeti műveltségükbe. Ennek köszönhető, hogy az UNESCO-ban ma is leginkább velük tudunk kooperálni a folklórműveltség, az *intangible heritage* védelmének ügyeiben. Ma már kimondhatjuk, hogy a Györffy által proponált Magyar Nyelvtudományi Intézet 1949–50-ben létrejött, a Népzene Tanszéket a Zeneakadémián kb. egy évtizede megalapították, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum és a tájházmozgalom jó úton jár, csak a Néprajzi Múzeum tisztességes, méltó elhelyezése várat magára.

A néphagyomány, a magyar ritmus és a magyar verslábak beépülése a költészetbe – Arany Jánosnak és Petőfinek hála – már a 19. század első felében megtörtént. A magyar népzene ütemei, dallamívei megjelentek, beépültek a nemzeti és az egyetemes zenekultúrába és Liszt, Erkel, Bartók, Kodály – sőt, Berlioz, Brahms és mások – jóvoltából igen magas szintet ért el. A francia és a bécsi operett mellett is fel tudott nőni a karakteres magyar operett (Lehár, Huszka, Kálmán Imre). Az építészet, az alkalmazott iparművészet (herendi, pécsi Zsolnay, hollóházi) alkotóit, műhelyeit nem is említem. Jó érzéssel állapíthatjuk meg, hogy a néphagyomány, a népművészet erősen, szervesen épült be az ún. magas kultúrába, az európai összehasonlításban is egyéniséget mutató magyar nemzeti kultúrába.

Manapság Györffyvel együtt jelenthetjük ki, hogy a néphagyománynak egyedülállóan fontos szerepe van a nemzeti kultúra, a nemzeti önazonosság fennmaradásában. A neves vallástörténész, Mircea Eliade írja valahol, hogy „*A magyaroknak általában fogalmuk sincs arról, milyen hatalmas kultúrájuk van.*” Néprajzkutatóként teszem hozzá, hogy a magyar néphagyomány, a több ezer évre visszatekintő magyar népi kultúra is kimeríthetetlenül gazdag, páratlanul színes öröksége mai világunknak. A hungarikum-mozgalom és a néprajzi kutatás közös feladata, hogy minél szélesebb körben tudatosítsuk, milyen hatalmas és mennyire szeretni való kultúránk van. Civil mozgalmunk jelszava: „*Szeresd a magyart!*”

**Zsűrizésről, kézművességről, designról,
hagyományaink népszerűsítéséről
Avagy a Hagyományok Háza
Népi Iparművészeti Osztályának mindennapjai**

A Hagyományok Háza Népi Iparművészeti Osztálya az intézmény egyik olyan részlege – a Népművészeti Módszertani Műhelyen belül –, amely közvetlenül tartja a kapcsolatot a hazai kézműves alkotókkal. Legfőbb feladata a kézműves tárgyak minősítése, ezen kívül a *Népi Iparművész* cím adományozása, az országos népi iparművészeti pályázatok kiírása, a pályamunkák minősítése, valamint a pályamunkákból készült kiállítások rendezése, a magyar népi iparművészet értékeinek megőrzése és népszerűsítése itthon és külföldön.

Az 1953-ban megalakult Népi Iparművészeti Tanács saját feladatait közel 40 évig látta el. 1992. évi megszűnésétől a munkákat a Magyar Művelődési Intézet Népi Iparművészeti Titkársága vette át, 2004 júliusától pedig a Hagyományok Háza Népművészeti Módszertani Műhelyének Népi Iparművészeti Osztálya végzi. A korábbi években a Magyar Népi Iparművészeti Múzeum gyűjteményének kezelése is ide tartozott, de az 2015 tavaszától önálló osztállyá alakult.

A Népi Iparművészeti Osztály zsűrizési tevékenysége korábban elsősorban a kézműves alkotókat érintette. Az új zsűrizési szempontrendszer kidolgozása óta kibővült a zsűrizetők köre, hiszen a modern kategória utat nyitott az iparművészek és divattervezők számára is. A modern kategóriába sorolt termékek alkotói szabadabban értelmezik a népművészetet, ennek ellenére a munkáikon megjelenő bizonyos elemek a hagyományainkra egyértelműen visszavezethetők.

Zsűrizetelni azért érdemes, mert a zsűriszámmal ellátott alkotás hivatalosan, szakemberek által elfogadott tárggyá válik: minősített termék lesz. Ezekre sorszámmal ellátott minősítő védjegyet lehet vásárolni osztályunkon, amely ráragasztható a termékre, így a laikus vásárlók számára is egyértelművé válik, hogy magyar kézműves termék a megvásárolni kívánt áru, amely minőségileg, esztétikailag kiváló, és ellenőrzötten hiteles magyar hagyományokon alapszik. A megvásárolt alkotás zsűriszámának eredetisége a NESZ által működtetett www.pavavedjegy.hu honlapon leellenőrizhető.

A megfelelő zsűriszámmal rendelkező alkotók, akik minimum 3 éven keresztül folyamatosan minősítettnek termékeket, *Népi Iparművész* címet kérve nyelhetnek nálunk. Mivel népi kézműves szak nem létezik felsőoktatásban ma Magyarországon, az igazolvány megléte egyfajta garanciát nyújthat azoknak a rendezvény- és programszervezőknek, akik jó szakembereket szeretnének rendezvényeikre meghívni. A címet a Népi Iparművészeti Tanácsadó Testület adományozza, amelynek tagjai a mindenkori főigazgató, illetve a Népi Iparművészeti Osztály munkáját segítik.

Az osztályunk felelős az országos népművészeti pályázatok meghirdetéséért is. Először 1963-ban rendezték meg a Kis Jankó Bori emlékére meghirdetett országos hímezőpályázatot Mezőkövesden, később a pásztorművészeti témából kiinduló id. Kapoli Antal nevét viselő országos faragópályázatot Balatonlellén. E két pályázatot azóta is meghirdetjük minden harmadik évben. A következő ilyen alkalom 2016-ban lesz. A pályázati kiírásokat a Hagyományok Háza honlapján tudják követni az érdeklődők: www.hagyomanyokhaza.hu. Ezekon kívül szervezünk még hasonló múltra visszatekintő szöttek- és fazekaspályázatokat is, illetve a *Népi Mesterségek Művészete* pályázatunk több szakágat ölel fel. A legjobb alkotásokat a Magyar Népi Iparművészeti Múzeumban is be szoktuk mutatni (Bp. I. ker. Fő u. 6.).

Amióta a gyűjteményi tevékenység külön osztály feladatává vált, több energiánk marad a magyar népi iparművészet értékeinek itthon és külföldön való népszerűsítése. Igaz, lehetőségünk nyílt már korábban is (2013) öt magyar kézművessel megjelenni a Kína Guizhou tartományban megrendezett Nemzetközi Kézműves és Kulturális Termékek Expoján. Terveink között szerepel hazai művészeti iskolákkal való szorosabb együttműködés kialakítása, illetve külföldi intézményekkel való kapcsolatfelvétel és közös programok lebonyolítása. Kezdő lépésként a Hagyományok Háza mint szakmai partner csatlakozott a R.E.D. Projecthez, amelynek fő szervezője a *Laterna Magica* volt. A program célja volt, hogy felfedje a modern formatervezés és a hagyományos népművészet kapcsolatát az iparművészet és a design területén. Választ kerestünk arra, hogy a fiatal tervezők munkáiban hogyan jelenik meg az értéktudatos gondolkodás, a közös európai identitás és a nemzeti sajátosságok megőrzése. A közel egy évig tartó projekt 8 ország együttműködésével jött létre. Több szemináriumot valósítottak meg a szervezők, összesen közel félszáz előadással. A zárórendezvény a Hagyományok Házában volt. A résztvevők izgalmas előadások között válogathattak itt is a „*hagyomány a kortárs iparművészetben*” témakörben, neves hazai és külföldi előadók tolmácsolásában.

Az érdeklődők egy ingyenes tárlatvezetésen vehettek részt a konferenciát követően a Magyar Népi Iparművészeti Múzeumban az aktuális tárlatokon, mégpedig Csuporné Angyal Zsuzsa fazekas-mézeskalácsos *Csokonai-díjas* népi iparművész kiállításán, illetve a Nádudvari Népi Kézműves Szakiskola tárlatán, és a 2015 tavaszától működő Nyitott Műhelyben.

A projekthez kapcsolódó pályázatnak magyar díjazottja is volt Lázár Zsófia személyében, aki ötletes pop-up könyveiben mutatja be a magyar tájegységeket. A pályázati anyagból rendezett kiállítás 2015. október 31-ig volt megtekinthető az osztályunkon lévő időszak kiállítótérben (Budapest, I. ker. Szilágyi Dezső tér 6.). A tárlaton 8 ország 35 év alatti alkotói mutatkoztak be több, mint 40 olyan alkotással, amelyek mindegyikének a hagyományos kultúra a forrása.

Kérem, látogassanak el hozzánk!

ILLÉS VANDA

MINDENFÉLE

Nemzetközi Népismereti Filmszemle a kalotaszegi Sztánán

Dr. Kós Károly erdélyi néprajzkutató születésének 95. évfordulójára emlékezve a nevét viselő alapítvány 2014-ben Nemzetközi Népismereti Filmszemlét szervezett. Ehhez az alapötletet maga a néprajzos adta azzal a gondolatával, hogy „a néphagyományok feltárása egyáltalán nem szűk szakmai ügy. Fontos feltétele ez a nemzeti, illetve nemzetiségi önismeretnek, létezésnek, az emberiség közös kulturális kincsesházához való méltó hozzájárulásnak.” Az előzményhez tartozik az is, hogy Dr. Kós Károly munkásságában szervesen ötvöződik a tudomány és a művészet. Kiváló rajzkészségéről tanúskodó néprajzi grafikája nem öncélú. Műveiben, könyveiben, tudományos dolgozataiban, cikkeiben gazdag grafikai illusztrációkkal találkozunk, amelyek a szöveg megértését könnyítik, magyarázattal szolgálnak. Az írás és a rajz, az etnográfia és a grafika, a néprajztudomány és a filmművészet kapcsolata vezetett el a népismereti filmszemle megvalósításához.

A nép anyagi, társadalmi és szellemi műveltségére irányuló filmes kitekintés meghatározott célja a filmszemlének, mert a hagyományos népi életmód és kultúra sajátosságainak a jelenben való megragadása hovatartozásunknak záloga, alapítványunknak pedig továbbörökítendő feladata.

Ezzel egy időben lehetőséget kívántunk biztosítani a néprajzi érdeklődésű filmeseknek, illetve a filmezés iránt érdeklődő néprajzosoknak ahhoz, hogy munkájuk megmértessék, közös alkotásukat szakmai elbírálásnak vessék alá és bemutathassák a nézőközönségnek. Ezt a törekvést, a sikert szándékoztuk honorálni is.

A fesztivál elnevezése, színhelye és időpontja Dr. Kós Károly személyéhez kötődik: „népismereti”, mert ezen a címen (*Népismereti Dolgozatok*) jelentette meg azt az egyetlen romániai magyar néprajzi szakmai fórumnak tartott – és egyben olvasói érdeklődést is kielégítő – periodikát, amely 1976 és 1994 között 6 alkalommal került a könyvespolcokra és íróasztalokra. A helyszín, a kalotaszegi Sztána – amely az építész–író–grafikus apa, (id.) Kós Károly

alkotó tevékenysége révén már bekerült a magyar és nemzetközi művelődés-történet lapjai közé – a szülőhely volt. A filmszemle időpontja sem véletlenszerű: augusztus utolsó napjaiban került erre sor, ugyanis Dr. Kós Károly 1919. augusztus 31-én született a Varjú-várban. A házigazda szerepét és feladatait Papp Hunor, a sztánai református egyházközség lelkipásztora, a falu lelkes vezetője, a különféle kulturális események kezdeményezője és szervezője vállalta el.

A filmszemle megvalósulására alapítványunk pályázatot írt ki. Célul a hagyományos paraszti kultúra, a népi életmód, népszokások, rítusok és rituálék, a munkaeszközök és munkafolyamatok, a népművészet jelenségeinek felkutatását, mozgóképek általi, filmtechnikai eszközökkel történő bemutatását, s ezzel együtt értékeinek közkinccsé tételét tűztük ki.

A fesztivált 2014-ben indítottuk újtjára. Négy kategóriában hirdettük meg: 1.) tárgyi néprajz, 2.) szellemi néprajz 3.) portré néprajzosokról, 4.) élő néprajz. Ez utóbbira a 25 életév alatti fiatalság képsorait vártuk a ma is élő hagyományos eseményekről, az elődök által hátrahagyott tárgyi emlékekről.

A pályázati kiírás a kategóriák mellett tartalmazta a jogi és személyi feltételeket, a filmek benyújtásának módját és feltételeit, szerzői és felhasználói jogokat, illetve a díjazást. Fontosnak tartottuk, hogy minél szélesebb néprajzi tájegységek mutakozzanak be, ezért nemzetközi jelleget adtunk a filmes segrszemlének.

Szép számmal érkeztek a nevezések Magyarországból, Erdélyből, a Vajdaságból, és a Felvidékről, ami szükségessé tette a budapesti előzsűrizést. A pályamunkák elbírálására neves szakemberek mellett – rendhagyó módon – a közönséget is bevontuk, felkértve, hogy szavazatával értékelje a filmeket.

Az előzsűri tagjai voltak: Koltay Erika néprajzkutató, filmkészítő, a Néprajzi Múzeum munkatársa, Somogyvári Rudolf filmrendező, producer, prof. Nagy Dénes matematikus, kutatóprofesszor, tudomány- és technikatörténész, a Nemzetközi Szimmetria Társaság elnöke, a Dr. Kós Károly Népfőiskola alapítója, Kós Béla pszichológus, a Dr. Kós Károly Néprajztudós Alapítvány elnöke. Az előzsűrizés nyomán a beérkezett 60 film közül a sztánai versenyen kívüli információs vetítésre 10 alkotás került, az ottani zsűri elé pedig további 18 film. A kategóriák szerinti megoszlás a következő lett:

- tárgyi néprajz: 8 film,
- szellemi néprajz: 7 film,
- portré: 3 film,
- ifjúsági kategória: 3 film.

A 2014-i megnyitó beszédet a szemle fővédnöke, Cseri Miklós néprajzkutató, a Nemzeti Erőforrások Minisztériumának kultúráért felelős helyettes államtitkára mondta el, méltatva a rendezvény pótolhatatlan helyét és szerepét. Nyitó filmként a Dr. Kós Károlyról készült portréfilmet, *A nagy fa árnyékában* címűt láthatta a közönség, melynek alkotói Somogyvári Rudolf és Kós Béla. A vetítőteremben jelen volt többek közt prof. Pozsony Ferenc, a kolozs-

vári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Néprajz és Kulturális Antropológia Tanszékének előadójára, Balogh Balázs, az MTA Néprajztudományi Intézet igazgatója, Havasi János, az MTVA Kós Károly Kollégiumának titkára, Szabó Zsolt egyetemi előadójára, a Szentimrei Alapítvány elnöke, Simó József elnök, a Czegei Wass Alapítvány magyarországi képviselője. Az eseményen ugyancsak jelen volt Szakáli István Lóránd, a Földművelési Minisztérium helyettes államtitkára is.

A résztvevők egy csoportja
(Fotó: Kun Gábor)

A versenyfilmeket szakértői zsűri bírálta el: Gulyás Gyula *Béla-díjas* filmrendező, a *Magyar Művészetért Díj*, a *Filmszemle fődíj*, a *Filmkritikusok díja*, a *Mediawave Életműdíj* birtokosa, *Érdemes Művész*, a Magyar Művészeti Akadémia tagja, a zsűri elnöke; Tötszegi Tekla, *Bányai János-díjjal* kitüntetett néprajzkutató, egyetemi előadójára, a kolozsvári Erdélyi Néprajzi Múzeum igazgatóhelyettese; Somogyvári Rudolf producer, filmrendező, operatőr, több filmes díj birtokosa; Papp Hunor református lelkész; Kós Béla pszichológus, a Dr. Kós Károly Néprajztudós Alapítvány elnöke.

Az ünnepélyes eredményhirdetés és díjkiosztás Dr. Kós Károly születésnapján volt. Barabás János, Magyarország kolozsvári konzulja köszöntője után Gulyás Gyula, a zsűri elnöke tartotta meg értékelő előadását. Az értékelés szerinti díjakat Kós Béla alapítványi elnök nyújtotta át.

I. díjban részesült: Vargyasi Levente és Kinda István: *Meszesek és A sár mesterei* című filmek alkotói. Nyeremény: 300 000 Ft.

II. díjban részesült: Kiss Klára: *Faragómesterek* című filmje. Nyeremény: 200 000 Ft.

III. díjban részesült: Sztanó Hédi: *Mundruc* című filmje. Nyeremény: 100 000 Ft.

További díjak:

Legjobb operatőr díjat kapott Balázs Sándor, a *Forrástól a slágerig* című filmjéért.

Különdíjat kapott Simonffy Katalin, a *Szarvasokká vált vadászfiak – A Cantata profana forrásvidékén* című filmje.

Pro Sztána Díjat kapott Maksay Ágnes és Filep Farkas *Nem élhetek muzsikaszó nélkül* című filmje – a díjat Papp Hunor lelkész adta át.

Közönségdíjat kapott Tóth Mihály Gergő és Csiszár Balázs debreceni diák a *Lányok kalotaszegiben* című filmjükért, akik könyvjutalmat és oklevelet vehettek át a Dr. Kós Károly Néprajztudós Közhasznú Alapítványtól, amit Kós Béla, valamint a budapesti Néprajzi Múzeumtól, amit Koltay Erika etnográfus adott át. Könyvjutalomban részesültek még a pályázó diákok közül: Korponai Viktória, Moraru Beatrice és Varga Máté, a Debreceni Kós Károly Művészeti Szakközépiskola diákjai.

A filmszemle 2014-i sikeréről beszámolt az írott és elektronikus média: *Magyar Nemzet*, *Népszabadság*, *Szabadság*, *Krónika*, *Erdélyi Magyar Televízió*, *M1*, *Kossuth Rádió*, a különféle hírportálok és szakajtó bőségesen tudósítottak a rendezvényről, kiemelve annak létjogosultságát, fontosságát, kifejezve az igényt a folytatásra.

Az első filmszemle sikere a szervezőket feljogosította arra, hogy 2015. augusztus utolsó napjaiban, 28–30. között a Dr. Kós Károly Néprajztudós Alapítvány megrendezze immár a II. Nemzetközi Népismereti Filmszemlét. A néprajzi-népismereti értékmentő, identitástudatot erősítő filmalkotásokra alapítványunk újabb pályázatot írt ki. A beküldési feltételeken azonban ez alkalommal szigorítottunk: csak a 2010 után készült munkákkal lehetett nevezni. Ilyen körülmények között is 33 magas színvonalú alkotás érkezett. Most is budapesti előzsűrizést kellett tartanunk, kiválogatni a 17 órányi filmanyag közül azokat a legjobbakat, amelyek bekerülhetnek a sztánai 8 órás vetítési programba.

A Kárpát-medence ezúttal szélesebb körben képviseltette magát: Magyarországon kívül nemcsak Erdélyből, a Vajdaságból és a Felvidékről érkeztek a filmek, hanem a Muravidékről és Kárpátaljáról is.

Az előzsűri tagjai ugyanazok a szakmabeliek voltak, mint az előző évben: Somogyvári Rudolf filmrendező, producer, Koltay Erika néprajzkutató, filmrendező, Nagy Dénes tudomány- és technikatörténész, Kós Béla pszichológus, az alapítvány elnöke. A különféle foglalkozású (mérnök, informatikus, tanár, író, tűzoltó stb.) néző a zsűrivel együtt három, estébe nyúló délutánon át tartó

vetítés során válogatta ki a filmszemle helyszínére kerülő alkotásokat. Ily módon jutott el Sztánára 5 információs és 13 versenyfilm.

A kalotaszegi falu számára a 2015. évi seregszemle rendkívüli eseményt jelentett. A már megszokottan rendezett környék Papp Hunor lelkész intenzív szervezésével felkészülten fogadta gondos, figyelmes házigazdaként a filmszemle megvalósítóit, vendégeit, a filmek alkotóit, a látogatókat. A Communitas Alapítvány, illetve az Amera Group támogatása révén kényelmes szállás és dicséretes hazai ízek jelentették az ellátást.

*Kós Béla az előadását tartja
(Fotó: Kovács László)*

A kreatív hangulat megteremtéséért, s az esemény színesebbé tételéért – akárcsak tavaly – a tulajdonképpeni vetítéseket változatos kísérő program gazdagította: ismerkedés a falubeliekkel és a falu nevezetességeivel (a 17. századi református templom, a Kós Károly által tervezett görögkatolikus templom, közösségi ház, Kós Károly- emléktér és -kiállítás), kirándulás az üdülőtelepre, a Kós Károly építész által tervezett épületek (Varjú-vár, Kós Szidónia üdülője, Szentimrei Jenő lakóháza) meglátogatása, sötétedés utáni filmvetítés a Varjú-vár falára, a kolozsvári Kriterion Kiadó könyvbemutatója, részvétel egy hagyományos népi esküvőn a református templomban.

A vetítővászonra került filmek nagy sikert arattak. A zsűri összetétele nem változott, ismételten elfogadta az alapítvány felkérését Gulyás Gyula

Balázs Béla-díjas filmrendező, Tötszegi Tekla, *Bányai János-díjjal* kitüntetett néprajzkutató, Somogyvári Rudolf, producer, filmrendező, operatőr, Papp Hunor sztánai református lelkész, Kós Béla pszichológus, a Dr. Kós Károly Néprajztudós Alapítvány elnöke. A bírálóbizottság hosszas, éjszakáig tartó vita során döntött. A díjkiosztón jelen volt és az eseményt külön méltatta Korsós Tamás, Magyarország kolozsvári konzulja és Bereczki Ibolya, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgató-helyettese.

A díjak átadására a filmszemle harmadik napján került sor, miután a zsűri elnöke, Gulyás Gyula szakmailag értékelte az alkotásokat. A díjakat a Dr. Kós Károly Néprajztudós Alapítvány elnöke, Kós Béla adta át a jelenlevő nyertes alkotóknak.

Megosztott I. díj: „...hogy hasznára lehessek...” – Beszélgetés Andrásfalvy Bertalan néprajzkutatóval. Rendező: Csorba Judit Dorottya. Nyeremény: 70 000 Ft.

Megosztott I. díj: Tosko – az utolsó primás. Rendező: Kovács László. Nyeremény: 70 000 Ft.

Megosztott II. díj: Székfaragás az Érmelléken. Rendező: Zajti Gábor. Nyeremény: 30 000 Ft.

Megosztott II. díj: Válaszúti hegy aljába! Rendező: Szomjas György. Nyeremény: 30 000 Ft.

III. díjat a zsűri nem osztott ki.

Különdíj: A kastély árnyékában. Rendező: Csibi László.

Különdíj: Szenesek. Rendező: Vargyasi Levente–Kinda István.

Dr. Kós Károly Népfőiskola díja: „...hogy hasznára lehessek...” – Beszélgetés Andrásfalvy Bertalan néprajzkutatóval. Rendező: Csorba Judit Dorottya. A díjat átadta: Nagy Dénes.

Pro Sztána Díj: Pivar Tomsic Ella. Operatőr: Drago Györek. A díjat átadta: Papp Hunor.

Közönségdíj: „...hogy hasznára lehessek...” – Beszélgetés Andrásfalvy Bertalan néprajzkutatóval. Rendező: Csorba Judit Dorottya; *Tosko – az utolsó primás.* Rendező: Kovács László.

Ezen túlmenően a díjazottak átvehették Kós Bélától a Nemzeti Stratégiai Kutatóintézet által felajánlott értékes könyvjutalmakat, valamint Koltay Erikától a Néprajzi Múzeum értékes kiadványait.

Elismerő gesztusként az első díj birtokosai: Csorba Judit Dorottya, illetve Kovács László a díjjal járó pénznyereményüket felajánlották a sztánai közönség kulturális rendezvényeinek támogatására.

A találkozó a 132 évvel ezelőtt született Kós Károly építész szobrának megkoszorúzásával, és fia, a 96 évvel ezelőtt született Dr. Kós Károly akadémikus néprajzkutató előtti tisztelegéssel zárult. Zárógondolatában az alapítvány elnöke ismertette, hogy megvan a szándék a filmszemle jövőbeni folytatására. Papp Hunor házigazda búcsúztatójában annak adott hangot, hogy szívesen várják vissza nevezetessé vált falujukba a jó, alkotó hangulatú filmfesztivált.

A seregszemle sikeréről ez alkalommal is beszámolt a média (*Filmtekercs, Kossuth Rádió, Paprika Rádió, Magyar Nemzet, M1* televíziós csatorna, *Szabadság, Erdélyi Magyar Televízió* stb.), kihangsúlyozva hiánypótló szerepét, a korrekt, szakmailag megalapozott hozzáállást, a magas tudományos-művészeti színvonalát, s a kiváló szervezést, amelyhez a Nemzetstratégiai Kutatóintézet nyújtott hathatós támogatást.

Dr. Kós Károly emlékét ápolja a róla elnevezett magyarországi alapítvány, amely a népi életmód értékeinek feltárását, megmentését, bemutatását és továbbörökítését tűzte ki céljául. Az alapítvány és lelkes támogatói a népi ismereti filmszemle folytatását tervezi.

KÓS BÉLA

A „legnagyobb kitüntetés” Hoppál Mihálynak

2015. augusztus 19-én Hoppál Mihály megkapta az Orosz Földrajzi Társaság N. N. Mikluho-Maklairól elnevezett aranyérmét, a társaság alapításának 170. évfordulója alkalmából rendezett ünnepségen Moszkvában.

Az Orosz Földrajzi Társaságot még 1845-ben alapította I. Miklós cár és már akkor három tematikus osztályt hoztak létre: a földrajzit, a statisztikait és az etnográfiait, vagyis a néprajz első szervezeti kerete ez a társaság volt a hatalmas birodalomban.

Az N. N. Mikluho-Maklairól elnevezett aranyérmet 2014-ben alapították és „*az etnográfia, az antropológia, a kulturális örökség, vagy a történeti földrajz területén végzett kiemelkedő kutatómunka elismeréseként adományozzák*” orosz és külföldi kutatóknak, tudósoknak. Külön megtiszteltetés, hogy elsőként egy magyar kutató kapta a néprajzi elismerést. A másik három kitüntetett – egy amerikai, egy finn és egy kínai kutató – kimondottan földrajzi kutatásokért és az orosz tudósokkal való együttműködésért kapta a társaság három különböző érmét. A kitüntetetteknek a valódi arany medálokat Sz. K. Sojgu, a társaság elnöke, orosz hadügyminiszter nyújtotta át a Moszkva központjában álló Ritz-Carlton Hotel dísztermében.

Az Orosz Földrajzi Társaságnak a kezdetektől fogva nemcsak tagjai voltak a legnevesebb tudósok, földrajzi felfedezők és néprajzosok, de azoknak a kutatómunkáját és felfedezőútjait is támogatták. Így például V. M. Prszevalszkijnak az Usszuri vidéken tett útját, majd később V. K. Arszenyev Amúr menti kutatásait finanszírozta a társaság, együtt az Orosz Tudományos Akadémiával. Később Cs. Valikanov (aki elsőként írt tanulmányt a samanizmusról) és I. A. Lopatin, valamint D. M. Anucsin kutatásait támogatta a társaság. Különösen kiemelkedtek az expedíciók sorából N. N. Mikluho-Maklainak a csendes-óceáni

szigetvilágba (1869) és Közép-Ázsiába (1870–1873) tett kutatóútjai. Nem véletlen, hogy az Orosz Tudományos Akadémia Néprajzi és Antropológiai Intézete éppen N. N. Mikluho-Maklai nevét viseli, és az érem kitüntettjének kiválasztására ennek az intézetnek az igazgatóját, V. A. Tiskovot kérték fel.

Hoppál Mihály megköszöni a kitüntetést

A Földrajzi Társaság adta ki 1890-től az orosz etnográfia legrégebbi folyóiratát is *Zsvajva Sztarina* címmel. A folyóirat megjelenése sajnos 1916-tól 1996-ig szünetelt, de a moszkvai Akadémiai Intézetben 1996 után újraindították.

V. A. Tiskov szerint ez a medál a legnagyobb kitüntetés egy néprajzos számára, amelyet a világ egyik legrégebbi néprajzi társasága adományoz.*

Glässer Norbert Scheiber Sándor-díja

Évtizedek óta évenként két-három személy kapja meg hebraisztikai, judaisztikai, folklorisztikai munkásságuk elismeréseként a „Kulturális” Minisztérium által adományozott *Scheiber Sándor-díjat*. Az első kuratóriumnak

* Társaságunk Etnológiai Szakosztálya a kitüntetett előtti tisztelgésükkel 2015. november 19-én a Néprajzi Múzeumban ünnepi összejevetelt rendezett, amelyen Hoppál Mihály *A samanizmus kutatásának negyed százada* címmel tartott filmvetítéssel egybekötött előadást.

még Balassa Iván is tagja volt, a kitüntetettek között többen is a mi köreinkből származtak (mint Nagy Ilona, Szigeti Jenő). Rendszerint egy-egy külföldi is részesül e díjban. Idén március 23-án az Emberi Erőforrások Minisztere adta át a kitüntetéseket. Köztük volt Glässer Norbert, a Szegedi Egyetem adjunktusa is – ezideig a legfiatalabb kitüntetett, biztosan már egy új generáció képviselője. Ő a Bácskában született, a Szegedi Egyetemen végzett néprajz szakot, doktori képzése az ELTE BTK Folklore Tanszékén, és szerencsére az Országos Rabbiképző Intézet Zsidó Egyetem keretében folyt. Minden évben kiderül, hogy vannak további érdemes jelöltek is. Reméljük, a *Scheiber Sándor-díj* gyakorlata és Glässer kutatásai tovább folytatódnak.

A díj átadása előtti hónapban hunyt el (93 éves korában) Domán István főrabbi, aki nemcsak Glässer képzésének, s vizsgáinak tevékeny szereplője volt, hanem az ELTE BTK keretében hebraisztikai és folklorisztikai előadásokat tartott. Vele is elmúlt egy korszak a magyar–zsidó folklorisztikai kutatások összekapcsolásának történetéből.

VOIGT VILMOS

Jankó János-díjasok találkozója Pomázon

2015. szeptember 26-án tartották meg a Magyar Néprajzi Társaság által alapított *Jankó János-díj*al kitüntetettek hagyományos baráti találkozóját. A találkozóra ez alkalommal Pomázon került sor, ahol három, a településen élő kitüntetett kutató (Fülemile Ágnes–Balogh Balázs–Kemecci Lajos) összefogásával valósult meg a rendezvény. A zord időjárás ellenére a Magyar Vár ilyen összejövetelekre kiválóan alkalmas tereiben az utóbbi évek legnépesebb találkozója (25 fő!) zajlott.

A különböző generációkhoz tartozó szakemberek közötti kötetlen eszmecserére és a specializálódott szaktudomány más és más területein, intézményekben dolgozók közötti kapcsolatápolásra kiváló alkalmat kínált a jó hangulatú *Jankó János-díjas* találkozó. A házigazdák bőséges vendéglátását a távoli vidékekről érkezők saját készítésű ételei és nem utolsósorban italai is kiegészítették, tovább javítva az együttlét hangulatát. A hazai néprajztudomány szakemberei számára egyértelműen fontos és a szak aktuális feladataival, kihívásaival kapcsolatban kimondottan szerencsés a *Jankó János-díjasok* informális találkozásainak hagyománya, melyet Gráfik Imre indított el.

A következő, 2016-os találkozó helyszínére is megszületett az ígéret, mely szerint Bárh János kollégánk látja vendégül a társaságot Jánoshalmán.

KEMECSI LAJOS

NÉPRAJZI HÍREK / ETHNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN
Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft

Schriftleiter:
JÓZSEF HÁLA, GYÖRGY MÁTÉ
H-1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.
Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über das Programm
der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde in Ungarn.